

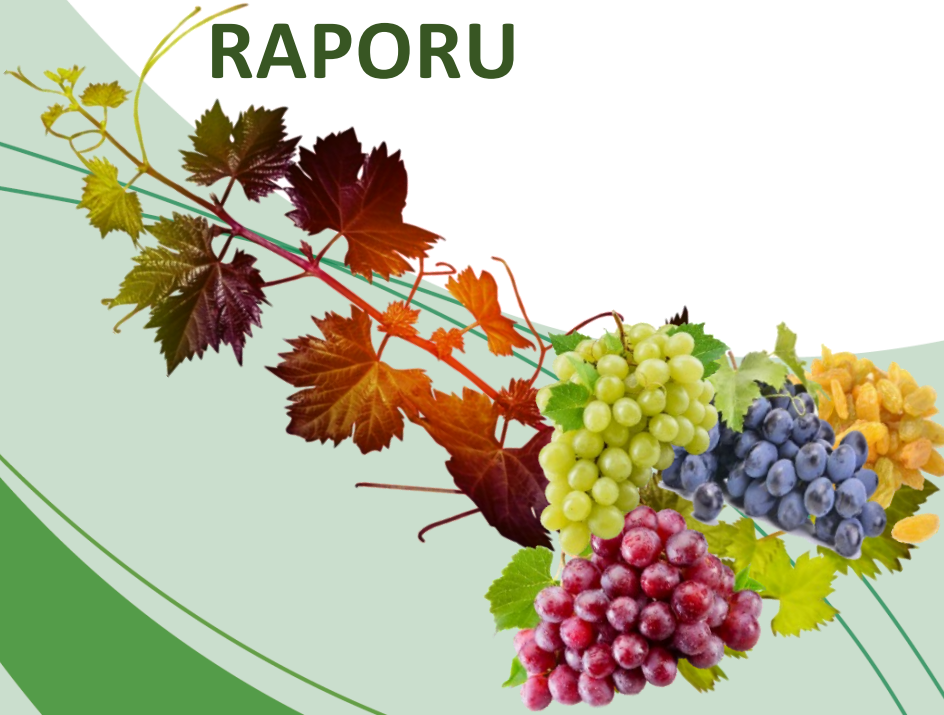

**T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI**

TRC3 BÖLGESİ'NDE

BAĞCILIĞIN GELİŞTİRİLMESİ RAPORU

2021

DİCLE KALKINMA AJANSI

**T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI**

TRC3 BÖLGESİ'NDE BAĞCILIĞIN GELİŞTİRİLMESİ RAPORU

DİCLE KALKINMA AJANSI

Adres : Yenişehir Mahallesi Kızıltepe Caddesi No: 6/1

Artuklu / MARDİN

Tel : 0 (482) 212 11 14 - 0 (482) 212 11 19 - 0 (482) 213 14 92

Faks : 0 (482) 213 14 95

Web : www.dika.org.tr

YAYIN

Yayın Sahibi : Dicle Kalkınma Ajansı

ISBN :

Sayfa Sayısı : 107

HAZIRLAYAN

AB-TAR Danışmanlık San. Ve Tic. Ltd. Şti.

- Prof. Dr. Turan BİNİCİ
- Prof. Dr. Sadettin GÜRSÖZ
- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet İlhan ODABAŞIOĞLU
- Arş. Gör. Muhammed Ali PALABIÇAK

ÇALIŞMA GRUBU

Dicle Kalkınma Ajansı

- Fatih AKGÜL
- Büşra BABAGİL
- Murat KATI
- Erdal ÖZÇELİK

TASARIM

Mohammad Yunus KHALİLİ

BASKI

...

YÖNETİCİ ÖZETİ

Asma bağcılığının insanlıkla özdeşleşmesi buğday ve arpa gibi çok eski tarihlere dayanmaktadır. Asma bağcılık faaliyetleri M.Ö. 8000 yıllarında Anadolu ve Gürcistan havzasında yetiştiriciliği yapıldığı bilinmektedir. Günümüzde üzüm üretiminde ilk 10 sırada yer alan ülkelere baktığımızda, Türkiye hem üretim alanı hem üretim miktarı bakımından Dünyanın üzüm üreten ilk 10 ülkesi içerisinde yer almaktadır. Türkiye’de üretilen üzüm çeşitlerine ticari olarak bakıldığında; sofralık, kurutmalık, şıralık ve şaraplık olmak üzere birçok üzüm çeşidi yetiştirilmektedir. Üzüm üretimi bölgelere göre incelendiğinde 1. Sırada Ege bölgesi yer alırken, 2. Sırada Akdeniz bölgesi ve 3. Sırada ise Güneydoğu Anadolu bölgesi yer almaktadır. Düzey 2 bölgeleri arasında TRC3 Bölgesi, yaklaşık 47 bin hektar bağ alanı ile Türkiye de 2. sırada yer almaktadır. Mardin ili, Türkiye’de en geniş bağ alanına sahip ilk 3 il arasındadır. Fakat TRC3 Bölgesinde birim alandan elde edilen ürün miktarı incelendiğinde diğer bölgelere göre çok düşük verim alındığı saptanmıştır. TRC3 Bölgesinde yer alan (Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak) illerin üzüm üretiminde 1. Sırada 161 930 ton üzüm üretimi ile Mardin ili yer alırken, 2. Sırada 28 494 ton ile Batman ili, 3. Sırada 15 750 ton ile Siirt ili ve 4. Sırada 11 877 ton üzüm ile Şırnak ili yer almaktadır. Yöredeki asma/üzüm çeşitleri incelendiğinde bölgenin zengin bir gen kaynağına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

TRC3 Bölgesi’nin bağcılık verileri genel olarak değerlendirildiğinde, bölge bağlarından bir yılda elde edilen toplam yaş üzümün, yıllık Türkiye üzüm üretiminin %5’ini karşıladığı görülmektedir. Bununla birlikte bölgede çoğunlukla yerel üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Ticari değerlendirme şekillerine göre çeşitler sınıflandırıldığına ise; Mardin ilinde her üç değerlendirme şekline (sofralık, kurutmalık ve şaraplık-şıralık) yönelik olarak da üzüm yetiştiriciliği yapılmasına karşın diğer illerde üretim sofralık ve kurutmalık üzüm çeşitleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bölgede bağcılık; geleneksel usuller ve terbiye sistemi ile genel olarak kuru bağcılık şeklinde yapılmaktadır. Bağlarda kültürel işlemlerin yeterince uygulanmadığı görülmektedir. Bağların verimlilik değerleri de bu bulguları destekler niteliktedir.

Hazırlanan bu rapor, bölge bağıcılığının geliştirilmesine yönelik bir rehber niteliğindedir. Mevcut durumun daha önce yapılmış çalışmalar, saha araştırması ve paydaş görüşmeleri doğrultusunda tespiti yapılmış ve sektörün sorun ve ihtiyaçlarına çözüm önerileri getirilmiştir. Belirlenen aksiyon planının ilgili kurum/kuruluşların iş birlikleriyle hayata geçirilmesi hedeflenmektedir. Bölge meyveciliği açısından büyük bir potansiyel barındıran bağıcılıkta verim ve katma değer artışı sağlanması kırsal yerleşimler başta olmak üzere bölgede ekonomik refahın iyileşmesine ve kırsal kalkınmaya olumlu etki edecektir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

YÖNETİCİ ÖZETİ.....	1
İÇİNDEKİLER.....	3
TABLolar LİSTESİ	4
SAYFA NO	4
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	5
1. BAĞCILIĞIN KISA TARİHÇESİ	7
2. DÜNYA'DA BAĞCILIK VE ÜZÜM ÜRETİMİ	9
3. TÜRKİYE'DE BAĞCILIK VE ÜZÜM ÜRETİMİ	11
4. TRC3 BÖLGESİNDE BAĞCILIK VE ÜZÜM YETİŞTİRİCİLİĞİ	15
4.1. MARDİN İLİNDE BAĞCILIK VE ÜZÜM YETİŞTİRİCİLİĞİ	16
4.2. BATMAN İLİNDE BAĞCILIK VE ÜZÜM YETİŞTİRİCİLİĞİ.....	21
4.3. SİİRT İLİNDE BAĞCILIK VE ÜZÜM YETİŞTİRİCİLİĞİ	24
4.4. ŞIRNAK İLİNDE BAĞCILIK VE ÜZÜM YETİŞTİRİCİLİĞİ.....	26
5. TRC3 BÖLGESİNDE BAĞCILIK KONUSUNDA YAPILMIŞ BİLİMSEL ÇALIŞMALAR.....	29
5.1. MARDİN İLİNDE BAĞCILIK KONUSUNDA YAPILMIŞ BİLİMSEL ÇALIŞMALAR	29
5.2. BATMAN İLİNDE BAĞCILIK KONUSUNDA YAPILMIŞ BİLİMSEL ÇALIŞMALAR.....	34
5.3. SİİRT İLİNDE BAĞCILIK KONUSUNDA YAPILMIŞ BİLİMSEL ÇALIŞMALAR	37
5.4. ŞIRNAK İLİNDE BAĞCILIK KONUSUNDA YAPILMIŞ BİLİMSEL ÇALIŞMALAR	43
6. MATERYAL VE METOD	46
7. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YEREL PAYDAŞLARIN GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ.....	48
7.1. ARAŞTIRMA BULGULARI	48
7.1.1. ÜRETİCİLERE AİT SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER	48
7.1.2. İŞLETMELERE AİT ÖZELLİKLER	55
7.1.3. BAĞCILIK FAALİYETİNE İLİŞKİN ÖZELLİKLER.....	57
7.2. KURUMLAR VE ÜNİVERSİTELERİN GÖRÜŞ VE ÖNERİLER.....	78
7.2.1. MARDİN İLİ BAĞCILIĞI HAKKINDA İLGİLİ KURUM VE KURULUŞLARIN GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ	78
7.2.2. SİİRT İLİ BAĞCILIĞI HAKKINDA İLGİLİ KURUM VE KURULUŞLARIN GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ	82
7.2.3. BATMAN İLİ BAĞCILIĞI HAKKINDA İLGİLİ KURUM VE KURULUŞLARIN GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ.....	84
7.2.4. ŞIRNAK İLİ BAĞCILIĞI HAKKINDA İLGİLİ KURUM VE KURULUŞLARIN GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ	86
8. STRATEJİ VE ÖNERİLER	88
8.1. STRATEJİ VE AKSİYON PLANI	88
8.2. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	97

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No

TABLO 2. 1. 2019 YILI İTİBARIYLA DÜNYADA ÜZÜM ÜRETİCİSİ İLK ON ÜLKE (FAO, 2021).	9
TABLO 3. 1. YILLARA GÖRE TÜRKİYE ÜZÜM ÜRETİMİ (TÜİK, 2021).	12
TABLO 3. 2. İBBS DÜZEYİNE GÖRE TÜRKİYE’DE 2020 YILINDA ÜZÜM ÜRETİMİ VE VERİMLİLİĞİ (TÜİK, 2021).	13
TABLO 4. 1. TRC3 BÖLGESİ’NDE YER ALAN İLLERİN 2020 İTİBARIYLA ÜZÜM ÜRETİMİ (TÜİK, 2021).	15
TABLO 4. 2. MARDİN İLİ İLÇELERİNDE 2020 YILI İTİBARIYLA ÜZÜM ÜRETİMİ (TÜİK, 2021).	17
TABLO 4. 3. MARDİN İLİ İLÇELERİNDE 2020 YILI İTİBARIYLA BAĞ ALANLARININ ÜZÜM VERİMLİLİĞİ (TÜİK, 2021).	18
TABLO 4. 4. BATMAN İLİ İLÇELERİNDE 2020 YILI İTİBARIYLA ÜZÜM ÜRETİMİ (TÜİK, 2021).	21
TABLO 4. 5. BATMAN İLİ İLÇELERİNDE 2020 YILI İTİBARIYLA BAĞ ALANLARININ ÜZÜM VERİMLİLİĞİ (TÜİK, 2021).	22
TABLO 4. 6. SİİRT İLİ İLÇELERİNDE 2020 YILI İTİBARIYLA ÜZÜM ÜRETİMİ (TÜİK, 2021).	24
TABLO 4. 7. SİİRT İLİ İLÇELERİNDE 2020 YILI İTİBARIYLA BAĞ ALANLARININ ÜZÜM VERİMLİLİĞİ (TÜİK, 2021).	25
TABLO 4. 8. ŞIRNAK İLİ İLÇELERİNDE 2020 YILI İTİBARIYLA ÜZÜM ÜRETİMİ (TÜİK, 2021).	26
TABLO 4. 9. ŞIRNAK İLİ İLÇELERİNDE 2020 YILI İTİBARIYLA BAĞ ALANLARININ ÜZÜM VERİMLİLİĞİ (TÜİK, 2021).	27
TABLO 7. 1. ÜRETİCİLERİN YAŞ İSTATİSTİKLERİ	48
TABLO 7. 2. ÜRETİCİLERİN HANEDEKİ BİREY SAYILARI	50
TABLO 7. 3. ÜRETİCİLERİN HANEDE ÇALIŞAN BİREYLERE AİT İSTATİSTİKLER.....	51
TABLO 7. 4. ÜRETİCİLERİN ÇİFTÇİLİK VEYA BAĞCILIK İLE İŞTİGAL SÜRELERİ.....	53
TABLO 7. 5. ÜRETİCİLERİN YILLIK GELİR DAĞILIMI İSTATİSTİKLERİ	54
TABLO 7. 6. BİTKİSEL ÜRETİM ALANLARININ DAĞILIMI (DA).....	55
TABLO 7. 7. ÜRETİCİ İŞLETMELERİNE AİT HAYVAN VARLIĞI	56
TABLO 7. 8. ÜRETİCİLERİN ARAZİ İŞLEME NEDENİ VE ÖNEM DERECEŚİ.....	69
TABLO 7. 9. YENİ ÇEŞİT ÜRETİMİNE İSTEKLİ OLANLARIN DENEME YAPMAKTA İSTEKLİ OLDUKLARI ALAN (DA).....	73
TABLO 7. 10. BAĞCILIKTA DEĞİŞKEN MALİYETLER.....	76
TABLO 7. 11. ÜRÜN SATIŞI ESNASINDA FİYATI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE ÖNEM DERECEŚİ	77
TABLO 7. 12. BAĞCILIK FAALİYETİNDE DEKARA BRÜT GELİR (TL/DA)	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

ŞEKİL 7. 1. ÜRETİCİLERİN MEDENİ DURUM	49
ŞEKİL 7. 2. ÜRETİCİLERİN EĞİTİM DURUMU.....	49
ŞEKİL 7. 3. ÜRETİCİLERİN AİLE TİPİ.....	50
ŞEKİL 7. 4. ÜRETİCİLERİN ASIL GELİR KAYNAĞI.....	51
ŞEKİL 7. 5. ÜRETİCİLERİN SOSYAL GÜVENCE DURUMU VE SOSYAL GÜVENCE KAYNAĞI	52
ŞEKİL 7. 6. ÜRETİCİLERİN ÇKS'YE KAYIT DURUMU.....	52
ŞEKİL 7. 7. ÜRETİCİLERİN ÜRETİCİ ÖRGÜTLERİNE ÜYELİK DURUMU	53
ŞEKİL 7. 8. ÜRETİCİLERİN HAYVANSAL ÜRETİM YAPMA DURUMU	55
ŞEKİL 7. 9. ÜRETİCİLERİN BAĞCILIKLA İLGİLİ EĞİTİM ALMA DURUMU.....	57
ŞEKİL 7. 10. BAĞ KURULUMU SIRASINDA KULLANILAN BİTKİ MATERYALİ	58
ŞEKİL 7. 11. BAĞ KURULUMU İÇİN KULLANILAN BİTKİ MATERYALİNİ TEMİN ETME YERİ.....	59
ŞEKİL 7. 12. BİTKİ KAYIPLARI YAŞANMASI NOKTASINDA İHTİYAÇ DUYULAN MATERYALİN ÇOĞALTILMASI.....	60
ŞEKİL 7. 13. ÜRETİCİLERİN FIDAN DİKİM DÖNEMİ	60
ŞEKİL 7. 14. ÜRETİCİLERİN FIDAN SEYRELTME DURUMU	61
ŞEKİL 7. 15. ÜRETİCİLERİN BAĞ ALANLARINDA ANAÇ KULLANIMI, ANAÇ TERCİHİ VE ANAÇ SEÇİM NEDENİ ...	62
ŞEKİL 7. 16. ÜRETİCİLERİN BAĞ ALANLARINDA TOZLAYICI ÇEŞİT BULUNMA DURUMU	63
ŞEKİL 7. 17. ÜRETİCİLERİN DİKİM SIKLIĞI.....	64
ŞEKİL 7. 18. ÜRETİCİLERİN BAĞ TESİSİ SONRASINDA BİTKİLERE AŞILAMA YAPILMA DURUMU VE AŞILAMA YÖNTEMİ.....	65
ŞEKİL 7. 19. ÜRETİCİLERİN TOPRAK VE YAPRAK ANALİZİ YAPTIRMA DURUMU	65
ŞEKİL 7. 20. ÜRETİCİLERİN TERBİYE SİSTEMİ KULLANMA DURUMU VE TERBİYE YÖNTEMİ.....	67
ŞEKİL 7. 21. ÜRETİCİLERİN BAĞ ALANLARINI GÜBRELEME DURUMU VE KULLANDIKLARI GÜBRE ÇEŞİDİ	67
ŞEKİL 7. 22. GÜBRELEME ŞEKLİ.....	68
ŞEKİL 7. 23. ÜRETİCİLERİN BAĞ BUDAMA ZAMANI.....	69
ŞEKİL 7. 24. ÜRETİCİLERİN BAĞCILIKTA KARŞILAŞTIKLARI BAŞLICA ZARARLI VE HASTALIKLAR	70
ŞEKİL 7. 25. ÜRETİCİLERİN BAĞCILIK YAPMA AMAÇLARI	71
ŞEKİL 7. 26. ÜRETİCİLERİN BAĞCILIKTA ÜRETİM AMACI VE ÇEŞİT TERCİHİ	72
ŞEKİL 7. 27. ÜRETİCİLERİN YENİ ÇEŞİT ÜRETİMİNE İSTEKLI OLMA DURUMU.....	73
ŞEKİL 7. 28. ÜRETİCİLERİN MEYVE HASAT DÖNEMİ	74
ŞEKİL 7. 29. ÜRETİCİLERİN HASATTA İŞGÜCÜ KULLANIMI.....	74
ŞEKİL 7. 30. ÜRETİCİLERİN HASAT SONRASI SINIFLANDIRMA YAPILIP YAPMAMA DURUMU	75
ŞEKİL 7. 31. HASAT SONRASI SINIFLANDIRMA YAPILIP YAPILMAMA DURUMU.....	77

1

Bağcılığın Kısa Tarihçesi

1. BAĞCILIĞIN KISA TARİHÇESİ

İnsanoğlunun tarım yapmaya başladığı ilk dönemlerden bu yana ürettiği bitki gruplarından biri asmadır. Çoğu eski uygarlıkta en az buğday ve arpa kadar üretimine önem verilen asma bitkisi; günümüzde de bitkisel üretimde önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim ilk bağcılık faaliyetlerinin başladığı yöre olarak kabul edilen Kuzey Doğu Anadolu ve Gürcistan havzası, M.Ö. 8000 'den günümüze kadar bağcılığın aktif olarak sürdürüldüğü bir alandır. Bu bölgelerde yapılan arkeolojik kazılar ve üzüm çeşitlerinin genetik haritalamaları da bu durumu teyit etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde üzümün coğrafi yayılışının da bu bölgeden başladığı, genel bir kabul görmektedir. Üzümün, ilk olarak kültüre alındığı bu coğrafyadan zaman içerisinde iki farklı kol halinde Anadolu'yu bir baştan öbür başa kadar geçtiği ve dünyanın diğer yörelerinde de bu sayede yetiştiriciliğinin yapıldığı birçok farklı araştırmacı tarafından aktarılmıştır. Bu konudaki en yaygın teori, bağcılığın ve üzüm yetiştiriciliğinin; Kuzey Anadolu boyunca birinci, güneye yani verimli hilal olarak kabul edilen Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki bölgeye doğru ise ikinci yayılım hattını oluşturduğudur. Özellikle günümüz Türkiye'sinde Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde çok sayıda asma çeşidinin bulunması ve bu çeşitlerin oldukça geniş bir alanda yayılım göstermesi, güneye uzandığı varsayılan bu ikinci kolun varlığını teyit eder niteliktedir.

2

***DÜNYA'DA
BAĞCILIK VE ÜZÜM
ÜRETİMİ***

2. DÜNYA'DA BAĞCILIK VE ÜZÜM ÜRETİMİ

Dünya'da üzüm üretilen alanların ve üzüm üretim miktarının güncel durumu incelendiğinde; 8 ülkenin öne çıktığı görülmektedir. Nitekim Türkiye bu ülkeler arasında üzüm üretilen alan bakımından 5. sırada, toplam üzüm üretimi bakımından ise 6. Sırada yer almaktadır (FAO, 2021). 2019 yılı itibariyle Türkiye'nin toplam üzüm üretimi dünya üzüm üretiminin %5 'ini oluşturmaktadır. Buna karşın Türkiye; üzüm üretiminde mevcut potansiyelini tam olarak değerlendirememektedir. Birim alandan elde edilen üzüm verimi de bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Birim alandan elde edilen üzüm verimi bakımından Türkiye, İtalya'nın ardından 6. sırada yer almaktadır. Oysaki üzüm verimliliği açısından kaydedilecek %50-60 oranında bir artış, Türkiye'yi dünyanın en büyük 3. üzüm üreticisi ülkesi haline getirecektir. Bu artışın sağlanabilmesi ise; ancak bağcılık yapılan mevcut alanlarda modernleşmeye gidilmesi ile mümkün olacaktır. Bu amaçla; bağlarda etkin sulama programları ile sulama yapılması, yüksek telli terbiye sistemlerine geçilmesi, yetiştiriciliği yapılan çeşitlerin ıslah edilmesi, üzüm muhafazası için lisanslı depoların kurulması ve mevcutlarının geliştirilmesi, üreticilere sık sık yeni gelişmelerin aktarılması adına eğitimlerin verilmesi gerekmektedir.

Tablo 2. 1. 2019 Yılı İtibariyle Dünyada Üzüm Üreticisi İlk On Ülke (FAO, 2021).

Ülkeler	Bağ Alanı (da)	Üretim (Ton)	Verim (kg/da)
İspanya	9 368 900	5 745 450	613,25
Fransa	7 554 700	5 489 650	726,65
Çin	7 431 920	14 283 532	1 921,92
İtalya	6 979 100	7 900 120	1 131,97
Türkiye	4 054 390	4 100 000	1 011,25
A.B.D.	3 783 800	6 233 270	1 647,36
Arjantin	2 151 690	2 519 886	1 171,12
Şili	1 953 570	2 701 588	1 382,9
Portekiz	1 787 800	863 220	482,84
Romanya	1 763 400	973 990	552,34
Dünya Toplamı	69 259 720	77 137 016	1 113,74

3
TÜRKİYE'DE
BAĞCILIK VE ÜZÜM
ÜRETİMİ

3. TÜRKİYE’DE BAĞCILIK VE ÜZÜM ÜRETİMİ

Türkiye’de üzüm üretimi hakkında daha detaylı bilgi sahibi olmak için mevcut üretimin hangi ticari değerlendirme şekillerine göre yapıldığını incelemek gerekmektedir. Yıllara göre küçük değişimler gerçekleşmişse de Türkiye’de üzüm üretimi ağırlıklı olarak sofralık tüketime yönelik yapılmaktadır (Tablo 3.1.). Bu amaçla yetiştiriciliği yapılan çeşitlerin çoğunluğunu da sofralık çeşitler oluşturmaktadır. Sofralık üzüm yetiştiriciliğine ek olarak Türkiye’de önemli miktarlarda kurutmalık üzüm yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Özellikle yerel pazarlarda talep gören yerli kurutmalık çeşitlerin varlığı, bu üretimi desteklemektedir. Ayrıca ihracata yönelik çekirdeksiz kuru üzüm üretimi hem Türkiye’nin GSMH ’na katkı sağlamakta hem de bu amaçla üzüm yetiştiriciliği yapan üreticilere önemli kazançlar sağlamaktadır. Şaraplık üzüm yetiştiriciliği ise diğer ticari amaçlara yönelik yapılan üzüm yetiştiriciliğinin oldukça gerisinde kalmıştır. Her ne kadar şaraplık-şıralık çeşitlerin toplam üzüm üretimi içerisindeki payı %10 dolaylarında görünmekte ise de bu üretimin çoğunluğu şıralık çeşitlerden elde edilmektedir. Türkiye’de üzüm şırasından elde edilen ve çoğunlukla iç piyasada tüketilen yerel gıda ürünlerinin (pestil, pekmez, sucuk, köfter, kesme, bastık vb.) üretiminde şıralık çeşitlerin şıralarının kullanıldığı da dikkate alındığında; şıralık çeşitlerin söz konusu üretimdeki payının daha fazla olduğu da net bir şekilde görülebilmektedir. OIV (Uluslararası Bağcılık ve Şarapçılık Ofisi) verileri dikkate alındığında; yalnızca 2016 yılında Türkiye’de üretilen şarap miktarı bile söz konusu yılda şaraplık-şıralık üzümlerin sadece %17-18 ‘i kadarının şaraba işlendiğini göstermektedir (OIV, 2021).

Türkiye’de üzüm yetiştiriciliğinin yapıldığı toplam alan; 2015-2020 yılları arasında azalış göstermiştir. Buna karşın yıllık toplam üzüm üretimi artmıştır. Son yıllarda; özellikle bağcılığın yoğun olarak yapıldığı ve modern bağcılık tekniklerinin uygulandığı bölgelerde elde edilen verim artışları bu durumun nedenlerindendir. Bir diğer neden ise modern bağcılıkta dikim aralıklarının, geleneksel bağcılığa göre daha küçük olmasıdır. Ülkemizde geleneksel yöntemlere göre tesis edilmiş bağlarda yaygın görülen

4 m x 4 m dikim aralığında 1 da alanda 63 omca yer alırken, telli terbiye sistemi ile 1.5 m x 3 m dikim aralığında tesis edilmiş bir bağda 1 da alanda 222 omca yer almaktadır. Her ne kadar dikim aralıkları kısaldığında omca başına üzüm verimi azalmaktaysa da birim alandan elde edilen verim artış göstermektedir.

Tablo 3. 1. Yıllara Göre Türkiye Üzüm Üretimi (TÜİK, 2021).

Yıllar	Alan (da)	Üretim (Ton)			
		Sofralık	Kurutmalık	Şaraplık- Şıralık	Toplam
2015	4 619 557	1 891 910	1 334 563	423 527	3 650 000
2016	4 352 269	1 990 604	1 536 862	472 534	4 000 000
2017	4 169 068	2 109 000	1 603 000	488 000	4 200 000
2018	4 170 410	1 945 262	1 524 091	463 647	3 933 000
2019	4 054 387	2 050 000	1 599 000	451 000	4 100 000
2020	4 009 979	2 218 056	1 534 499	456 353	4 208 908

Türkiye'nin üzüm üretimi bölgelere göre incelendiğinde ise Ege Bölgesi'nin 2 071 696 ton üretim ile ilk sırada yer aldığı, bu bölgeyi Akdeniz Bölgesinin 686 059 ton üretim ile izlediği, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ise 636 390 ton üretim ile 3. sırada yer aldığı görülmektedir (TÜİK, 2021). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tarım bölgeleri kendi aralarında karşılaştırıldıklarında ise; Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerinin yer aldığı TRC1 Bölgesi'nin 292 814 ton üretim ile en fazla üzüm üreten bölge olduğu, bu bölgeyi Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerini kapsayan TRC3 Bölgesi'nin 218 051 ton ile takip ettiği görülmektedir (Tablo 3.2.). Şanlıurfa ve Diyarbakır illerini kapsayan TRC2 Bölgesi ise yıllık 125 525 ton üzüm üretimi ile 3. sırada yer almaktadır.

Türkiye'de üzüm üretimi yapılan bölgeler İBBS sınıflandırmasına göre daha detaylı incelendiğinde; birim bağ alanından elde edilen üzüm verimi bakımından en düşük değere (401 kg/da) sahip bölgenin TRC3 bölgesi olduğu görülmektedir (Tablo 3.2.). Her ne kadar TRC3 bölgesi 477 408 da alanda bağcılığın sürdürülmesi sayesinde, alan bakımından TR33 bölgesinden sonra ikinci sırada yer almaktaysa da verimliliğin düşük olması nedeniyle üretim bakımından 5. sırada yer almaktadır. Türkiye'de bağcılığın sınırlı alanlarda ve miktarlarda yapıldığı bölgelerde (TRA1, TR82, TR90, TR81, TR10 ve TRA2) elde edilen verimlilik değerlerinin dahi altında kalan TRC3 bölgesinde bu durumun pek çok etkene bağlı olarak gerçekleştiği söylenebilir. Nitekim ilerleyen bölümlerde bu etkenler (ekoloji, üzüm çeşitleri, bağlarda kültürel işlemlerin yapılış

durumları, ürünlerin muhafazası ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar vd.) daha detaylı incelenmiş ve bunların çözümüne yönelik öneriler sunulmuştur.

Tablo 3. 2. İBBS düzeyine göre Türkiye’de 2020 yılında üzüm üretimi ve verimliliği (TÜİK, 2021).

Tarım Bölgesi	Üretim (Ton)	Alan (da)	Verim (kg/da)
TR33	1 524 369	869 029	1 457
TR62	399 406	221 966	1 724
TR32	392 254	374 815	970
TRC1	292 814	424 687	844
TRC3	218 051	477 408	401
TR63	175 979	191 692	1 315
TR31	155 073	116 771	1 325
TR71	149 478	270 554	479
TRC2	125 525	182 992	724
TR52	123 313	129 443	941
TRB1	120 784	151 869	713
TR61	110 674	108 619	958
TR83	93 528	106 405	868
TR42	65 229	54 128	854
TR22	57 542	58 469	1 189
TR72	53 005	106 234	546
TR41	50 056	41 270	849
TR21	49 970	45 199	1 120
TR51	28 770	41 313	625
TRB2	10 676	16 058	585
TRA1	6323	9515	665
TR82	3430	7880	435
TR90	1334	1114	682
TR81	851	885	719
TR10	429	460	1056
TRA2	45	90	500
TÜRKİYE	4 208 908	4 009 979	1 158

4

***TRC3 BÖLGESİNDE
BAĞCILIK VE ÜZÜM
YETİŞTİRİCİLİĞİ***

4. TRC3 BÖLGESİNDE BAĞCILIK VE ÜZÜM YETİŞTİRİCİLİĞİ

TRC3 Bölgesi, Türkiye tarım bölgeleri arasında da üzüm üretimi bakımından önemli bir yere sahiptir. Üzüm üretimi bakımından TRC1 Bölgesi'nden sonra 5. sırada yer almaktadır. Buna karşın üretim miktarı bakımından 26 bölge daha detaylı incelendiğinde; TRC3 Bölgesi'nin birim alandan elde edilen üzüm verimi bakımından diğer bölgelerden geride kaldığı (en düşük) dikkat çekmektedir. Ayrıca, bir dekar alandan 401 kg üzüm üretimi ile yıllık üzüm üretimi 10 000 kg 'dan daha az olan ve yukarıdaki tabloda yer verilmeyen diğer tarım bölgelerinde elde edilen verimlilikten bile daha düşük verimliliğin görülmesi oldukça düşündürücüdür. Gelecek yıllarda bölgede bağcılık konusunda ciddi atılımların yapılması gerektiğinin de bir göstergesidir.

TRC3 Bölgesi'nde yer alan iller kendi aralarında karşılaştırıldıklarında; üzüm üretimi bakımından ilk sırayı Mardin ilinin aldığı görülmektedir. Mardin ilinde toplam 363 672 dekar bağ alanından yıllık toplam 161 930 ton üzüm üretilmektedir (Tablo 4.1.). Toplam üzüm üretimi bakımından Mardin ilini sırasıyla Batman, Şırnak ve Siirt illeri takip etmektedir. Bölgede birim alandan elde edilen üzüm verimi bakımından ise Şırnak ve Siirt illeri öne çıkmaktadır. Buna karşın üretim bakımından öne çıkan Mardin ve Batman illeri, oldukça düşük verimliliğe sahiptir. Diğer illere nazaran daha geniş bağ alanına sahip olan bu illerde verimliliğin düşük olmasının nedenlerinden biri bağların daha yaşlı ve geleneksel usullerle tesis edilmiş olması olabilir.

Tablo 4. 1. TRC3 Bölgesi'nde Yer Alan İllerin 2020 İtibariyle Üzüm Üretimi (TÜİK, 2021).

İller	Bağ Alanı (da)	Üretim (Ton)	Verim (kg/da)
Mardin	363 672	161 930	445
Batman	59 766	28 494	423
Şırnak	31 039	15 750	550
Siirt	22 931	11 877	518

4.1. Mardin İlinde Bağcılık ve Üzüm Yetiştiriciliği

Mardin ilinin bağ alanları, ilçe ölçeğinde incelendiğinde; en geniş bağ alanına sahip ilçenin Midyat olduğu (122 210 da), bu ilçeyi sırasıyla Ömerli, Savur, Artuklu, Dargeçit, Nusaybin, Mazıdağı, Yeşilli, Derik ve Kızıltepe ilçelerinin takip ettiği görülmektedir (Tablo 4.2.). Ayrıca Midyat ilçesinde toplam bağ alanlarının çoğunluğu şaraplık-şıralık çeşitlerin yetiştiriciliğine ayrılmıştır. Buna karşın Dargeçit ve Nusaybin ilçelerinde toplam bağ alanlarının çoğunluğunda kurutmalık üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliği yapılmaktadır. İlin diğer ilçelerinde ise sofralık üzüm yetiştiriciliği öne çıkmaktadır. Yakın gelecekte Ömerli ilçesinde kurutmalık üzüm üretiminin, sofralık üzüm üretimini geçeceği öngörülmektedir. Nitekim Ömerli Karfoki üzümünün 2021 yılında coğrafi işaret tescili almasının bu süreci hızlandıracağı düşünülmektedir. Buna karşın ilin diğer ilçelerinde yetiştiriciliği yapılan yerel üzüm çeşitlerine henüz coğrafi işaret alınmamış olması; bu çeşitlerin hem ulusal pazarda hem de uluslararası pazarda tanınırlıklarını olumsuz etkilemektedir.

Midyat ve Ömerli ilçelerinde yoğun olarak yetiştiriciliği yapılan çeşitlerden biri olan Mazrone üzüm çeşidinin coğrafi işaretinin alınması hem bu çeşidin ulusal-uluslararası tanınırlığını arttırmaya hem de pazarlamada karşılaşılan sorunların azalmasına katkı sağlayacaktır. Nitekim Mazrone çeşidi Ömerli ilçesinde yer alan bağların yaklaşık %60 'ında (40 bin dekar) yetiştirilmektedir. Bununla birlikte Midyat ilçesinde yetiştiriciliği yapılan üzüm çeşitleri içerisinde en geniş bağ alanı kaplayan çeşittir. Her ne kadar günümüzde bu çeşidin değerlendirilme şekilleri çeşitlilik göstermekteyse de ıslah çalışmaları ile farklı değerlendirilme şekillerine uygun varyeteleri tespit edilmelidir. Ayrıca diğer yerel üzüm genotiplerinden yeni standart üzüm çeşitlerinin ıslahına yönelik çalışmalara hız verilmelidir. Özellikle az bilinen ancak bölge ekolojisinde verim ve kaliteleri nispeten yüksek olan yerel genotiplerin hızla seleksiyon ıslahı yöntemiyle ıslah edilmesine başlanmasıyla, bağlarındaki çeşitleri inceleyen gerek kamu kurumlarında gerekse üniversitelerde çalışan araştırmacılarla görüşme ve bilgi edinme fırsatı yakalayan üreticiler üzerinde olumlu etkileri olacaktır. Yerel düzeyde yetiştirdikleri bu çeşitlerin, ulusal ve uluslararası pazarlarda ekonomik

değerinin ve farklı değerlendirilme olanaklarının varlığından da haberdar olmaları dolaylı olarak da olsa sağlanmış olacaktır.

Tablo 4. 2. Mardin İli İlçelerinde 2020 Yılı İtibariyle Üzüm Üretimi (TÜİK, 2021).

İlçe Adı	Bağ Alanı (da)				Üretim Miktarı (ton)			
	Sofralık	Şaraplık	Kurutmalık	Toplam	Sofralık	Şaraplık	Kurutmalık	Toplam
Midyat	39 110	51 850	31 250	122 210	15 644	23 333	12 500	51 477
Ömerli	35 000	-	30 000	65 000	16 800	-	13 800	30 600
Savur	19 000	-	18 500	37 500	9 025	-	8 325	17 350
Artuklu	31 088	585	2 304	33 977	13 368	252	922	14 542
Dargeçit	11 200	-	22 500	33 700	5 040	-	9 000	14 040
Nusaybin	2 100	-	19 872	21 972	840	-	7 949	8 789
Mazıdağı	13 300	-	3 455	16 755	8 645	-	2 246	10 891
Yeşilli	10 978	-	2 280	13 258	4 391	-	855	5 246
Derik	9 100	-	2 100	11 200	5 005	-	1 155	6 160
Kızıltepe	7 100	-	1 000	8 100	2 485	-	350	2 835

Üzüm üretim miktarı bakımından ilçeler incelendiğinde ise; bağ alanı sıralamasına benzer bir sıralama oluşmaktadır. Ancak, Nusaybin ilçesi her ne kadar bağ alanı bakımından Mazıdağı ilçesinden öne çıkmaktaysa da üzüm üretimi bakımından bu ilçenin gerisinde kalmıştır. Bu durumun nedeni; Mazıdağı ilçesinde yer alan bağların üzüm veriminin, Nusaybin ilçesindekilere oranla yüksek olmasıdır (Tablo 4.3.). Buna ek olarak; ilde üzüm üretimi yapılan ilçeler arasında birim alanda en yüksek verimliliğe sahip ilçe de Mazıdağı'dır. Bu bakımdan Derik ilçesi de diğer ilçelere nispetle daha yüksek verimin alındığı bir ilçedir. Verimliliği diğerlerine göre yüksek olan iki ilçenin ortak özelliği; bağ alanlarının daha küçük olmasıdır. Bu durum; söz konusu ilçelerde bağ tesisinin son yıllarda arttığını ya da yeni bağların tesisinde modern tekniklerin uygulandığının bir göstergesidir. Mazıdağı ve Nusaybin ilçelerinin karşılaştırılması örneği üzerinden bu durum incelendiğinde, yukarıda ifade edilen değerlendirmenin oldukça kadar isabetli olduğu anlaşılmaktadır. İlgili kamu kurumlarından edinilen bilgiler ışığında; Mazıdağı ilçesine asmaların vejetasyon periyodunda düşen yağışın, Nusaybin ilçesine göre çok daha fazla olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte yine vejetasyon periyodunda Mazıdağı ilçesinde iklim, Nusaybin ilçesine göre nispeten daha serin seyretmektedir. Bilindiği üzere üzümlerin verimlilikleri ve kalitelerini etkileyen çevresel faktörlerin başında iklim, kültürel işlemlerin başında ise sulama ve budama gelmektedir. Bu yönüyle daha çok yağış alan ve yetiştiricilik sezonunda daha serin

iklime sahip olan Mazıdağı ilçesinde daha yüksek üzüm verimi elde edilmesi şaşırtıcı değildir. Ayrıca yine bu iki ilçe özelinde karşılaştırmaya devam edildiğinde; Mazıdağı ilçesindeki üreticilerin, Nusaybin ilçesindeki üreticilere göre daha genç yaşta oldukları ve özellikle budamaya ve diğer bakım işlemlerine daha fazla önem verdikleri sahadan elde edilen bilgiler arasındadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere Mardin ili ilçelerinde üzüm verimliliği bakımından görülen farklılıkların nedeni öncelikle iklimsel (yağış farklılığı) kaynaklıdır. Ayrıca bağlarda sulama yapılmaması da yağış farklılığı kaynaklı verimlilikte görülen değişimlerin azaltılmasını mümkün kılmamaktadır. Kültürel işlemlerden budamanın ya hiç yapılmaması ya da doğru tekniklerle yapılmıyor oluşu da ilçeler arasındaki verimlilik farkının oluşmasındaki diğer etkidir.

Mardin ilinin bağcılık verileri, Türkiye verileri ile karşılaştırıldığında; ilin bağ alanlarının tamamında üzüm verimliliğinin ülke ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. İlin hem bağcılık turizmi açısından hem de demografik yapısı dikkate alınarak şarap endüstrisi açısından potansiyeli dikkate alındığında; mevcut üretimin sürdürülebilmesi ve gelecekte bağcılıktan elde edilecek gelirin arttırılması için bağ alanlarında hızla modernleşme çalışmalarının başlatılması zorunlu görünmektedir. Nitekim bağlarında modernleşme yapmayan diğer tarım bölgelerinde bağların hızla söküldüğü ve başka ürünlere geçiş yapıldığı bilinmektedir.

Tablo 4. 3. Mardin İli İlçelerinde 2020 Yılı İtibariyle Bağ Alanlarının Üzüm Verimliliği (TÜİK, 2021).

Değ. Şekli	Verim (kg/da)									
	Artuklu	Dargeçit	Derik	Kızıltepe	Mazıdağı	Midyat	Nusaybin	Ömerli	Savur	Yeşilli
Sofralık	430	450	550	350	650	400	400	480	475	400
Şaraplık	431	-	-	-	-	450	-	-	-	-
Kurutmalık	400	400	550	350	650	400	400	460	450	375
Ortalama	420	425	550	350	650	417	400	470	463	388

Mardin ili bağcılığı için şarapçılık tetikleyici bir unsur olabilir. Nitekim, Tur Abdin bölgesi olarak ifade edilen Midyat ve çevresinin kültürel geçmişi, bölge şarapçılığının ve bölgede üretilen şarapların belirli bir tanınırlığının olması bu anlamda avantaj sağlayan unsurlardır. Bununla birlikte yörede hali hazırda şarap üretimi yapan resmi işletmeler ve kayıt dışı üretim yapan bazı imalathaneler vardır. Kayıt dışı üretim yapan imalathanelerin resmi bir yapıya kavuşması için teşviklerin verilmesi ve bazı vergi

muafiyetlerinin getirilmesi hem Midyat ilçesi bağcılığının gelişmesine hem de Mardin ilinin bağcılığının gelişmesine katkı sağlayacaktır. Üzüm üreticilerinin en çok sorun yaşadıkları konu olan pazarlama sorunun ortadan kaldırılmasında da önemli bir adım atılmış olacaktır.

Mardin ilinde sürdürülen şarapçılık faaliyetlerine ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Nitekim bağcılığın, katma değeri en yüksek son ürünü günümüzde şaraptır. Şarap üretiminin yapıldığı Mardin ilinde uzun yıllar yapılan gözlemler, her ne kadar ilde şarap üretimi konusunda öncülük yapan resmi işletmeler olsa da bunların ürettikleri şaraplarda bazı sorunların olduğunu göstermiştir. Soğuk ve serin iklime sahip yörelerde yetiştirilen üzümlerden üretilen kırmızı şarapların nispeten daha gövdeli, kendine özgü bukeye sahip şaraplar olduğu bilinmektedir. Tüketiciler de bu şarapları tüketme eğilimindedirler. Buna karşın Mardin gibi daha sıcak yörelerde yetiştirilen üzümlerin şarapları aynı duyuşsal özellikleri taşımamaktadır. Ayrıca hem resmi işletmelerde hem de kayıt dışı işletmelerde üretilen şaraplarda, oksidasyon sonucu sirkeleşme sorunları görülmektedir. Bu nedenlerle yörede yetiştirilen renkli üzüm çeşitlerinden şarap üretiminde öncelik sofr şaraplarına verilmeli, meşe fıçıda olgunlaştırma (dinlendirme) işlemine tabi tutulmuş şarapların üretimi ikincil olarak düşünölmelidir. Sofra şarabı üretiminde oksidasyon sorunları aşılardan olgunlaştırılmış şarap üretimine geçilmemesi gerekmektedir. Bununla birlikte Süryani şarabı olarak ifade edilen, üretim prosesi bakımından bazı farklılıklara sahip yerel şarapların üretimi özendirilmeli ve teşvik edilmelidir.

Yörede beyaz şarap üretiminde ise durum bir miktar farklılık göstermektedir. Beyaz şaraplarda da oksidasyon sorunları dikkat çekmekte ancak kırmızı şaraplara göre daha az görölmektedir. Ayrıca yerel üzüm çeşitlerinin önemli bir bölümünün beyaz çeşitlerden oluşması, beyaz şarap üretiminde hammaddenin daha ulaşılabilir olmasını sağlamaktadır. Özellikle Tokat ve Şirince örnekleri dikkate alındığında, Mardin ilinde de beyaz şarap üretiminin ciddi bir potansiyeli olduğu görölmektedir. Nitekim Tokat ilinde yaygın yetiştirilen ve yaprakları salamura yapımında kullanılan Narince üzüm çeşidinin, aynı ilde beyaz şarapları da üretilmekte ve öölkesel ölçekte tanınmaktadır. Benzeri bir şekilde Şirince (Selçuk-İzmir) köyünde (mahalle) de bölgede yoğun olarak yetiştirilen

Sultani ekirdeksiz ve Osmancık üzüm çeşitlerinin şarapları hem üretilmekte hem de satılmaktadır. Her ne kadar bu çeşitler doğrudan şaraplık-şıralık üzüm eşitleri olarak grlmemekteyse de söz konusu yörede bu üzümlerle üretilmiş şaraplar yüksek fiyatlardan alıcı bulmaktadır. Ayrıca bu üzüm çeşitlerinden üretilen şarapların miktarının az olması ve yöreye özgü duyusal özellikleri şarapların taşımaları, butik şarap niteliğinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu sayede hem ulusal ölçekte hem de uluslararası piyasada şirince şarapları tanınmakta ve somelyerler tarafından önerilmektedir. Mardin ilinde de beyaz şarap üretiminin bu yönde şekillenmesi ve yerel çeşitlerden üretilmiş beyaz şarapların tanıtımı için öncelikle üretim altyapısının modernize edilmesi ardından uluslararası şarap festivalleri ve yarışmalarına katılım sağlanması gerekmektedir. Bunun yanı sıra şarap üretiminde uzmanlaşmış yerli ve yabancı uzmanların üreticilere eğitimler vermesinin sağlanması gereklidir.

4.2. Batman İlinde Bağcılık ve Üzüm Yetiştiriciliği

Batman ilinin ilçeleri, bağ alanı varlığı bakımından incelendiğinde; en geniş bağ alanına sahip ilçenin 47 250 dekar ile Gercüş olduğu görülmektedir (Tablo 4.4.). Bu ilçeyi sırasıyla Hasankeyf, Kozluk, Beşiri, Merkez ve Sason ilçeleri takip etmektedir. Buna karşın diğer ilçelerin bağ alanı varlıklarının toplamı; Gercüş ilçesinin toplam bağ alanı varlığının %25'i kadar bir alanı kaplamaktadır. Bu durum; Gercüş ilçesinin, Batman ilinin üzüm üretimi açısından oldukça önemli bir bölgesi olduğunu göstermektedir. Nitekim Gercüş ilçesinin, Mardin ili Midyat ilçesi ile sınır komşusu olması da bu durum üzerinde oldukça etkilidir.

İlde üretilen üzümlerin ticari değerlendirme şekilleri dikkate alındığında; üzüm üretiminin yapıldığı bütün ilçelerde sofralık çeşitlerinin yetiştirildiği görülmektedir. Hasankeyf ilçesi haricinde diğer ilçelerin tamamında sofralık çeşitlerin yetiştiriciliğinin yapıldığı bağ alanları ilçe bağ alanının çoğunluğunu oluşturmaktadır. Hasankeyf ilçesinde ise kurutmalık üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliği daha yaygın olarak yapılmaktadır. TRC3 Bölgesi'nde yer alan diğer illerde de görüldüğü üzere; Batman ilinde kurutmalık üzüm yetiştiriciliğinde ağırlıklı olarak çeşit seçimi çekirdekli çeşitlerden yana kullanılmış ve bölgede kurutmalık üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliği yapılan Gercüş, Hasankeyf, Kozluk ve Sason ilçelerinde bu çeşitler bağlarda yer almıştır. Benzeri bir durum sofralık çeşitler için de geçerlidir. Batman ilinde yoğun olarak sofralık çekirdekli üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Şaraplık-şıralık üzüm çeşitlerinin ise kapama bağlarda ve geniş alanlarda yetiştiriciliği yapılmamaktadır.

Tablo 4. 4. Batman İli İlçelerinde 2020 Yılı İtibariyle Üzüm Üretimi (TÜİK, 2021).

İlçe Adı	Bağ Alanı (da)				Üretim Miktarı (ton)			
	Sofralık	Şaraplık	Kurutmalık	Toplam	Sofralık	Şaraplık	Kurutmalık	Toplam
Gercüş	33 115	-	14 135	47 250	16 558	-	6 361	22 919
Hasankeyf	580	-	5 200	5 780	232	-	2 600	2 832
Kozluk	4 038	-	280	4 318	1 612	-	105	1 717
Beşiri	1 200	-	-	1 200	540	-	-	540
Merkez	780	-	-	780	312	-	-	312
Sason	380	-	58	438	160	-	14	174

İlde yer alan bağ alanlarının hemen hepsinde verimlilik Türkiye ortalamasının altındadır. Birim alandan elde edilen üzüm verimi bakımından Batman ilinin ilçeleri incelendiğinde; en yüksek verimin Gercüş ilçesindeki bağlardan elde edildiği görülmektedir. Ayrıca bu ilçede; Batman ilinde sofralık üzüm çeşitlerinin yetiştirildiği bölgeler kıyaslandığında da en yüksek verimliliğe (500 kg/da) ulaşıldığı görülmektedir (Tablo 4.5.). Hasankeyf ilçesi ise kurutmalık üzüm çeşitlerinin verimliliği bakımından diğer ilçelere göre öne çıkmıştır. Sason ve Kozluk ilçeleri bu bakımdan oldukça düşük değerlere sahip ilçelerdir. Özellikle Sason ilçesinde kurutmalık çeşitlerin 241 kg/da verimlilik değerinde kalması; bu ilçede söz konusu çeşitlerle yeni bağ tesis edildiğine ve bu bağların henüz tam verim dönemine erişemediklerine işaret etmektedir. Bu iki ilçede (Sason ve Kozluk) bağlardan düşük üzüm verimi elde edilmesinin bir diğer nedeni; vejetasyon periyodunda yağış rejiminin yeterli olmaması ve topraktaki eksik nemin sulamayla karşılanmaması olabilir. Nitekim bağcılık yapılan yörelerde sürdürülebilir ve ekonomik bir üretim için vejetasyon periyodunda en az 400-450 mm yağışın ya da bu yağışa karşılık gelen sulamanın yapılması gerektiği birçok araştırmacı tarafından da bildirilmiştir. Batman ili bağlarında sulama yapılması gerekliliği dikkate alındığında; gelecek yıllarda yörede hem bağların bitki su tüketimi değerlerinin belirlenmesi hem de optimum sulama aralıklarının tespiti için bilimsel araştırmaların yürütülmesi önem arz etmektedir. Bu sayede üreticilerin sulu bağcılığa geçişte karşılaşmaları muhtemel sorunları çözmede ve sulamaya dair bilgi gereksinimlerini karşılamada yeterli bilgi birikimi sağlanmış olacaktır.

Tablo 4. 5. Batman İli İlçelerinde 2020 Yılı İtibariyle Bağ Alanlarının Üzüm Verimliliği (TÜİK, 2021).

Değ. Şekli	Verim (kg/da)					
	Beşiri	Gercüş	Hasankeyf	Kozluk	Merkez	Sason
Sofralık	450	500	400	385	400	421
Şaraplık	-	-	-	-	-	-
Kurutmalık	-	450	500	386	-	241
Ortalama	450	475	450	386	400	331

Batman ili ilçelerinde bağlardan elde edilen verimliliğin çok değişkenlik göstermesinin bir diğer nedeni ise bağcılığın uygulanış farklılığıdır. En yüksek verimin elde edildiği Gercüş ilçesi yukarıda da ifade edildiği üzere; Mardin iline bağlı, bağcılığın

yoğun olarak yapıldığı Midyat ilçesine sınır komşusudur. Her ne kadar Midyat ilçesi Mardin ilinde en düşük üzüm veriminin alındığı ilçelerden biri olma özelliğini göstermekteyse de burada yetiştirilen çeşitlerin büyük bir bölümü Gerçüş ilçesinde de yetiştirilmektedir. Üstelik Midyat'a kıyasla daha serin bir ekolojiye sahip Gerçüş'te bu üzüm çeşitleri daha fazla ürün oluşturma ve sıra randımanlarını arttırma eğilimindedirler. Bu durumun temel nedeni; hem bölgenin daha fazla yağış alması hem de söz konusu yağışlarla dolan topraktaki kapılar gözeneklerin serin iklim sayesinde suyu daha geç kaybetmesidir. Nitekim serin ekolojilerde evaporasyonun (topraktan buharlaşma yoluyla kaybolan su) daha az olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte Gerçüş dışındaki ilçelerde (özellikle üzüm veriminin düşük olduğu ilçeler) üreticiler, bağların sulanması konusunda isteksizlerdir. Bu üreticilerin bağcılıkta sulama yapılmasına karşı olumsuz görüşleri pek tabii olarak verimliliği de olumsuz etkilemektedir. Üreticilerin sulama konusundaki olumsuz görüşleri, bağlarda nem artışına bağlı olarak görülme sıklığı artan fungal hastalıkların (külleme, mildiyö vb.) mücadelesinde karşılaştıkları sorunlardan ileri gelmektedir. Söz konusu hastalıklarla etkin mücadele yöntemlerinin ve erken uyarı sistemlerinin üreticilere tanıtılması, bu yanlış kanaatin giderilmesinde faydalı olacaktır. Gerçüş ilçesinde ise üreticiler daha bilinçli bir bağcılık faaliyeti yürütmektedirler. Bölgede araştırma yürüten kurumlar, Beşiri ilçesinde omca başına üzüm veriminin il genelinde en yüksek değerlere ulaştığını bildirmektedirler. Buna karşın birim alandan elde edilen üzüm veriminde, bu ilçenin Gerçüş ilçesinin gerisinde kalması bağlarda omcaların dikim sıklığının farklı olmasından ileri gelmektedir. Farklı topoğrafik özelliklere sahip arazilerde bağ tesisi ile ilgili eğitimlerin verilmesi, yeni bağların tesisinde etkin alan kullanımı ve birim alan veriminde maksimizasyonun sağlanması açısından gereklidir.

4.3. Siirt İlinde Bağcılık ve Üzüm Yetiştiriciliği

TRC3 Bölgesi'nde yer alan Siirt ilinde; TÜİK verilerine göre en fazla üzüm üretimi yapılan ilçe Kurtalan'dır (Tablo 4.6.). Yıllık 5 250 ton üzüm üretilen bu ilçe aynı zamanda Siirt ilinin en geniş bağ alanına sahip ilçesidir. Baykan ilçesi ise her ne kadar Kurtalan ilçesi kadar geniş bağ alanına sahipse de yıllık üzüm üretimi Kurtalan ilçesinin yarısı kadardır. Bununla birlikte Şirvan, Eruh ve Merkez ilçelerinde de önemli miktarlarda üzüm üretimi gerçekleştirilmektedir. Siirt ili bağlarında yetiştiriciliği yapılan çeşitler sofralık çekirdekli (Tayfi, Drejik, Sorava, Benitati, Musambık vb.) üzüm çeşitleridir. TÜİK kayıtlarına göre Siirt ilinde kapama bağ şeklinde geniş alanlarda kurutmalık ve şaraplık-şıralık üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliği yapılmamaktadır. Buna karşın bölgede araştırmalar yürüten üniversitelerden ve kamu kurumlarından edinilen bilgiler ışığında; ilde yoğun olarak yetiştirilen Sinciri çeşidinin hem şıralık olarak hem de kurutmalık olarak değerlendirildiği söylenebilir. Ayrıca yöre bağlarında yaygın olarak görülen Benitati çeşidi, ekolojik koşullar sayesinde şıralık değerlendirmeye oldukça uygun taneler oluşturmaktadır.

Tablo 4. 6. Siirt İli İlçelerinde 2020 Yılı İtibariyle Üzüm Üretimi (TÜİK, 2021).

İlçe Adı	Bağ Alanı (da)				Üretim Miktarı (ton)			
	Sofralık	Şaraplık	Kurutmalık	Toplam	Sofralık	Şaraplık	Kurutmalık	Toplam
Kurtalan	7 500	-	-	7 500	5 250	-	-	5 250
Baykan	7 254	-	-	7 254	2 343	-	-	2 343
Eruh	2 435	-	-	2 435	1 218	-	-	1 218
Merkez	2 350	-	-	2 350	970	-	-	970
Şirvan	2 000	-	-	2 000	1 388	-	-	1 388
Tillo	710	-	-	710	427	-	-	427
Pervari	682	-	-	682	281	-	-	281

Siirt ilinin ilçelerinde birim alandan elde edilen üzüm verimi incelendiğinde; TRC3 Bölgesi'nde yer alan ilçeler arasında en yüksek değerlere sahip ilçelerden bazılarının Siirt ilinde yer aldığı görülmektedir. Mardin ilinin Mazıdağı ilçesi ve Şırnak ilinin Merkez ilçesi dışında; diğer illerde 1 dekar alandan 600 kg 'ın üzerinde üzüm verimi alınan ilçe bulunmamaktadır. Buna karşın Siirt ilinin Kurtalan ilçesinde 700 kg/da, Şirvan ilçesinde 694 kg/da ve Tillo ilçesinde 601 kg/da üzüm verimi alınmaktadır (Tablo 4.7.). Her ne

kadar bu verimlilik düzeyleri ülke ortalamasının altında kalmaktaysa da gelecek için ümit vadetmektedir. İlde üzüm üretimi yapılan diğer ilçelerde bağ alanlarının verimlilikleri ise oldukça düşüktür. Bu durumun nedeni özellikle Kurtalan ve Şirvan ilçelerinde bağcılıkta sulama yapılmasıdır. Şirvan ilçesinde yetiştiriciliği yapılan Tayfi üzüm çeşidi bağları damla sulama yöntemiyle sulanmaktadır. Ayrıca her ne kadar Kurtalan ilçesinde rakım düşük ve vejetasyon periyodu kısa seyretmekteyse de yetiştiriciliği yapılan çeşitlerin bu ekolojiye uygun olması, verimliliğin üst düzeyde tutulmasını sağlamaktadır. Tillo ilçesinde ise rakım yüksek ve vejetasyon periyodu uzundur. Buna karşın ilçede omcaların kuvvetli vejetatif gelişme göstermeleri zaman zaman generatif gelişmeyi olumsuz etkileyebilmektedir. Söz konusu sorun nedeniyle verimlilik Kurtalan ve Şirvan ilçelerinin bir miktar gerisinde kalmaktadır. Bu ilçede yaz budamalarına ilişkin eğitimlerin verilmesi, bu kayıpların önlenmesini sağlayabilir. Siirt'te, TRC3 Bölgesi ortalaması altında verimliliğin görüldüğü tek ilçe Baykan ilçesidir. Bu durumun nedeni ilçede bağların yer aldığı bölgenin coğrafi konumu olabileceği gibi kültürel işlemlerin yetersiz veya yanlış uygulanması olabilir.

Tablo 4. 7. Siirt İli İlçelerinde 2020 Yılı İtibariyle Bağ Alanlarının Üzüm Verimliliği (TÜİK, 2021).

Değ. Şekli	Verim (kg/da)						
	Baykan	Eruh	Kurtalan	Merkez	Pervari	Tillo	Şirvan
Sofralık	323	500	700	413	412	601	694
Şaraplık	-	-	-	-	-	-	-
Kurutmalık	-	-	-	-	-	-	-
Ortalama	323	500	700	413	412	601	694

4.4. Şırnak İlinde Bağcılık ve Üzüm Yetiştiriciliği

Şırnak ilinde, TÜİK verilerine göre 2020 yılında en fazla üzüm üretilen ilçe İdil'dir (Tablo 4.8.). Resmi kayıtlara göre; İdil ilçesinde üretimin tamamı sofralık üzüm çeşitlerinden sağlanmaktadır. Buna karşın ilçede yer alan bağlarda yaygın olarak yetiştiriciliği yapılan çeşitlerin bazılarının şaraplık-şıralık kullanıma uygun olması ve bölgenin demografik yapısı birlikte dikkate alındığında; aile içi tüketime yönelik ya da kayıt dışı olarak şarap üretiminin yapıldığını düşündürmektedir. Bununla birlikte; Şırnak ilinin en geniş bağ alanları da İdil ilçesinde yer almaktadır. Şırnak ilinin Merkez ilçesinde ise sofralık üzüm çeşitlerinin yanı sıra kurutmalık üzüm çeşitlerinin de yetiştiriciliği yapılmaktadır. Yıllık 1 658 ton kurutmalık üzüm üretimi ile ilin en fazla kuru üzüm üretilen ilçesidir. Uludere ilçesi her ne kadar bağ alanı varlığı bakımından İdil, Merkez ve Güçlükonak ilçelerinin gerisinde kalmışsa da bu ilçede kurutmalık üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Uludere ilçesinde kurutmalık üzüm çeşitleri ile tesis edilmiş bağ alanlarının artırılması için entegre üzüm kurutma tesislerinin teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu sayede hem bölgenin bu anlamdaki potansiyeli değerlendirilmiş olacak hem de üreticilere kuru üzümlerini geniş pazarlarda daha yüksek karlılıkla satma imkanı sağlanmış olacaktır. Silopi ve Beytüşşebap ilçeleri hem bağ alanı varlıkları hem de üzüm üretim miktarları bakımından, Şırnak ilinin diğer ilçelerinin gerisinde yer almaktadırlar.

Tablo 4. 8. Şırnak İli İlçelerinde 2020 Yılı İtibariyle Üzüm Üretimi (TÜİK, 2021).

İlçe Adı	Bağ Alanı (da)				Üretim Miktarı (ton)			
	Sofralık	Şaraplık	Kurutmalık	Top.	Sofralık	Şaraplık	Kurutmalık	Top.
İdil	19 350	-	-	19 350	9 211	-	-	9 211
Merkez	5 803	-	1 420	7 223	3 274	-	1 658	4 932
Güçlükonak	3 450	-	-	3 450	1 380	-	-	1 380
Uludere	385	-	278	663	50	-	47	97
Cizre	200	-	-	200	60	-	-	60
Silopi	80	-	-	80	32	-	-	32
Beytüşşebap	73	-	-	73	38	-	-	38

Şırnak ili ilçeleri, birim alandan elde edilen yaş üzüm verimi bakımından incelendiğinde; yukarıda da değinildiği üzere en yüksek verimliliğin Merkez ilçede yer

alan bağlardan alındığı görülmektedir. Ayrıca, Merkez ilçesinde yetiştiriciliği yapılan kurutmalık üzüm çeşitlerinin birim alandaki verimliliği dikkate alındığında; Türkiye ortalamasının üzerinde bir verimliliğin olduğu görülmektedir (Tablo 4.9.). Sofralık üzüm çeşitlerinin yer aldığı bağlarda da hem ilin hem de TRC3 Bölgesi'nin ortalama üzüm veriminin üzerinde değerlerin elde edilmiş olması Merkez ilçenin bağcılık potansiyelinin yüksek olduğunu göstermektedir. Nitekim çalışmamızın diğer bölümlerinde de belirtildiği üzere ilde yer alan bağlarda sulama, gübreleme, koltuk alma, salkım seyreltme vb. kültürel işlemlerin yapılmadığı göz önüne alındığında; elde edilen verimin bu uygulamaların yapılması ile yükseleceğini tahmin etmek hiç de zor değildir. Beytüşşebap ilçesinde oldukça az miktarda bağ alanı bulunmasına karşılık verimliliğin diğer ilçelere nazaran daha yüksek olması; bu ilçede kısa vejetasyon isteğine sahip çok erkenci ve erkenci üzüm çeşitleri ile yeni bağların tesisine yönelik teşvik ve yönlendirme yapılmasının yararlı olacağını göstermektedir. Ayrıca Beytüşşebap ilçesinde vejetasyon periyodunda gerçekleşen yağışların toplamı kuru bağcılık için gerekli olan yağış gereksiniminin alt sınırında yer almaktadır. Bu ilçede yeni tesis edilecek bağlarda su tasarrufu sağlayan ve etkili kök derinliğine doğrudan suyu ulaştıran sistemlerin (damla sulama sistemi vb.) kurulumu ve uygun sulama programlarının yapılması da teşvik edilmelidir. Uludere ilçesinde yer alan bağların birim alandan elde edilen yaş üzüm verimliliği oldukça düşüktür. Buna karşın bu verim düşüklüğünün temel sebebi söz konusu ilçede tesis edilen bağların henüz verim çağına ulaşmamış olması olabilir. Nitekim daha uzun yılları içeren TÜİK verileri incelendiğinde; Uludere ilçesinde 2015 yılından itibaren artan bir üretim görülmektedir.

Tablo 4. 9. Şırnak İli İlçelerinde 2020 Yılı İtibariyle Bağ Alanlarının Üzüm Verimliliği (TÜİK, 2021).

Değ. Şekli	Verim (kg/da)						
	Beytüşşebap	Cizre	Güçlükönak	İdil	Merkez	Silopi	Uludere
Sofralık	521	300	400	476	564	400	130
Şaraplık	-	-	-	-	-	-	-
Kurutmalık	-	-	-	-	1168	-	165
Ortalama	521	300	400	476	866	400	153

5
TRC3 BÖLGESİNDE
BAĞCILIK
KONUSUNDA
YAPILMIŞ BİLİMSEL
ÇALIŞMALAR

5. TRC3 BÖLGESİNDE BAĞCILIK KONUSUNDA YAPILMIŞ BİLİMSEL ÇALIŞMALAR

5.1. Mardin İlinde Bağcılık Konusunda Yapılmış Bilimsel Çalışmalar

Mardin ilinde bağcılık konusunda yapılmış çalışmalar 1950'li yıllara kadar uzanmaktadır. Bununla birlikte günümüzde bu kaynakların birçoğuna ulaşmak mümkün değildir. Gerek söz konusu kaynakların az sayıda basılmış nüshalarının olması gerekse bu nüshaların büyük kütüphanelerde arşivlenmiş olmaları erişimi sınırlamaktadır. 1990'lı yıllardan sonra yürütülen çalışmalar ise dijital ortamlara aktarıldığı için erişimi nispeten daha kolay olan kaynaklardır. Mardin ili ve ilçelerinde ilk yürütülen çalışmalar incelendiğinde çoğunlukla yörede yetiştirilen üzüm çeşitlerinin ve tiplerinin belirlenmesi üzerine yapıldıkları görülmektedir. Bu bağlamda Mardin ili bağcılığı hakkında erken dönem kaynakları ampelografi çalışmalarıdır. Bu çalışmalarda üzüm çeşitlerinin ampelografik özellikleri yanında yörede yapılan bağcılık faaliyetleri hakkında da bilgiler sunulmuş ancak bu bilgiler genellikle araştırmacıların gözlem ve notları ile sınırlı kalmıştır. 2000'li yıllardan itibaren ise ilde yapılan bağcılık araştırmaları hız kazanmış ve hem bölge bağcılığının mevcut durumu üzerine yürütülen çalışmaların sayısı artmış hem de yörede ilk bağ denemeleri yürütülmeye başlanmıştır. Aşağıda, Mardin ilinde yürütülmüş çalışmalar kısaca özetlenerek sunulmuştur.

Gürsöz (1993), Mardin ilinde oldukça geçmişe dayanan bir bağcılık kültürü olduğunu, ancak mevcut bağların Derik, Mazıdağı, Merkez, Ömerli, Midyat ve Savur'da bulunduğunu aktarmıştır. İlde ağırlıklı olarak sofralık çeşitlerin yetiştirildiğini aktaran Gürsöz (1993), kurutmalık ve şıralık çeşitlerin ise yöresel tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak az miktarda yetiştirildiklerini aktarmıştır. Çakır ve ark. (2015), Savur ilçesinde üreticilerin çoğunlukla sofralık çeşitleri aile içi tüketim amaçlı ürettiklerini saptamıştır. Savur ilçesinde yaygın olarak Kırfoki (Karfoki) ve Zeyti üzüm çeşitlerinin yetiştirildiğini bildirmişlerdir. Ayrıca mevcut bağların tamamında az sayıda da olsa Mazrone çeşidinin yetiştirildiğini aktarmışlardır. Tulani, Kerkuç ve üreticilerin "Siyah Üzüm" olarak ifade ettikleri bir çeşidin de bağlarda önemli ölçüde yer aldığını aktarmışlardır. Nusaybin

ilçesinde Çakır ve ark. (2017) tarafından yürütülen bir başka çalışmada ise; üreticilerin ürettikleri üzümleri sofralık ve kurutmalık olarak değerlendirdiklerini ancak buna ek olarak kendi tüketimleri için üzümlerin bir miktarını şıralık değerlendirdikleri saptanmıştır. Bununla birlikte Nusaybin ilçesinde Kerküç ve Mazrone çeşitlerinin tüm bağlarda yer aldığını, buna karşın Razakı ve bu çeşide ek olarak “Kuru Üzüm” olarak ifade ettikleri bir çeşidin (ki bu çeşidin her bağda birbirinden farklı olması muhtemeldir) de bağlarında ikinci çeşit olarak bulunduğunu saptamıştır. Çakır ve ark. (2017), üreticilerin verdikleri bilgi doğrultusunda; Nusaybin bağlarında yer alan diğer çeşitlerin ise Libdrey ve üreticilerin “Siyah Üzüm” olarak ifade ettikleri bir başka çeşidin (bu çeşit yine her bağda birbirinden farklı çeşitler olabilir) olduğunu bildirmişlerdir.

Mardin ili bağlarında 37 üzüm çeşidinin yetiştirildiğini aktaran Gürsöz (1993); bu çeşitlerin 10’unun erkenci, 16’sının orta mevsimde olgunlaşan ve 11’inin ise geççi olduğunu bildirmiştir. Güler ve ark. (2015) 2011-2013 yılları arasında Artuklu ilçesine bağlı Elmabahçe köyünde 12 tane farklı üzüm çeşidine ulaşmış, Tanrısever (2019) ise 2014-2015 yıllarında Mardin ili ve ilçelerinin tamamında 26 tane üzüm çeşidine ulaşabilmiştir. 2021 yılında Mardin ilinde üzüm yetiştiriciliği bakımından öne çıkan ilk 5 ilçede Yalçın (2021)’in yürütmekte olduğu bir başka çalışmada ise 26 farklı üzüm çeşidi tespit edilmiştir. Ünal ve ark. (2020), 2019-2020 yıllarında yalnızca Midyat ilçesinde 14’ü sofralık, 2’si kurutmalık olmak üzere toplam 22 farklı üzüm çeşidine ulaşmışlardır. Ayrıca araştırmacıların bildirdikleri çeşitlerin bazıları fenotipik olarak birbirlerine benzese de isimleri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu durumun nedeni söz konusu çeşitlerin yöresel isimlerinin farklı olmasından yani birbirlerinin sinonimi olmalarından olabilir. Bununla birlikte yörede homonim olan çeşitler de söz konusudur. Bir başka ifade ile aynı isme sahip olmasına karşın birbirlerinden farklı çeşitlerin varlığı da söz konusudur. Bu durumun düzeltilmesi için; son yıllarda yörede bulunan çeşitlerin genetik haritalandırılması hızlanmıştır. Nitekim Aslan (2018a), aralarında Mardin ilinin de yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin bazı illerinde SSR (Basit Dizi Tekrarları) ‘a dayalı genetik karakterizasyon çalışması yürütmüştür. Araştırmacı; Mardin ilinde incelediği 21 üzüm çeşidinden bazılarının genetik olarak çok yakın akraba olduklarını bununla birlikte incelediği bölgedeki çeşitlerin tamamının ortak bir gen kaynağından (ortak atadan) geldiğini saptamıştır. Aslan (2018a), bunlara ek olarak Deyvani ve Atf

çeşitlerinin yaklaşık %92, Drejik ve Pelurik çeşitlerinin ise %75 oranında genotipik olarak birbirlerine benzediğini saptamıştır. Mardin ilinde yer alan diğer üzüm çeşitlerinden genetik olarak birbirleriyle yakın akraba olanları şu şekilde bildirmiştir; Beyaz Musabbak-Lehdo, Musabbak-Boker, Tatlı Siyah-Rojik, Verdani-Şitvi.

Mardin ili bağcılığının yapısını ortaya koymak amacıyla yürütülen ilk anket (survey) çalışmalarından biri Akaalp (2007) tarafından yürütülmüştür. Akaalp (2007), Gürsöz (1993)'ünde belirttiği üzere; Mardin ilinde aşısız fidanlarla bağ tesis edildiğini, yörede bağcılığın geleneksel usullerle yapıldığını, ağırlıklı olarak susuz bağcılık yapıldığını ve gübreleme, budama vb. konularda üreticilerin yeterli bilgiye sahip olmadıklarını aktarmıştır. Çakır ve ark. (2015)'da her iki araştırmayı teyit eder nitelikteki bulgulara ulaşmıştır. Nitekim Çakır ve ark. (2015)'nın Savur ilinde yürüttükleri söz konusu çalışmada; bağların geleneksel terbiye şekilleriyle tesis edildiğini, omca başına verimin düşük olduğunu, üreticilerin üzüm üretiminden elde edilen geliri yeterli bulmadıklarını ancak bağcılık konusunda kendilerinin bilgi birikimlerinin yeterli olduğunu düşündüklerini ortaya koymuştur. Çakır ve ark. (2017)'de kendinden önceki araştırmaların bulgularına yakın sonuçlar elde etmişlerdir. Bu çalışmada elde edilen bulgular; Nusaybin ilçesinde üzüm yetiştiriciliğinin ağırlıklı olarak karışık bahçelerde yapıldığını, omca başına üzüm veriminin 15 kg'ı geçmediğini, yetiştirilen çeşitlerin ticari değerlendirmeye uygunluğu dikkate alınmadan değerlendirildiğini (sofralık çeşitten şıra elde etmeleri vb.), üreticilerin çoğunlukla aile içi tüketim amacıyla üzüm yetiştiriciliği yaptıklarından dolayı bağcılığı karlı bir üretim modeli olarak görmediklerini ve üreticilerin bağcılık tekniğini iyi bildiklerini ifade ettiklerini ortaya koymuştur. Her ne kadar farklı çalışmalarda elde edilen bulgular birbirleriyle uyumlu bir şekilde; üreticilerin bağcılık konusunda yeterli bilgiye sahip olduklarını ifade ettiklerini ortaya koymuşsa da birim alandan elde edilen ürün miktarı hatta omca başına elde edilen ürün miktarı üreticilerin bu iddialarını doğrulamamaktadır. Nitekim hemen hemen bütün bağlarda asgari hedefin yarısından daha az ürün elde edilmektedir.

Bağların (omcaların) yaşı ile ilgili yapılmış çalışmalar incelendiğinde; üreticilerin bağcılıkla ilgilendikleri süreç dikkate alınarak araştırmalar yürütüldüğü için üreticilerden doğrudan elde edilmiş bulgular üzerinden yorum yapmak gerekmektedir.

Çakır ve ark. (2015) ve Çakır ve ark. (2017) hem Savur ilçesinde hem de Nusaybin ilçesinde üreticilerin 20-45 yıl aralığında bağcılıkla ilgilendiklerini saptamışlardır. Temel ve Şengül (2018) ise Midyat ilçesinde yer alan bağların çoğunluğunun yaşlı olduğunu ve çoğunun ekonomik ömrünü doldurmuş ya da doldurmak üzere olduğunu bildirmiştir. Ünal ve Uçaş (2019)'da kendinden önceki araştırmacıların bulgularını teyit etmekte ve Mardin ilinde yer alan bağların küçük, çok parçalı, nispeten yaşlı ve bu nedenle düşük verimliliğe sahip olduklarını bildirmişlerdir. Yeni bağ tesisinin ise ancak mevcut bağlardan elde edilen verimin çok azalması durumunda gerçekleştiğini birçok araştırmacı aktarmıştır (Gürsöz, 1993; Temel ve Şengül, 2018).

Yeni tesis edilen bağlarda ilk verimin; tesisi takiben 3. ve 4. yıllarda alınabildiği Çakır ve ark. (2015) tarafından aktarılmıştır. Bununla birlikte son yıllarda yeni tesis edilen bağlarda anaç kullanımı kısmen artış göstermişse de Mardin ili bağlarının büyük çoğunluğunda asma anacı kullanılmadığı bildirilmektedir (Gürsöz, 1993; Akaalp 2007; Çakır ve ark., 2015; Çakır ve ark., 2017; Ünal ve Uçaş, 2019). Yörede filoksera zararlısının yayılım durumuna ilişkin yeterli bilgi mevcut değildir buna karşın hemen hemen tüm bağ alanlarında yaşlı omcaların bulunması ve bunların canlılıklarını koruyor olması bölgede filoksera zararlısının tehlike yaratacak boyutta yayılış göstermediğine işaret etmektedir. Buna karşın yeni bağ tesislerinde yöre dışından temin edilecek fidanlarla bu zararlının bölge bağlarına ulaşması ve hızla bütün bağlara yayılması tehlikesi dikkate alındığında; kuraklığa dayanıklı asma anaçlarının yeni tesis edilecek bağlarda kullanımının zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Mardin ili bağlarında tercih edilen terbiye sistemlerinin geleneksel olduğunu buna karşın Ömerli ilçesinde nispeten daha derli toplu bir terbiye şeklinin (serpene) uygulandığını bildiren Gürsöz (1993), yöredeki bağların bu nedenle ne çeşide özgü ne de terbiye sistemine uygun budanamadığını aktarmıştır. Akaalp (2007), Çakır ve ark. (2015) ve Çakır ve ark. (2017)'de bu bulguları destekler sonuçlara ulaşmışlardır. Buna karşın hem Savur ilçesinde hem de Nusaybin ilçesinde üzüm üreticileri mevcut terbiye sistemlerinden memnun olduklarını ve değişikliğe gitmeyi düşünmediklerini aktarmışlardır (Çakır ve ark., 2015; Çakır ve ark., 2017). Üreticilerin bu davranışlarının nedeni; modern terbiye sistemlerinin pahalı olması olabilir. Bu nedenle kamu

kuruluşları desteğiyle modern terbiye sistemleriyle tesis edilmiş örnek çiftçi bağlarının kurulması ve buralarda mevcut üreticilere eğitim-yayım çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Literatürde yer alan; Mardin ili bağlarında yürütülmüş bitki koruma çalışmaları oldukça dikkat çekicidir. Gürsöz (1993), Mardin ili bağlarında külleme ve salkım güvesinin yaygın olarak görüldüğünü, üreticilerin bunlarla mücadelede toz ilaçları tercih ettiklerini aktarmıştır. Günümüz bağcılığında en büyük zararlı sorunlarından biri olan salkım güvesi (*Lobesia botrana*) 'nın Mazıdağı ilçesinde yer alan iki köydeki bağlarda görülme durumunu inceleyen Kaplan ve ark. (2016a); mayıs ayının başında, temmuz ayının başında ve ağustos ayının ortasında ergin popülasyonunun tepe noktası (peak) oluşturduğunu bir başka ifade ile en fazla birey sayısına ulaştıklarını aktarmışlardır. Bağlardaki bulaşıklık oranının ise %10-21 arasında değişim gösterdiğini saptamışlardır. Özgen ve ark. (2009) ise Mardin ilinin bağ alanlarındaki Auchenorrhyncha (Homoptera, Insecta) türlerinin yayılımını incelemiş ve Savur ilçesi dışındaki diğer ilçelerde bu türlerin yayılım göstermediğini saptamıştır. Kaplan ve ark. (2016b)'nın yürüttüğü bir başka çalışmada ise Mazrone üzüm çeşidinin yetiştirildiği bağlarda Thysanoptera türlerinin yayılımları incelenmiş ve toplam 19 thrips türünün bulunduğu saptanmıştır. Ayrıca Haplothrips globiceps (Bagnall) türünün incelenen tüm ilçelerde bağlarda en yaygın olarak bulunan tür olduğunu ve özellikle Mayıs ayında yoğunluğunun arttığını bildirmişlerdir. Mazıdağı ve Savur ilçeleri en fazla sayıda thrips türünün bulunduğu ilçeler olarak saptanmıştır. Mardin ili bağlarında bulunan Cicadellidlerin predatörlerinin yayılımını inceleyen Özgen ve Karsavuran (2010); Derik ve Mazıdağı ilçelerinde 7'ser, Ömerli'de 5, Savur ve Yeşilli ilçelerinde ise 2'ser farklı predatör türün yayılım gösterdiğini saptamışlardır. Literatürde yer alan çalışmalar genel olarak bir bütün olarak değerlendirildiğinde; Mardin ili bağlarında özellikle zararlı böceklerin ciddi bir yayılımının olduğu, bununla birlikte özellikle Savur ve Mazıdağı ilçelerinde bitki korumaya yönelik eğitim faaliyetlerinin hızlandırılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ilde yetiştiriciliği yapılan üzüm çeşitlerinin hastalık ve zararlılara tolerans düzeylerinin belirlenmesi amacıyla araştırma faaliyetlerinin yürütülmesinin faydalı olacağı kanaati oluşmuştur.

5.2. Batman İlinde Bağcılık Konusunda Yapılmış Bilimsel Çalışmalar

Yıldırım ve Onay (2012), Batman ilinin meyvecilik yapısını inceledikleri çalışmada Antepfıstığının ardından en fazla meyve veren yaşta ağaca sahip meyve türünün asma olduğunu ve ilde miktar olarak en fazla üretilen meyvenin üzüm olduğunu vurgulamışlardır. Buna ek olarak; Beşiri, Hasankeyf ve Kozluk ilçelerinde kapama bağların olduğunu bildirmiştir. Buradan yola çıkarak; Batman ilinin diğer ilçelerinde bağcılığın karışık bahçelerde yapıldığı söylenebilir. Aydın (2019), Yıldırım ve Onay (2012)'in bildirdiği meyve türlerinin üretim alanı ve miktarı sıralamasını teyit etmiş ayrıca ilin topraklarının düşük organik madde kapsamına sahip olduğunu ve sulama imkanlarının kısıtlı olduğunu bu nedenle tarımsal üretimin belirli türlerle sınırlı kaldığını vurgulamıştır. Karataş ve ark. (2018), Batman ilinin bağcılık potansiyelinin yüksek olduğunu ve ilin coğrafi-iklimsel özelliklerinin; asmanın ekolojik isteklerine uygun olduğunu bildirmişlerdir. Nitekim yörede birçok yerel üzüm çeşidi ve tipinin bulunmasının; uzun yıllardır bölgede bağcılık yapıldığına işaret ettiğini vurgulamışlardır. Aslan (2018b), Batman ili bağlarında kültürel işlemlerin yeterince yapılmadığını, geleneksel yöntemlerle bağcılık faaliyetlerinin sürdürüldüğünü ve çoğunlukla üreticilerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üzüm yetiştiriciliği yaptıklarını bildirmiştir. Kirs (2019), Batman ilinde ciddi bir bağcılık potansiyeli olmasına karşın bu potansiyeli değerlendirmede bazı sorunlar nedeniyle başarısız olunduğuna dikkat çekmiştir. Kirs (2019)'a göre; bölgede geleneksel bağcılık tekniğinin sürdürülmesi, filokseranın bölgede yaygınlaşması, bağların yaşlı olması, kurak şartlarda susuz bağcılık yapılıyor olması, modern bağcılık tekniğinin bilinmemesi, maddi olanakların yetersizliği ve bölgede yaşanan terör olayları bağcılığın gelişmesini engellemektedir.

Batman ilinde yetiştiriciliği yapılan üzüm çeşitlerinin birçoğu yakın illerde yetiştirilen çeşitlerle aynıdır. Buna karşın Batman ili menşeli üzüm çeşitleri de farklı araştırmacılar tarafından saptanmıştır. Aslan (2018b), Batman ilinde yetiştirilen üzüm çeşitlerinin ampelografik özelliklerini incelemek amacıyla yürüttüğü çalışmada; 10 adet üzüm çeşidini ve bunların sinonimlerini saptamıştır. Kirs (2019) ise yalnızca Gercüş ilçesinde 12 adet üzüm çeşidi saptamıştır. Araştırmacıların saptadığı çeşitlerden Drejik,

Zeyti, Hasani, Mazrone, Binetahti (Benitatti), Kerküş çeşitleri; Mardin ilinde de yetiştirilmektedir. Özellikle Gercüş ve Hasankeyf ilçelerinin Mardin iliyle sınır komşusu olması ve hatta bu ilçelerin Batman ilinden önce Mardin iline bağlı olmaları söz konusu durumu daha anlamlı bir hale getirmektedir. Bununla birlikte kurutmalık çeşitler üzerinde inceleme yapan Uzun ve ark. (2020); hem Mardin ilinde hem de Batman ilinde yetiştirilen ve yetiştirildiği bölgede kurutulan üzüm çeşitleri incelendiğinde, Batman ilinde yetiştirilenlerin fiziksel olarak (boyut, ağırlık vb.) daha öne çıktığını ancak Mardin ilinde yetiştirilenlerin fitokimyasal içeriklerinin daha zengin olabileceğini bildirmişlerdir. Her ne kadar TÜİK verileri Batman ilinde kayda değer bir şıralık-şaraplık üzüm yetiştiriciliğinin yapılmadığına işaret etmekteyse de yetiştirilen çeşitlerin küçük taneli, nispeten şıra verimi orta-yüksek çeşitler olması; üretilen üzümlerin bir bölümünün şıralık olarak değerlendirildiğine işaret etmektedir. İlde yetiştirilen çeşitlerin korunması ve gelecekte bu çeşitlerden yeni çeşitlerin ıslah edilebilmesi için koleksiyon bağlarının tesis edilmesi gerekmektedir. Ayrıca eşit şartlar altında; söz konusu çeşitlerin fitokimyasal içerikleri, gelişim performansları, verimlilikleri, üzüm kaliteleri vb. özelliklerinin incelenerek karşılaştırılması ve üreticilere buradan elde edilecek bulgulara dayanarak tavsiyelerin verilmesi önem arz etmektedir.

Batman ili bağcılığına yönelik özellikle teknik anlamda incelemelerin yapıldığı çalışmaların kısıtlı olması yeni çalışmaların planlanmasında da sorun teşkil etmektedir. İlde yer alan bağlarda yetiştirilen çeşitlerin ampelografik özellikleri saptanmış olmasına karşın; bu çeşitlerin moleküler markörlerle akrabalık durumları henüz saptanmamıştır. Ayrıca bölgede bağ hastalıklarının ve zararlılarının yayılımı ve özellikle zararlılardan yaygın görülen türlerin tespiti yapılmamıştır. Batman ili bağlarının bitki besleme yönünden yeterli içeriğe sahip olup olmadıkları, bağlarda yetiştirilen çeşitlerin bu anlamda hangi bitki besin elementlerince noksanlıklarının görüldüğü de bilinmemektedir. Vejetasyon periyodunda bölge bağlarına kısmen yağışların düşmesine rağmen toprak nem içeriğinin uzun süre aynı seviyelerde kalması ve asmaların ihtiyaç duydukları suyu tamamiyle karşılaması söz konusu değildir. Dolayısıyla bölgede susuz bağcılık yapıldığına ilişkin bulgular da dikkate alındığında; sulu bağcılık yapılabilmesi için gerekli altyapı ve sistem desteğinin üreticilere sağlanması gerekmektedir. Bölge bağlarında geleneksel terbiye şekillerinin kullanıldığı bu nedenle

çok geniş dikim aralıklarında omcaların yer aldığı bilinmektedir. Kapama bağ alanının da düşük olması; diğer meyve türlerinin yer aldığı bahçelerde boş kalan alanların (sıra arası) omcaların dikilmesi suretiyle değerlendirildiğine işaret etmektedir. Oysaki birim alanda daha çok omca dikimine imkan sağlayan modern telli terbiye sistemleriyle birim alandan elde edilen üzüm verimi önemli miktarlarda artış sağlamaktadır. Ayrıca karışık bahçelerde yetiştiriciliği yapılan ana meyve türünün hastalık ve zararlı etmenlerini kendine çekmesi nedeniyle asmalarda da zararlanmaların ve ürün kayıplarının görülmesi kaçınılmazdır.

5.3. Siirt İlinde Bağcılık Konusunda Yapılmış Bilimsel Çalışmalar

Siirt ili bağcılığının yapısına ilişkin ilk çalışmalar 1990'lı yılların başında yürütülmüştür. Gürsöz (1993), ilde tarım yapılabilen alanın sınırlı olduğuna dikkat çekmiş ve bağcılığın geleneksel yöntemlerle sürdürüldüğünü bildirmiştir. Kaplan (1994) ise birçok nedenin etkisiyle bölgede bağcılığın gerilemekte olduğunu bildirmiştir. Güler (2007), bağlarda yer alan çeşitlerin bazılarının zaman içinde kaybolabileceğine dikkat çekmiş ve modern sistemlerin yörede kullanılmasının yararlı olacağını vurgulamıştır. Uyak (2010), bölgede yetiştirilen üzüm çeşitlerinin az sayıda uzman tarafından bilindiğini buna karşın standart olabilecek çeşitlerin bulunduğunu bildirmiştir. Ayrıca kendisinden önce bölgede çalışan araştırmacıların da bildirdiği; kuru bağcılık, geleneksel yöntemlerin kullanımı, köyden şehre göçün artışı, şehirleşmenin artışıyla bağların sökülmesi, filokseranın yaygınlaşması ve terör olayları ve benzeri sorunlar nedeniyle bağcılığın gerilediğini aktarmıştır. Uyak ve ark. (2011a) yöredeki bağların oldukça yaşlı, verimden düşmüş ve ekonomik olarak üreticiyi tatmin edecek gelirin sağlanamadığı bir durumda olduğunu bildirmiştir. Ayrıca 2006 yılını takiben bölgede büyük ölçüde bağların söküldüğünü (bazı ilçelerde %50'den daha fazla) aktarmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerin çoğunda daha önce yapılan araştırmalarda da saptandığı üzere Uyak (2011a)'a göre de bölgede üzüm yetiştiriciliği ile ilgilenen üreticilerin büyük çoğunluğu bağcılık tekniğini yeterince bilmemekte bu nedenle verimlilik ve toplam üretim istenilen düzeylere ulaşamamaktadır. Karataş ve ark. (2018), Siirt ilinin ekolojik açıdan bağcılık için çok uygun iklim özelliklerine ve toprak yapısına sahip olduğunu vurgulamış ancak kültürel işlemlerin (gübreleme, sulama, budama, ilaçlama vb.) yeterince ve doğru yapılamadığını, gerek bağ tesisinde gerekse yetiştirme tekniğinde yapılan hatalar nedeniyle verimliliğin ve karlılığın düşük olduğunu ve desteklemelerin üreticileri meyveciliğe yönlendirdiğini bu nedenlerle ilde yeni bir bağcılık stratejisinin ivedi olarak hazırlanması ve uygulanması gerektiğinin altını çizmiştir. Gazioğlu Şensoy ve ark. (2020), Siirt ilinin beş ilçesinde yürüttükleri çalışmada; bağların büyük bölümünün genç (5-30 yaş) olduğunu, mülkiyetlerinin üreticiye ait olduğunu, omcalara goble terbiye şeklinin uygulandığını, omca başına verimin genellikle 5-10 kg arasında değiştiğini, anaç kullanımının çok az olduğunu, dikim

sıklığının bölge bağlarının yarısında belli olmadığını (düzensiz dikim), kültürel işlemleri tam ve doğru olarak uygulayan üreticilerin sayısının çok az olduğunu, üreticilerin %58'inin bağcılığı gelir elde etmek amacıyla yaptıklarını ancak elde ettikleri geliri yeterli bulmadıklarını saptamışlar ve Karataş ve ark. (2018)'nin saptamalarını desteklemişlerdir. 1990 'lı yılların başından günümüze kadar Siirt ili bağlarının durumu ile ilgili yapılmış çalışmalar ve araştırmacıların bölge bağlarına ilişkin saptamaları birlikte değerlendirildiğinde; Siirt ilinde bağ alanının azaldığı, geleneksel uygulamaların zaman içinde dönüşüm geçirmeye başladığı ve bu dönüşümün yeni tesis edilen bağlarda görüldüğü ancak yöre bağcılığının tekrar canlandırılması için yeterli olmadığı söylenebilir.

Siirt ilinde bağcılığın çok eski dönemlere kadar uzandığını bildiren Gürsöz (1993), ilde ağırlıklı olarak sofralık ve kurutmalık çeşitlerin yetiştirildiğini bildirmiştir. Şaraplık çeşitlerinse hem sosyal hem de ekonomik nedenlerle yetiştirilmediğini aktarmıştır. Gazioglu Şensoy ve ark. (2020) ise sofralık tüketim amaçlı üretimin bölgede yaygın olduğunu bununla birlikte şıralık amaçlı (pekmez ve pestil üretimi için) üretimin de azımsanmayacak düzeyde yapıldığını aktarmıştır. Gürsöz (1993), Siirt ili bağlarında 35 adet üzüm çeşidi saptamış ve bunlardan 28 tanesinin sofralık çeşit olduğunu, 4 tanesinin ise kurutmaya uygun olduğunu bildirmiştir. Güler (2007) ise sadece Pervari ilçesinde 8 adet farklı üzüm çeşidinin bulunduğunu saptamıştır. Uyak (2010) ise Siirt iline bağlı tüm ilçelerde yürüttüğü çalışmada toplam 36 farklı üzüm çeşidine ve bunların sinonimlerine rastlamıştır. Buna karşın Gürsöz (1993)'ün bildirdiği bazı çeşitlerin zaman içinde kaybolduğuna, bu çeşitlere ulaşamadığına dikkat çekmiştir. Uyak ve ark. (2011b), Pervari ilçesinde yetiştiriciliği yapılan 16 üzüm çeşidi saptamıştır. Bu çeşitlerden bazıları Güler (2007)'in tespit ettiği çeşitlerle aynı olmasına karşın standart üzüm çeşitlerinin de yörede yetiştirildiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Nitekim Tarsus Siyahı ve Tarsus Beyazı çeşitlerinin yörede yer alması ve yetiştirilmesi; üreticilerin en azından bir bölümünün yeni çeşitlere olan ilgisini gösterir niteliktedir. Uyak ve ark. (2011c) ise Şirvan ve Eruh ilçelerinde yaptıkları çalışmada 10 adet üzüm çeşidi saptamışlardır. Erez ve ark. (2017) ise 5'er adet farklı üzüm çeşidini Eruh ve Şirvan ilçelerinde, 6'şar adet farklı üzüm çeşidini Merkez ve Tillo ilçelerinde, 11 adet farklı üzüm çeşidini ise Pervari ilçesinde olmak üzere toplam 33 adet farklı üzüm

çeşidini saptamıştır. Bu ilçelerde saptanan çeşitlerin tamamı yerel çeşitler olup; yörenin bağcılık geçmişinin çok eski dönemlere uzandığı değerlendirilmesini teyit etmektedir. Gazioğlu Şensoy ve ark. (2020)'na göre bağ alanı varlığı diğerlerine göre az olan 4 ilçede (Merkez, Şirvan, Tillo ve Pervari) yaygın olarak yetiştirilen çeşitler; Tayfi, Sinceri ve Binetati (Benitati)'dir. Elma (2015), Siirt ilinde yetiştirilen 4 yerel üzüm çeşidinin moleküler karakterizasyonlarını incelemiş ve Tayfi ile Gozane çeşitlerinin birbirlerine filogenetik açıdan Binetati çeşidine kıyasla daha yakın olduğunu buna karşın Sinciri çeşidinin üçünden de büyük ölçüde ayrıştığını saptamıştır. Aslan (2018b) ise Siirt ilinin 6 ilçesinde yürüttüğü ampelografi çalışmasında; 18 üzüm çeşidini ve bunların sinonimlerini saptamıştır. Aslan (2018b)'a göre Sorava, Tayifi ve Tayf çeşitleri Tayfi çeşidinin sinonimi, Gözani, Cevizi çeşitleri ise Gozane çeşidinin sinonimidir. Bu açıdan bulguları Gürsöz (1993) ile paralellik göstermektedir. Aslan (2018a)'a göre ise Treşifi ve Reş Paizi çeşitleri genetik olarak büyük ölçüde (%91.7) benzerlik göstermekte, Ağ Parmağı ve Tayfi çeşitleri genetik ilişki dendogramında bunlarla aynı dallanmada yer almakta ancak Tayfi çeşidi diğerlerine göre ortak ataya daha çok benzerlik göstermektedir. Aynı çalışmada; Gevruk ve Ermenia çeşitleri de birbirlerine genetik olarak benzer bulunmuştur. Literatürde yer alan bu çalışmalara ek olarak bölgedeki çeşitler üzerinde yapılan moleküler karakterizasyon çalışmalarının arttırılması; mevcut çeşitlerin akrabalık durumlarının ve hatta sinonimlerinin, homonimlerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Nitekim Karataş ve ark. (2018), Siirt ilinde 20 üzüm çeşidinin yaygın olarak yetiştirildiğini bu çeşitlerin çoğunun lokal çeşitler olduğunu bu nedenle çeşitlerin isimlendirilmesinde karışıklıkların ortaya çıktığını bildirmiştir. Karataş ve ark. (2018)'nin da belirttikleri üzere yerel çeşitlerin ve tiplerin karıştırılmaması, hangi yörede hangi çeşitlerin yetiştirildiğinin tespit edilebilmesi için yukarıda da bahsettiğimiz moleküler tanımlama çalışmalarının yapılması elzemdir. Bu sayede yerel çeşitlerin hızla koruma altına alınması ve milli koleksiyon bağlarında çoğaltımının yapılması mümkün olacaktır.

Gürsöz (1993), çalışmasını yürüttüğü yıllarda Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Mardin illerinde yer alan bağların bazılarının filoksera ile bulaşık olduğunu saptadığını buna karşın Siirt ilinde bu zararlıya ya da bağlarda neden olduğu zarara rastlamadığını aktarmıştır. Güler (2007) ise yöre bağlarında filoksera zararlısının bulunduğunu ve yerel üzüm çeşitleri ve tipleri için risk oluşturduğunu bildirmiştir. Uyak

(2011a) ve Uyak (2011d) ise filoksera zararlısının bölgeye yayılma tehlikesinin olduğunu, üreticilerin komşu bağlardan ve tanıdık diğer üreticilerden temin ettikleri çeliklerle çoğaltım yapıyor olmalarının bu riski arttırdığını bildirmiştir. Karataş ve ark. (2018) da yeni bağ tesisinde çelikle üretimin yaygın olduğuna dikkat çekmiş ve bu durumun riskli olduğunu vurgulamıştır. Gazioğlu Şensoy ve ark. (2020) ise kendinden önceki araştırmacıların değerlendirmelerini sayısal verilerle desteklemiş ve yörede üreticilerin %40'ının çelikle, %22'sinin ise açık köklü aşısız fidanla bağ tesis ettiklerini saptamıştır. Şüphesiz ki filoksera zararlısı dünyada olduğu gibi ülkemizde de bağ alanlarını tehdit etmektedir. Bağ alanlarının verimden düşmesi, omcaların sökülme zorunda kalması bir yana; özellikle yerel çeşitlerin ve tiplerin henüz tam anlamda korumaya alınamadığı yörelerde bu çeşitlerin-tiplerin kaybedilmesiyle sonuçlanabilecek ve geri dönüşü olmayacak büyük zararlar verebilecek bir tehdittir. Bu nedenle acil bir eylem planının oluşturulması, Siirt ili bağlarında yetiştirilen tüm çeşitlerin Amerikan asma anaçları üzerine aşılansak kamu kurumları kontrolünde çoğaltılması gerekmektedir. Bu amaçla temin edilecek anaçların veya damızlık anaç materyallerinin; özel sektör yerine bağcılık araştırma enstitülerinde üretilen hastalık ve zararlılardan ari mavi sertifikalı tohumluklardan alınması gerekmektedir. Nitekim temin edilecek anaç-damızlık anaç materyali filokseradan veya diğer hastalık ve zararlı etmenlerinden ari olmazsa henüz bu etmenlerin ulaşmadığı bağ alanlarına da ulaşma riski söz konusu olacaktır.

Sönmez ve ark. (2013), Siirt ili bağlarında (4 ilçede) yer alan çeşitlerin (31 üzüm çeşidi) beslenme durumlarını ve bağ topraklarının yapıları ile bitki besin elementi yönünden yeterli içeriğe sahip olup olmadıklarını incelemiştir. Erüh ve Şirvan ilçelerinde yer alan bağların topraklarının organik madde kapsamının yeterli düzeyde olduğunu buna karşın Pervari ve Merkez ilçelerinde bu düzeyin oldukça düşük olduğunu bildirmişlerdir. Bununla birlikte Erüh ve Pervari ilçelerinde yer alan bağların kireç içeriklerinin diğer ilçelere göre nispeten düşük olduğunu, Merkez ilçesinde yer alan bağların özellikle demir (Fe) alımının sınırlandığını saptamışlardır. Ayrıca incelenen çeşitlerin neredeyse tümünde bir veya birden fazla makro-mikro element noksanlığı olduğu da araştırmacılar tarafından bildirilmiştir. Her ne kadar Gazioğlu Şensoy ve ark. (2020) yörede yer alan bağlarda kimyasal ve kimyasal + organik gübrelemenin

yapıldığını bildirmişse de Sönmez ve ark. (2013)'nın ulaştıkları sonuçlar bunun aksini göstermektedir. Söz konusu farklılığın nedeni Sönmez ve ark. (2013)'nin yürüttükleri çalışmalar sonrası üreticilerin gübrelemeye önem vermeye başlaması olabilir ancak üreticilerin organik gübre olarak ifade ettikleri gübrelerin hayvan gübresi olması muhtemeldir. Bu gübrelerin, bağlarda gereksinim duyulan bitki besin elementlerini yeterince karşılayıp karşılamadığı ise bir başka çalışmanın konusudur. Ancak Sönmez ve ark. (2013)'nin elde ettikleri bulgular arasında bağlarda çinko noksanlığının da bulunması; bağlarda tane tutumunun az olmasına ve partenokarpik tanelerin oluşmasına neden olmakta bu nedenle verimliliğin istenilen düzeylere ulaşmamasına işaret etmektedir. Bu çalışma dikkate alınarak bir başka çıkarım da yöre bağlarında tercih edilecek anaçların seçimi konusunda yapılabilir. Eruh ve Pervari ilçelerinde kirece orta derecede dayanıklı anaçların tercih edilebileceği buna karşın Merkez ve Şirvan ilçelerinde kirece dayanımı yüksek anaçların tercih edilmesi gerektiği söylenebilir.

Gazioğlu Şensoy ve ark. (2020), Siirt ilinde bağlarda kış budamasının üreticilerin %66'sı tarafından yapıldığı bildirmiştir. Buna karşın aynı çalışmada budama yapan üreticilerin budamayı ne şekilde yaptığına ilişkin sordukları soruya %24 oranındaki üretici net bir cevap verememiş ve uyguladıkları metodu bilmediklerini ifade etmişlerdir. Buradan yola çıkarak budamaya ilişkin elde edilen bilgiler; Siirt ilinde yer alan bağların yarısında çeşide özgü budamanın yapılmadığına, dolayısıyla yöre bağlarında verimliliğin düşük olmasına neden olan etkenlerden birinin de yanlış budama uygulamaları olduğuna işaret etmektedir. Nitekim yetiştiriciliği yapılan her üzüm çeşidinin kendine özgü bir budama isteği vardır. Başka bir ifade ile her çeşit kış budamasında çubuklarının (1 yaşlı dallarının) farklı bir göz düzeyinden budanması suretiyle en fazla sayıda salkım oluşturma eğilimindedir. Siirt ilinde yetiştirilen üzüm çeşitleri üzerinde yapılan bir başka araştırma bu durumu teyit etmektedir. Dölek (2017) tarafından yürütülen söz konusu çalışmada; Siirt ilinde yetiştirilen yerel çeşitlerden Binetati (Benitati), Sinciri ve Tayfi 'nin kış budamasında hangi göz düzeyinde budandığında omcaların maksimum verime ulaşacağı göz verimliliği üzerinden incelenmiştir. Tayfi için 6 göz, Sinciri için 10 göz ve Binetati için 3-10 göz (sofralık üretim için 3, şıralık üretim için 10 göz) düzeyi önerilmiştir. Buradan da görüleceği üzere; bir çeşidin farklı amaçlarla üretim yapılması durumunda bile budanacağı göz düzeyi

değişim gösterebilmektedir. Bununla birlikte her çeşit farklı bir budama isteğine sahiptir. Yöre bağlarının yarısında söz konusu hususun dikkate alınmadığına ilişkin bulgular da göz önüne alınırsa; Siirt ilinde bağcılık yapan üreticilere bağlarda budama ile ilgili eğitimlerin uzman kişilerce verilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

5.4. Şırnak İlinde Bağcılık Konusunda Yapılmış Bilimsel Çalışmalar

Literatür incelendiğinde Şırnak ilinin bağcılık yapısının incelendiği çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Bu nedenle yörenin bağcılık yapısı ve sorunlarına ilişkin değerlendirme yapmak da zorlaşmaktadır. Çalışmamızda, literatürde yer alan bu sınırlı kaynaklar temel alınarak; Şırnak ilinin bağcılık yapısı özetlenmeye çalışılmıştır.

Şırnak ilinin bağcılık yapısı incelendiğinde; bir önceki bölümde de değinildiği üzere bağcılığın yoğun olarak yapıldığı ilçeler İdil, Merkez ve Güçlükönak ilçeleridir. Nitekim Gürsöz (1993)'de çalışmasını yürüttüğü yıllarda Cizre ve Silopi ilçelerinde kayda değer bir üzüm üretiminin olmadığını saptadığını aktarmıştır. Bu değerlendirmeyi Ünal (2019a)'da doğrulamış ve İdil ilçesinde 16 köyde, Uludere ilçesinde 12 köyde ve Güçlükönak ilçesinde 11 köyde bağcılık yapıldığını saptamıştır. Ünal (2019a) ayrıca yörede ağırlıklı olarak yerel üzüm çeşitlerinin yetiştirildiğini, bağlarda yaygın olarak yetiştirilen üç çeşidin Tayifi, Kıtılnefis ve Mazrone olduğunu bildirmiştir. Ünal (2020) ise Şırnak ilinde üretilen üzümlerin hemen hemen yarısının sofralık tüketime yönelik üretildiğini bildirmiştir. Kurutmalık amaçlı üzüm yetiştiriciliğinin de önemli bir paya sahip olduğunu aktarmıştır. Ünal (2018a) Uludere ilçesinin, Ünal (2018b) ise İdil ilçesinin bağcılık yapılabilmesi için asgari ekolojik şartları sağladığına dikkat çekmişlerdir. Ünal (2019a)'a göre İdil ilçesinde bağcılığın diğer ilçelere göre daha yaygın yapılıyor olması; yörede yaşayan Süryani nüfusun bağcılıkla ilgilenmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Ünal ve ark. (2019), İdil ilçesinde az sayıda üreticinin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için Kerküş, Raş Kewnar ve diğer siyah mahalli üzüm çeşitlerinden şarap ürettiklerini bildirmiştir.

Şırnak ilinde yer alan bağların geleneksel yöntemlerle tesis edildiğini aktaran Ünal (2019a), bağlarda goble benzeri terbiye şekillerinin uygulandığını buna karşın dikim aralıklarının düzenli olmadığını ve bağlarda yeni omca dikiminin ancak eski omcalardan uzatılan sürgünlerin basit daldırma usulüyle köklendirilmesi akabinde yapıldığını aktarmıştır. Buna ek olarak bağlarda genel olarak sulama, toprak tahliline dayalı gübreleme yapılmadığını ancak hastalık ve zararlı etmenlerine karşı kısmi ilaçlama

yapıldığını bildirmiştir. Bu açıdan Ünal (2019a)'ın bulguları Uludere ilçesinde araştırma yürüten Ünal (2018a) ile uyumludur. Nitekim Ünal (2018a); bütün bu tespitlere ek olarak yörede yer alan bağlarda toprak işlemenin de yeterince yapılamadığını çoğu zaman insan ya da hayvan gücüyle bağların sürüldüğünü bildirmiştir.

Şırnak ili bağlarında yapılan araştırmalar; yörede yetiştirilen bazı çeşitlerin yakın illerde de yetiştirilen yerel çeşitler olduğunu göstermektedir. Nitekim bu değerlendirme; Ünal ve Yıldırım (2019) ile Ünal ve Yıldırım (2020)'nin İdil ilçesinde yaptıkları çalışmalarla doğrulanmaktadır. Bununla birlikte söz konusu çeşitlerin çoğu 150 gün ve üzerinde yetiştirme süresi isteyen (uyanma-hasat aralığı) orta geççi, geççi ve çok geççi çeşitlerdir (Ünal 2019b). Ayrıca Ünal (2018c), İdil ilçesinde yetiştiriciliği yapılan çeşitlerden; Bahdo, Tayifi, Gevra (Gewra) ve Bakari'nin salamuralık yaprak yapımına uygun olduğunu bildirmiştir. Asmaların farklı organlarının (yaprak, koruk, üzüm, sülük, çekirdek vb.) ve bunlardan elde edilen işlenmiş gıda ürünlerinin ticari değerinin olduğu gerçeği dikkate alındığında; yörede bağcılığın canlandırılması amacıyla salamuralık yaprak üretiminin desteklenmesi hem üreticilerin bağlardan elde ettikleri gelirlerinin artmasına katkı sağlayacak hem de yerel çeşitlerin pazarlarda kendilerine yer bulmasına imkan tanıyacaktır.

6
MATERYAL
VE
METOD

6. MATERYAL VE METOD

Bu çalışmada birincil veriler TRC3 Bölgesi illerinde gerçekleştirilen yüz yüze anket çalışması sonucunda elde edilmiştir. Anket çalışmasında her ilde 15 adet olmak üzere toplam 60 adet anket yapılmıştır. Çalışma kapsamında yapılan anket, ekte sunulmuştur. Anketlerin gerçekleştirileceği örnek bireyler bağcılık faaliyetinin en yoğun olduğu ilçelerdeki üreticiler arasından rastgele tercih edilmiştir. Çalışmada birincil verilerin yanı sıra ikincil verilerden de yararlanılmıştır. Çalışmada birincil verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler, oran ve frekans tabloları, grafik gösterimleri ve indeks yönteminden yararlanılmıştır.

Aynı zamanda sahadan edinilen bilgilerin yanı sıra çalışmanın içeriğini zenginleştirmeye yönelik olarak TRC3 bölgesinde bağcılık faaliyetinin yoğun olarak sürdürüldüğü ilçelerin ilçe tarım müdürlüklerinin ve bölgede yer alan üniversitelerin ilgili branşlarında uzman akademisyenlerinin katılım sağladığı bir çalıştay düzenlenmiştir. Bu çalıştayda ve sonrasında yapılan telefon görüşmelerinde, ilgili kurumlarda çalışan mühendislerin ve akademisyenlerin saha tecrübeleri ve TRC3 bölgesi bağcılığının geleceğine yönelik önerileri kayda geçirilmiştir. Çalıştay ve birebir görüşmeler sonucunda edinilen bilgiler, survey çalışmasında elde edilen bilgilerin sunulduğu bölümün sonrasında ayrı bir başlık halinde verilmiştir. Ayrıca bu önerilere, çalışmanın sonuç bölümünde de değinilmiştir.

7
ARAŞTIRMA BULGULARI
VE
YEREL PAYDAŞLARIN
GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ

7. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YEREL PAYDAŞLARIN GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ

7.1. Araştırma Bulguları

7.1.1. Üreticilere Ait Sosyo-Demografik Özellikler

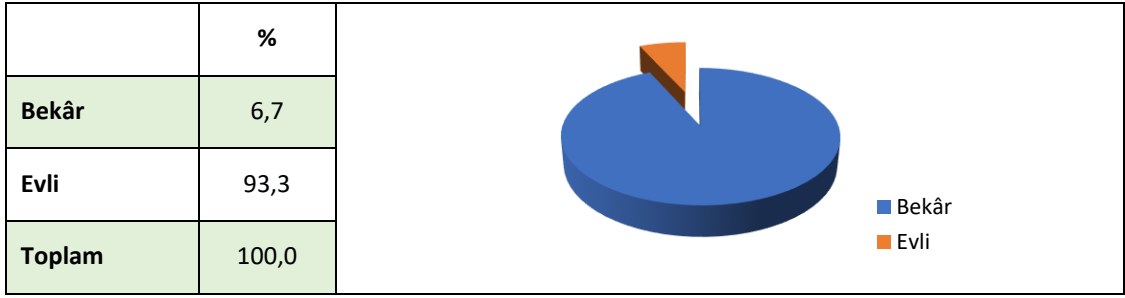
Ankete katılan üreticilerin yaşları 19 ile 82 arasında değişmekte olup ortalama yaş 47,40 olarak tespit edilmiştir (Tablo 7.1). Üreticilerin medeni durumları incelendiğinde %6,7'si bekar, %93,3'ü evli ve tüm üreticiler erkektir (Şekil 7.1.). Çalışma sürecinde bağcılık faaliyeti yürüten bayan üreticilere rastlanılmamıştır.

Tablo 7. 1. Üreticilerin Yaş İstatistikleri

Minimum	Maksimum	Ortalama
19	82	47,40

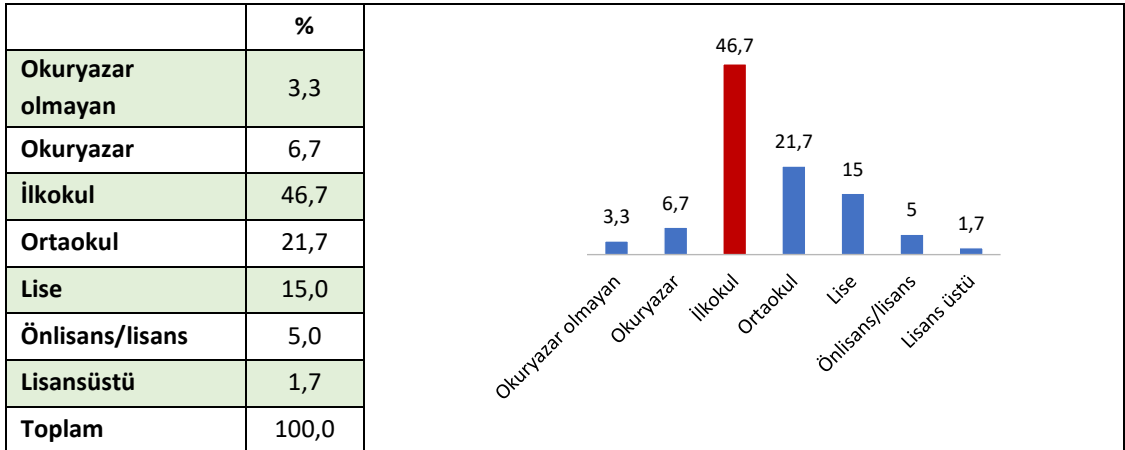
Üreticilerin yaş ortalamasının orta yaş üstü olması, çoğunlukla bu kişilerin üretimde yeni tekniklere yaklaşımlarının çekimser veya olumsuz olmasına neden olmaktadır. Nitekim bir önceki nesilden edindikleri bilgilere kendi deneyimlerini de ekleyen bu yaş grubu gelenekçi olma eğilimindedirler. Her ne kadar yeni tarım tekniklerinin eğitimlerine katılım göstermede sakınca görmeseler de bu eğitimlerde ve seminerlerde verilen bilgileri uygulamada aynı istekliliğe sahip değildirler. Çalışma kapsamında görüşülen üreticilerin yaş ortalaması, bölge genelinde bağcılık yapan üreticileri yansıtmaktadır. Nitekim doğrudan saha ile iletişim halinde olan kamu kurumlarından edinilen bilgiler de bu bulguyu teyit etmektedir. Söz konusu durum, bağcılıkta modernizasyon yapılması gereken bölgede örnek bağların ve öncü çiftçi bağlarının kurulması gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Nitekim orta yaş üstü üreticilerin söz konusu örnek bağlardaki üretim faaliyetlerini ve üzüm kalitesini gözlemlmeleri, bağlarında modern tekniklere geçmelerine daha istekli olmalarına katkı sağlayacaktır.

Şekil 7. 1. Üreticilerin Medeni Durum

Üreticilerin eğitim durumu incelendiğinde sırasıyla %46,7'si ilkökul, %21,7'si Ortaokul, %15,0'i Lise, %5,0'i Önlisans/Lisans, %1,7'si Lisansüstü mezunu olup okuryazar olanların oranı %6,7 ve okuryazar olmayanların oranı ise %3,3 olarak hesaplanmıştır (Şekil 7.2.). Çalışma kapsamında görüşülen üreticilerin eğitim durumlarının ilk ve orta okul düzeyinde yığılım göstermesi, bu üreticilere yönelik yapılacak eğitim faaliyetleri ve yayım çalışmaları kapsamında hazırlanacak broşür, dergi, teknik not, tanıtıcı afiş vb. yazılı metinlerin sade, anlaşılır ve fotoğrafça zengin, metin olarak ise kısa ve öz bilgiler içermesi gerekliliğine işaret etmektedir.

Şekil 7. 2. Üreticilerin Eğitim Durumu

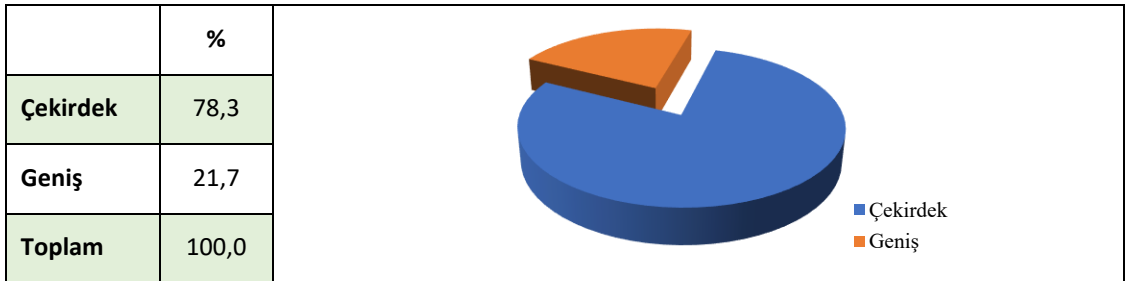

Çalışmaya katılan üreticilerin hane halkı büyüklükleri 1 ile 16 arasında değişmekte ve ortalama 6,48 bireyden oluşmaktadır (Tablo 7.2). Üreticilerin aile tipleri incelendiğinde ise %78,3'ü çekirdek aile %21,7'si ise geniş aileden oluşmaktadır (Şekil 7.3.).

Tablo 7. 2. Üreticilerin Hanedeki birey sayıları

Minimum	Maksimum	Ortalama
1	16	6,48

TRC3 bölgesinde bağcılık yapan üreticilerin aile yapısının kalabalık ve çekirdek aile tipinde olması, üreticilerin ürettikleri üzümleri şıralık olarak değerlendirmede oldukça güçlü bir potansiyellerinin olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda diğer bitkisel üretim faaliyetlerine nazaran daha çok iş gücü ve emek gerektiren bağcılık için de yeterli iş gücüne sahip oldukları görülmektedir. Nitekim üzüm üretiminde diğer meyve türlerinin üretiminden farklı olarak yaz budamaları ve vejetasyon periyodunda dip sürgünleri temizliği zorunludur. Ayrıca üzümlerin olgunlaşmasını takiben omca üzerinde bozulmadan bırakılabilecekleri süre de oldukça kısadır. Bu nedenle kalabalık aile yapısı hem bu işlerin aksatılmadan yapılmasında hem de olgunlaşmayı takiben üzümlerin hızlı bir şekilde hasat edilip, değerlendirme şekline göre tasnif, muhafaza, pazara sunma veya ürüne işleme aşamalarına hızlı geçilmesine katkı sunmaktadır.

Şekil 7. 3. Üreticilerin Aile Tipi

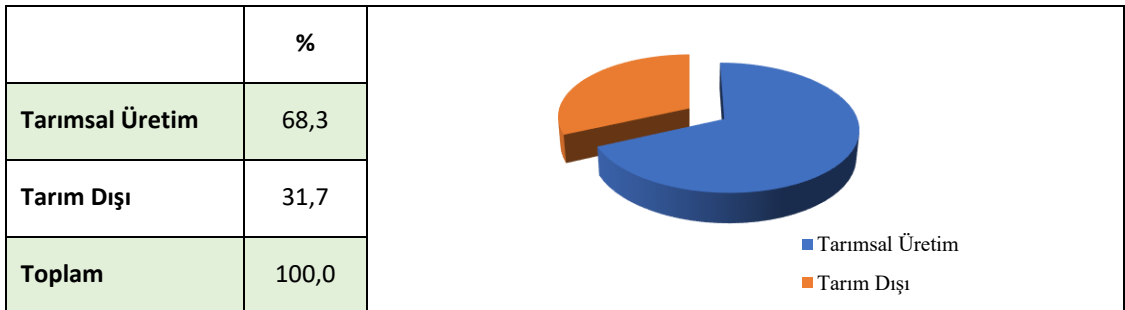
Üretici hanesinde çalışma durumu incelendiğinde; tarım sektöründe çalışanların ortalaması 3,47 birey, tarım dışı sektörlerde çalışanların ortalaması 1,5 birey ve hanede ortalama çalışan birey sayısı ise 3,59 birey olarak hesaplanmıştır (Tablo 7.3). Genel olarak hanelerde çalışan bireyler aynı anda birden fazla iş yapmaktadır. Üreticilere hanenin asıl gelir kaynağının hangi faaliyetten elde edildiği sorusu sorulduğunda, %68,3'ü Tarımsal üretim ve %31,7'si tarım dışı ekonomik faaliyetlerinin asli gelir kaynağı olduğunu beyan etmişlerdir (Şekil 7.4.).

Tablo 7. 3. Üreticilerin Hanede çalışan bireylere ait istatistikler

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Tarım Sektöründe Çalışan	1	10	3,47
Tarım Dışı Sektörlerde Çalışan	1	5	1,50
Toplam Çalışan	1	11	3,59

Çalışmamız kapsamında görüşülen üreticilerin çoğunun hane halkının ağırlıklı olarak tarım sektöründe çalışıyor oluşu ve ana gelir kaynaklarının tarımsal üretim oluşu, yörede yürütülecek bağcılığı diğer tarımsal üretim modellerini geliştirecek eğitim, teşvik, destek ve yayım çalışmalarının başarılı olması halinde bu üreticilerin gelirlerinin artacağına işaret etmektedir. Aynı zamanda ana gelir kaynağının tarımsal üretim olması, üreticilerin büyük yatırım sermayesi gerektiren modernizasyon çalışmalarına ayıracak yeterli sermayeleri olmadığına da işaret etmektedir. Nitekim hali hazırda TRC3 bölgesinde bağcılık faaliyeti yürüten bu üreticiler, üzüm üretiminden yeterli geliri elde edememektedirler. Bağcılık dışında diğer tarımsal üretim modellerinden elde ettikleri gelir, bağcılığa göre daha yüksek olsa dahi bu gelirin bir bölümünü bağlarında modernizasyon için yatırım sermayesi olarak kullanmaya çok istekli olmayacaklardır. Çünkü üreticiler öncelikli olarak daha yüksek gelir getiren üretim faaliyetlerine yatırım yapma eğilimindedirler. Bu gerçekten yola çıkarak, bölge bağlarında iyileştirme ve modern tekniklere uygun yenileme faaliyetleri için büyük teşviklerin verilmesi ya da tarımsal sanayinin üzüm işleme ile ilgilenen kollarında faaliyet gösteren işletmelerinin uzun yılları kapsayan alım sözleşmeleri ile üreticilere kaynak yaratması gerekmektedir.

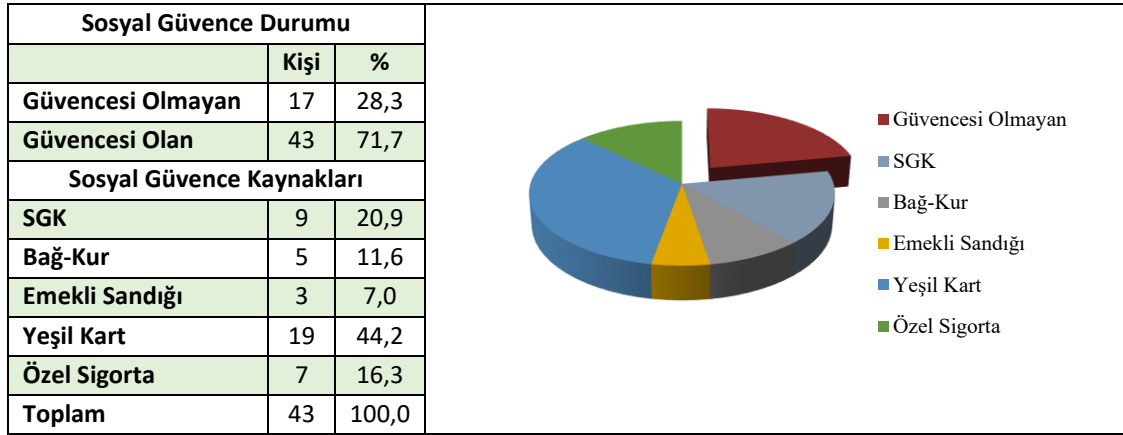
Şekil 7. 4. Üreticilerin Asıl gelir kaynağı

Ankete katılan üreticilerden %28,3'ünün herhangi bir sosyal güvencesi yokken %71,7'sinin sosyal güvencesi bulunmaktadır. Sosyal güvencesi bulunan çiftçilerin bağlı

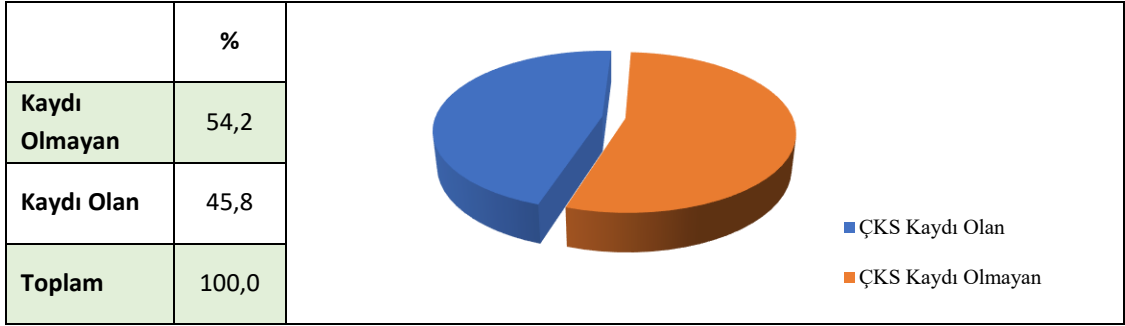
bulundukları güvence kaynakları; %44,3 yeşil kart, %20,9 SGK, %16,3 özel sigorta, %11,6 Bağ-Kur ve %7,0'si ise emekli sandığıdır (Şekil 7.5.).

Şekil 7. 5. Üreticilerin Sosyal Güvence Durumu ve Sosyal Güvence Kaynağı

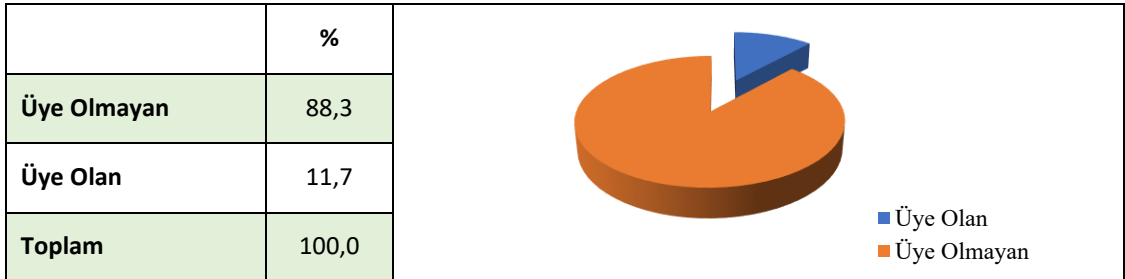
Ankete katılan üreticilerin %45,8'inin ÇKS kaydı bulunurken %54,2'sinin ÇKS kaydı bulunmamaktadır (Şekil 7.6.). ÇKS kayıtları ile ilgili bu durum çoğunlukla arazi mülkiyeti kaynaklı bir sorundur. Ne yazık ki Güneydoğu Anadolu'nun diğer alt düzeylerinde de görülen mülkiyet paylaşımı ile ilgili sorunlar TRC3 bölgesinde de görülmektedir. Halen işlenmekte olan, üzerinde bağ tesis edilmiş veya başka bitkisel-hayvansal üretim modellerinin sürdürüldüğü bu araziler ya tapu üzerinde paylaşımı yapılmamış ya da çeşitli sebeplerle işleyen kişi yerine bu kişilerin akrabaları üzerine kayıtlıdır. Bu durumun haricinde, hazine arazisi üzerinde bağcılık faaliyetinin sürdürülmesi durumuna da sıklıkla rastlanılmaktadır. Bu durum gelecekte bağcılığa verilecek teşvik ve desteklerin başarılı olmasını engelleyecektir. Bu nedenle TRC3 bölgesinde yapılması planlanan tarımsal üretimi destekleyici, geliştirici projelerin başarıya ulaşabilmesi, arazi mülkiyetlerinin halen bu alanları etkin olarak değerlendiren şahıslara yasal olarak devrinin sağlanması ile mümkündür. ÇKS kayıtlarında, mevcut bağ alanlarının görünmemesi, bölgede yürütülen bağcılık faaliyetinin de kayıtlara daha düşük geçmesine ve bölgenin mevcut üretim potansiyelinin net olarak belirlenememesine neden olmaktadır.

Şekil 7. 6. Üreticilerin ÇKS'ye Kayıt Durumu

Üreticilere herhangi bir üretici örgütüne üye olup olmadıkları sorulduğunda üreticilerin yalnızca %11,7'sinin üretici örgütlerine üyeliğinin bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır (Şekil 7.7.). Üreticilere örgütlenmenin tarımsal üretim için önemli olup olmadığı sorusu yöneltildiğinde ise %57,9'u örgütlenmenin önemsiz olduğunu belirtmişlerdir. Gerek üretici örgütüne üyelik durumunun çok düşük olması gerekse üretici örgütlerinin önemsiz olma düşüncesinin daha yoğun olması bölgede örgütlenmenin var olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır.

Şekil 7. 7. Üreticilerin Üretici Örgütlerine Üyelik Durumu

Üreticilere kaç yıldır çiftçilik yapmakta oldukları ve kaç yıldır bağcılıkla uğraştıkları soruları yöneltilmiştir. Üreticilerin çiftçilik süreleri 2 ile 67 yıl arasında değişmekte olup ortalama 26,88 yıl, bağcılıkla uğraş sürelerinin 1 ile 67 yıl arasında değişmekte olduğu ve ortalama 26,55 yıldır bağcılık yaptıkları sonucu elde edilmiştir (Tablo 7.4).

Tablo 7. 4. Üreticilerin Çiftçilik veya Bağcılık ile İştigal Süreleri

	Minimum	Maksimum	Ortalama
--	---------	----------	----------

Çiftçilik Süresi (yıl)	2	67	26,88
Bağcılık Süresi (yıl)	1	67	26,55

Ankete katılan üretici ailelerinin gelir durumları incelendiğinde; Yıllık tarımsal gelir ortalama 18 284,48 TL olup bunun içerisinde bağcılık geliri ortalama 8 200 TL, Yıllık tarım dışı gelirleri ortalama 26 783,06 TL ve ortalama yıllık gelir ise 31 233,47 TL olarak hesaplanmıştır (Tablo 7.5).

Tablo 7. 5. Üreticilerin Yıllık Gelir Dağılımı İstatistikleri

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Yıllık Tarımsal Gelir	1000	67000	18284,48
Yıllık Bağcılık Geliri	500	60000	8200,00
Yıllık Tarım Dışı Gelir	2000	60000	26783,06
Yıllık Toplam Gelir	2000	123000	31233,47

7.1.2. İşletmelere Ait Özellikler

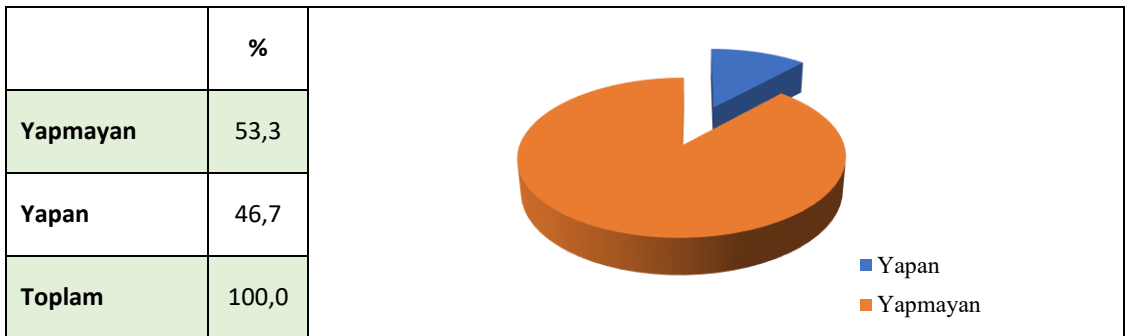
Ankete katılan üreticilerin işletmelerinde bitkisel üretim alt dallarına göre incelendiğinde; tarla tarımı yapılan alan ortalama 46,75 da, bahçe tarımı yapılan alan ortalama 16,47 da, kapama bahçe bağcılık yapılan alan ortalama 11,02 da ve karma bahçe ile tesis edilerek bağcılık yapılan alan ise ortalama 18,70 da olarak hesaplanmıştır (Tablo 7.6). Daha önce bölgede incelemeler yapan araştırmacıların da bildirmiş oldukları; kapama bağların azlığı, bu çalışmada da saptanmıştır. Toplam bağ alanlarına oranla kapama bağlar yaklaşık %37, karışık bahçeler içindeki bağların oranı ise %63 'dür. Bu durum doğrudan bağcılığı destekleyecek girişimlerin sınırlılığını da göstermektedir. Bir başka ifade ile yalnızca bağcılığı destekleyecek teşvik ve destekler üreticiler tarafından %100 karşılık bulsa dahi ilk olarak toplam bağ alanlarının ancak %37 'sinde gerçekleştirilebilir.

Tablo 7. 6. Bitkisel Üretim Alanlarının Dağılımı (da)

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Tarla Tarımı yapılan alan (da)	5	150	46,75
Bahçe Tarımı yapılan alan (da)	1	100	16,47
Bağcılık (kapama bahçe) yapılan alan (da)	3	40	11,02
Bağ + Bahçe (karma) yapılan alan (da)	5	40	18,70

İşletmelerinin %46,7 si bitkisel üretimin yanı sıra hayvansal üretimde yapmakta olup, %53,3 i sadece bitkisel üretimde bulunmaktadır (Şekil 7.8.).

Şekil 7. 8. Üreticilerin Hayvansal Üretim Yapma Durumu

Hayvansal üretim yapan işletmelerin hayvan varlıkları incelendiğinde büyükbaş ortalama hayvan sayısı 8,31 baş, küçükbaş ortalama hayvan sayısı 51,88 baş ve kanatlı hayvan sayısı ortalama 18,50 baştan oluşmaktadır (Tablo 7.7). Yörede üreticilerin hayvansal üretim yapmaları, ucuz ve sürdürülebilir gübreye ulaşımı sağlaması açısından avantajdır. Nitekim asmalar çiftlik gübreleri ile gübrelemeye oldukça elverişli bitkilerdir. Aynı zamanda yanmış çiftlik gübreleri, toprağın havalanmasını da sağlamaları yönünden oldukça yararlı materyallerdir ve üretimde kullanımları önerilmektedir. Bununla birlikte organik tarım, iyi tarım ve benzeri üretim modellerinin de yöre bağlarında denenmesi ve desteklenmesine yönelik yürütülecek projelerde, gübreleme materyalinin ucuz ve kolay bulunabilir oluşu kriterinin sağlanabilmesi açısından da üreticilerin hayvancılıkla ilgilenmeleri önem arz etmektedir.

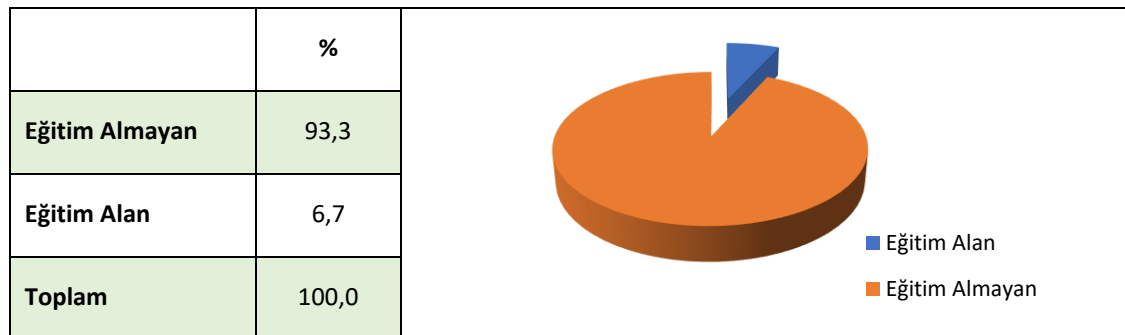
Tablo 7. 7. Üretici İşletmelerine Ait Hayvan Varlığı

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Büyükbaş hayvan sayısı (baş)	1	40	8,31
Küçükbaş hayvan sayısı (baş)	4	230	51,88
Kanatlı kümes hayvanı sayısı (baş)	10	30	18,50

7.1.3. Bağcılık Faaliyetine İlişkin Özellikler

Ankete katılan üreticilere bağcılıkla ilgili herhangi bir eğitim alıp almadıkları sorusu sorulduğunda %93,3'ü herhangi bir eğitim almadıklarını belirtmişlerdir (Şekil 7.9.). Yörede daha önce inceleme yapan araştırmacıların ve halen yörede çalışan kamu kurumlarının mühendislerinin de aktardığı üzere geleneksel bağcılığın sürdürülmesinin temel sebeplerinden biri de üreticilerin bağcılıkla ilgili eğitim almamış olmalarıdır. Bununla birlikte konunun uzmanı olmayan kişilerce verilen eğitimler ise çoğu zaman yeterli olmamakta ve üreticiyi modern bağcılığa geçiş konusunda ikna etmede başarının sağlanamamasına neden olmaktadır. Literatürün sunulduğu bölümde de görülebileceği üzere, üreticilerin çoğu temel kültürel işlemlerin önemi ve uygulanışı konusunda yeterli bilgiye ve birikime sahip değildir. Üreticiler çoğunlukla atadan kalma yöntemleri tekrar etmekte, başarılı olan uygulamaların ise neden başarı sağladığına yönelik yorumları ve çıkarımları doğru yapamamaktadırlar. TRC3 bölgesinde bağcılığın geliştirilmesine yönelik atılacak adımların ve izlenecek stratejilerin başında bağcılık eğitimi çalışmaları yer almalıdır. Bu eğitimlerin tamamlanmasının ardından saha kontrolleri yapılmalı ve eğitimlerin başarısı, tekrarlanma gerekliliği değerlendirilmelidir.

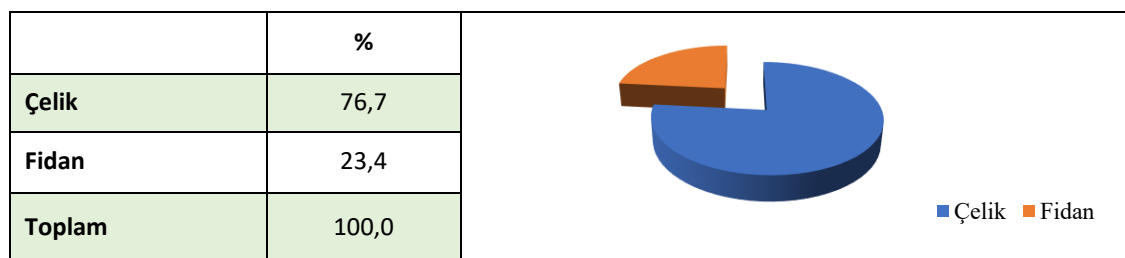
Şekil 7. 9. Üreticilerin Bağcılıkla İlgili Eğitim Alma Durumu

Üreticilerin yeni bağ kurulumunda kullandıkları materyal tercihleri incelendiğinde ise %76,7'si Çelik, %23,4'ü Fidan ve %1,7'sinin tohumla (çekirdek) bağ kurulumunu gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. Buna karşın doğrudan çekirdeğin bağa ekilmesi suretiyle bağ tesisi mümkün değildir. Çekirdekten elde edilen fidanla bağ tesisi ise mümkün olmakla birlikte; çekirdekten elde edilen fidanların hem büyümesi oldukça

uzun zaman almakta hem de bu fidanların bağa dikilmesinden sonra gelişimleri ve verim çağına ulaşmaları uzun sürmektedir. Bu nedenle üreticilerin tohumla (çekirdekle) üretim yapıyorum şeklindeki cevapları; fidanla üretim yapıyorum şeklinde sunulmuştur. Buna yönelik olarak da %1,7'lik tohumla (çekirdekle) üretim yapıyorum diyen üretici oranı, %21,7'lik Fidanla üretim yapıyorum diyen üretici oranına eklenmiş ve fidanla üretim yapan üretici oranı %23,4 olarak saptanmıştır (Şekil 7.10.). TRC3 bölgesinde üreticilerin, yeni bağ tesisinde ve bağlarında eksik kalan yerleri tamamlamada çoğunlukla çelikle üretim yapmaları şaşırtıcı değildir. Nitekim bölge bağlarında anaç kullanımının yaygın olmaması da bu duruma işaret eder niteliktedir. Çelikle üretim yapılması hem bazı riskleri hem de bazı avantajları beraberinde getirmektedir. Çelik alınan omcalarda herhangi bir hastalık-zararlı etmeni var ise yeni tesis edilecek bağda da bunların görülmesi muhtemeldir. Bu durumu önlemek için çeliklerin iyi bir sterilizasyona tabi tutulmaları ve karantina önlemleri gereğince önce bağ tesis edilecek alandan uzakta saksılarda köklendirilmeleri daha sonra sağlıklı fidan gelişimi gösterirlerse bağ tesisi yapılmalıdır. Bununla birlikte çelikle üretimin avantajı; eğer sağlıklı bitkilerden materyaller alınmış ise bölgeye iyi adaptasyon sağlamış klonların çoğaltılması sayesinde verimliliğin ve mevcut üzüm kalitesinin korunmasıdır. Fidanla bağ tesisi ise hem dikimi takiben etken verime ulaşma açısından hem de aşılı asma fidanlarında anaç kullanılması sebebiyle daha avantajlıdır. Buna karşın temin edilecek fidanların temiz, ismine doğru ve iyi bir kök gelişimine sahip olmaları gereklidir. Yörede bağ tesisinde fidan kullanımının düşük oluşu bir başka açıdan da önem arz etmektedir. Asma fidanı üreten işletmelerin azlığı da bağ tesisinde fidan kullanımının nispeten düşük olmasının bir başka nedenidir.

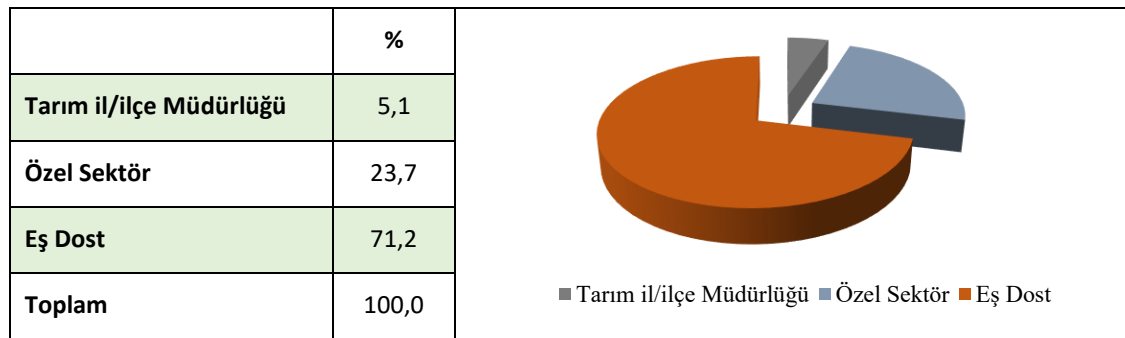
Şekil 7. 10. Bağ Kurulumu Sırasında Kullanılan Bitki Materyali

Bağ kurulumu için kullanılan bitki materyalini nereden temin ettikleri sorusu sorulduğunda, üreticilerin %71,2'si eş dosttan cevabını verirken, %23,7'si özel sektöre ait işletmelerden satın aldığını, %5,1'inin ise tarım il ve ilçe müdürlüklerinden temin ettiğini belirtmiştir (Şekil 7.11.).

Şekil 7.10. ve Şekil 7.11. birlikte değerlendirildiğinde; üreticilerin eş, dost ve akrabalarının ürettiği, nispeten verimli ve kaliteli üzümler oluşturan çeşitlerin çeliklerini üreticisinden temin ettiği söylenebilir. Özel sektörden ise fidan temin ettikleri değerlendirmesini yapmak doğru olacaktır.

Şekil 7. 11. Bağ Kurulumu İçin Kullanılan Bitki Materyalini Temin Etme Yeri

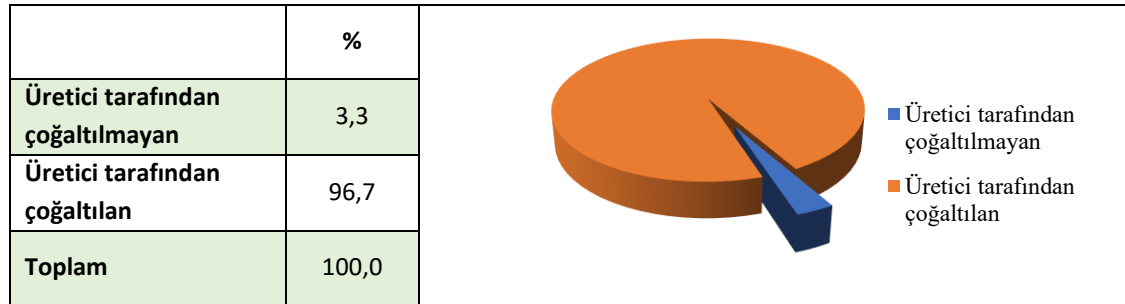
Ankete katılan üreticilere bağ kurulumu esnasında desteklemelerden faydalanıp faydalanmadıkları sorusu yöneltildiğinde yalnızca %5,0'inin desteklemelerden yararlandığı ve yine aynı bireylerin uzman yardımı aldığı, bağ kurulumunda proje yaptırdıkları bilgisine ulaşılmıştır. Genel olarak mevcut bağ alanlarının geleneksel üretimin gerçekleştirildiği eski bağlar oluşu ve yaşanan kayıpların yerine yenisinin tesis edilerek devamlılığın sağlandığı işletmeler olması bu durumun oluşmasında yegâne nedendir.

Üreticilere bağlarda yaşanan bitki kayıplarının giderilmesi noktasında gerekli bağ materyalini kendilerinin çoğaltıp çoğaltmadıkları sorusu yöneltildiğinde üreticilerden %96,7'sinin çoğaltma işlemini kendisinin yaptığı bilgisini vermiştir (Şekil 7.12.).

Nitekim bağ tesisinde kullanılan materyalin %76,7 oranında çelik olduğuna ilişkin bulgu ile birlikte değerlendirildiğinde; üreticilerin çelikle asma çoğaltma ve bununla bağ tesis etmede yeterli bilgi birikimine sahip oldukları söylenebilir. Ayrıca bağlarda

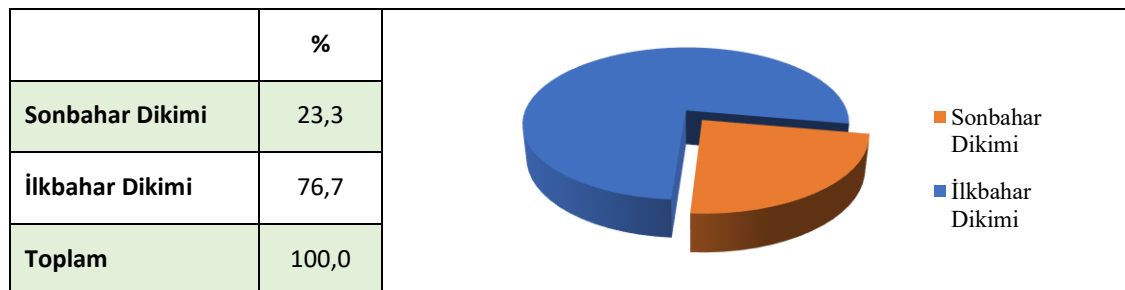
yaşanan kayıpların giderilmesinde üreticilerin başvurdukları bir diğer yöntem ise basit (adi) daldırma yöntemidir. Omcalar üzerinde oluşan uzun sürgünlerin bir kısmını toprağa gömerek ve bunların uçlarını yüzeye çıkartarak sürgünlerin köklenmesini sağlamakta ve sonbahar aylarında ana bitki ile bağlantı noktasını keserek yeni bir bitki elde etmektedirler. Bu yöntem hem kolay hem de ucuz olmasından dolayı sıklıkla tercih edilmektedir.

Şekil 7. 12. Bitki Kayıpları Yaşanması Noktasında İhtiyaç Duyulan Materyalin Çoğaltılması

Bağ arazisinde gerçekleştirilen fidan dikim faaliyetinin hangi dönemde yapıldığına ilişkin yöneltilen soruya üreticilerin %76,7'si ilkbaharda ve %23,3'ünün ise sonbaharda dikim işlemini gerçekleştirdikleri bilgisine ulaşılmıştır (Şekil 7.13.). Özellikle kışları nispeten ılık ve yağışlı geçen yörelerde sonbahar aylarında, fidanlar yaprak döktükten sonra dikim uygundur. Buna karşın kışları soğuk ve zaman zaman don yaşanan yörelerde, erken ilkbaharda (Mart), kışlık gözler uyanmadan önce fidan dikimi daha uygundur.

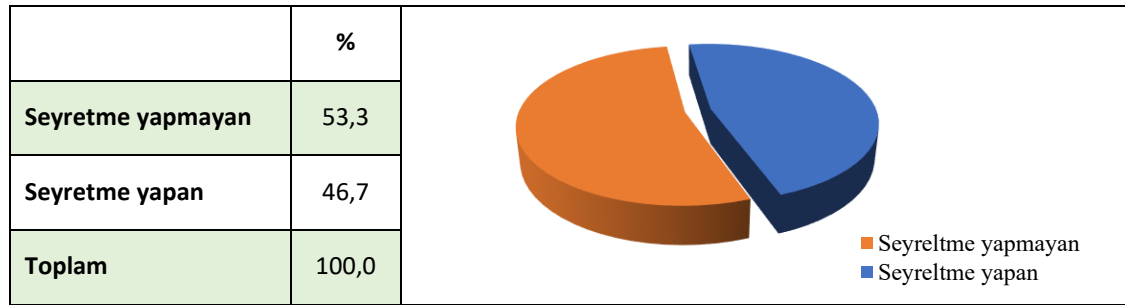
Şekil 7. 13. Üreticilerin Fidan dikim dönemi

Üreticilerin, fidan dikiminden sonraki yıllarda seyreltme yapıp yapmadığı sorusuna %46,7'si seyreltme yapıyorum cevabını verirken %53,3'ü ise seyreltme yapmadığı cevabını vermiştir (Şekil 7.14.).

Çelikleri doğrudan bağa dikmek suretiyle çoğaltma yapan üreticilerin, bir dikim yerine aynı anda birden fazla çelik dikmeleri ve bu çeliklerden birçoğunun köklenmesi sonucunda; iyi gelişen fidanın bırakılması ve nispeten zayıf gelişenlerinin sökülmesi ve tutmayan çeliklerin (fidana dönüşmeyenlerin) yerine dikilmesi, seyreltmenin temel nedenidir. Bununla birlikte bazı üreticiler, bir bahçede asma fidanlarının yanı sıra farklı meyve türlerinin fidanlarını da dikmektedirler. Bu bahçelerde asma geçici ürün olarak düşünülmekte ve ana ürün fıstık, zeytin, badem vd. meyve türleri olarak seçilmektedir. Bilindiği üzere; meyve türleri, fidan dikimini takiben 4-14 yıl sonra gençlik kısırlığını atlatmakta ve ürün vermeye başlamaktadırlar. Oysaki asma dikimi takiben en geç 3. yıl ürün vermeye başlamaktadır. Bu nedenle karışık bahçe tesis eden üreticiler; ana meyve türü verim çağına ulaşana kadar gelir elde etmek maksadıyla asma dikmekte ve ana ürün verim çağına ulaştınca bunları sökerek seyreltme yapmaktadırlar.

Şekil 7. 14. Üreticilerin Fidan seyreltme durumu

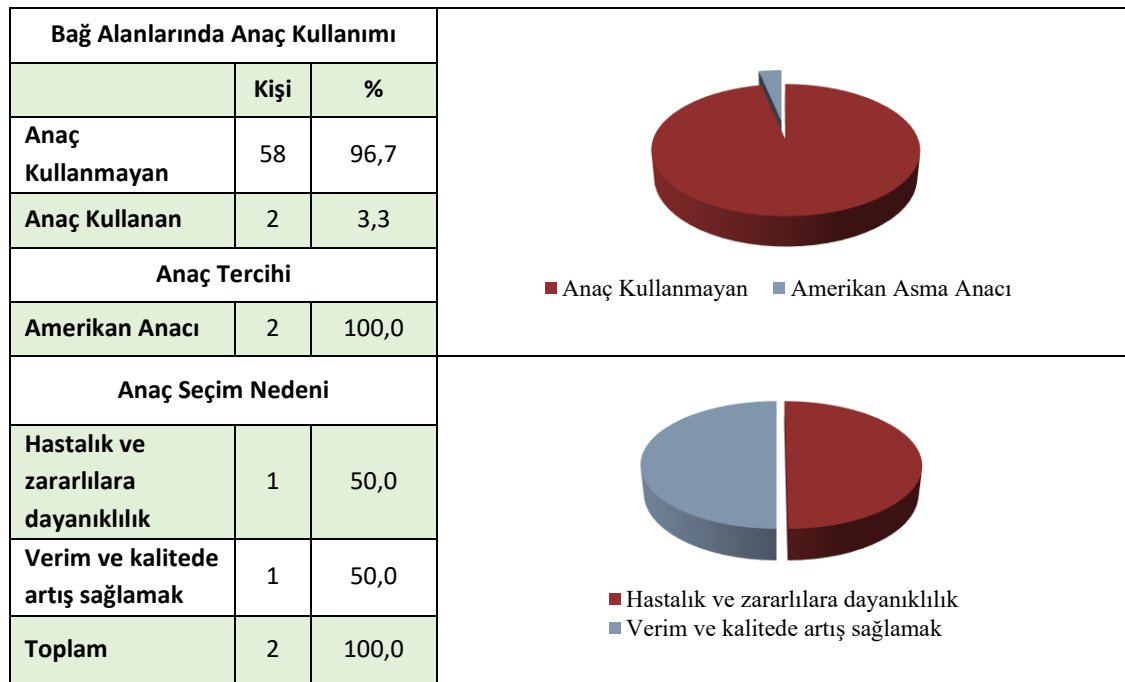

Üreticilerden %3,3'ü bağ alanlarında anaç kullanırken %96,7'si anaç kullanmamaktadır. Anaç kullanan üreticiler Amerikan asma anacı kullanmaktadır. Anaç tercihlerinde temel nedenin ne olduğu sorulduğunda %50,0'si hastalık ve zararlılara dayanıklılık, %50'0 si ise verim ve kalitede artış sağlamak amacıyla söz konusu anacı tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Şekil 7.15.). Buna karşın tercih ettikleri anacın/anaçların adlarını ve özelliklerini bilmemektedirler. Nitekim bağlarda kullanılan anaçlar verim ve kalite artışı sağlamazlar yalnızca filoksera, nematod zararlılarına karşı dayanıklı olmaları ve kuraklık, tuzluluk vb. çevresel stres etkenlerine dayanıklı olmaları

nedeniyle kullanılırlar. Üreticilerin anaç seçimine ilişkin verdikleri cevaplar; anaç kullanan üreticilerin fidan temin ettikleri işletmelerin kontrolünde anaç seçimi yapıldığı ve üreticilerin aslında asma anaçlarına ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadıkları izlenimini doğurmaktadır. Dahası üreticilerin anaçları tanımamaları; temin ettikleri fidanlarda anaç kullanılıp kullanılmadığı sorusunu da gündeme getirmektedir.

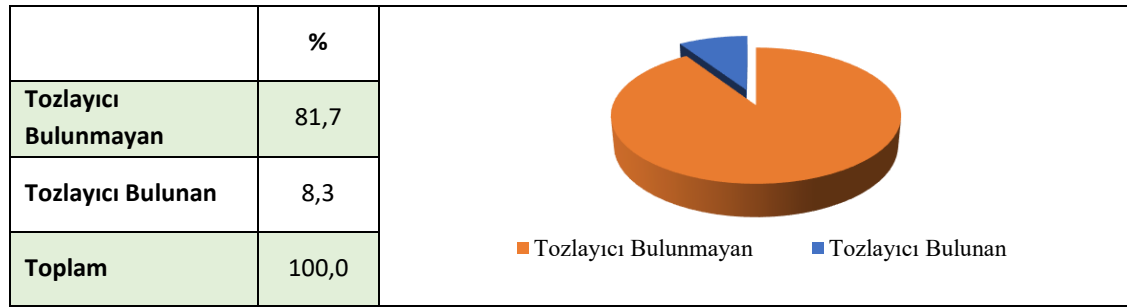
Bölgede çalışmalar yürüten birçok araştırmacı; filoksera zararlısının bölge bağlarında yaygın olduğu bilgisini aktarmıştır. Önceki araştırmacıların elde ettikleri bulgular; bölgede bağların yakın gelecekte önce verimden düşmesine sonra sökülmesine neden olacağına işaret etmektedir. Bu nedenle; volkanik kayaçlar üzerinde alüvyal toprağa sahip alanlar üzerinde ve kumlu toprak yapısına sahip alanlar üzerinde tesis edilmiş bağlar dışındaki bağlarda Amerikan asma anaçlarının kullanımı teşvik edilmelidir. Bununla birlikte önce bu anaçlardan hangisi ya da hangilerinin yerel çeşitlerle iyi affinite (uyuşma) gösterdiğinin saptanması amacıyla bilimsel çalışmalar yürütülmelidir. İlk olarak kuraklığa toleranslı 1103 P, 110 R, 99 R ve 140 Ru anaçlarının denenmesi daha uygun olacaktır. Nitekim bölgede yaygın olarak susuz bağcılık yapıldığı; bu çalışmada elde edilmiş bulgular arasındadır.

Şekil 7. 15. Üreticilerin Bağ Alanlarında Anaç Kullanımı, Anaç Tercihi ve Anaç Seçim Nedeni

Üreticilere ait bağ alanlarının %8,3'ünde tozlayıcı çeşit olduğu buradan hareketle bağ alanlarında genel anlamda tozlayıcı çeşit bulunmadığı bilgisine ulaşılmıştır (Şekil 7.16.). Nitekim yerel çeşitlerin çoğu erdişi çiçek yapısına sahip olmaları nedeniyle dölleyici çeşide gereksinim duymamaktadırlar. Bununla birlikte az sayıda da olsa; dişi veya morfolojik erdişi fizyolojik dişi çiçek yapısına sahip çeşitler dölleyici bir çeşidin varlığına ihtiyaç duymaktadırlar. Bölge bağlarında yoğun olarak yetiştirilen; Mazrone, Benitati, Zeyti, Hatun Parmağı çeşitlerinin çiçek yapısı erdişi olduğundan dolayı, bağlarda az miktarda yer alan ve tozlanma gereksinimi olan çeşitlerin tozlanmasında sorun yaşanmamaktadır. Nitekim erdişi çiçek yapısına sahip çeşitler, tozlanma gereksinimi olan diğer çeşitleri tozlamakta ve üzüm üretiminin boncuklanma (partenokarpik tane oluşumu) sorunu yaşanmadan sürdürülmesini imkanı kılmaktadır.

Şekil 7. 16. Üreticilerin Bağ Alanlarında Tozlayıcı Çeşit Bulunma Durumu

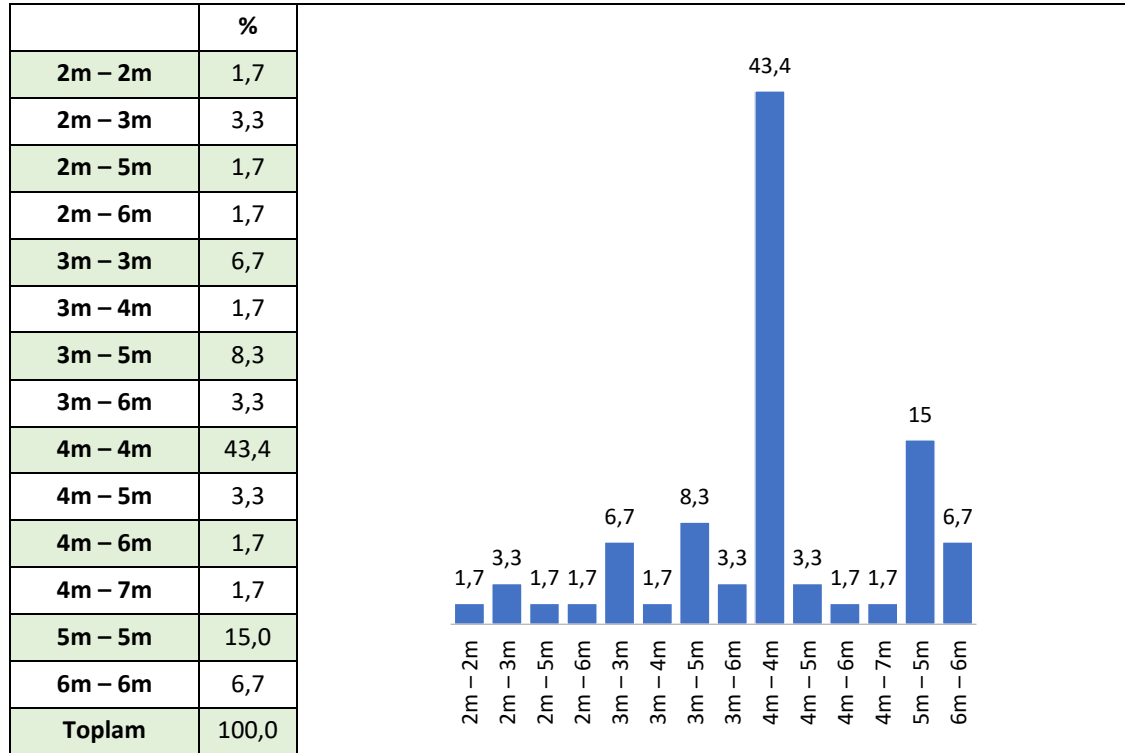

Üreticilere bağ alanlarındaki dikim sıklığı sorulmuştur. Bağ alanlarının kapama bahçelerin yanı sıra bağ ve bahçelerin birlikte yer aldığı karma bahçelerden oluşması dikim sıklığında çok fazla çeşitliliğin olmasına neden olmaktadır. Bağ dikiminde en çok rastlanılan dikim sıklığı %43,4 oranla 4m – 4m olup bunu sırasıyla %15,0 oranla 5m – 5m, %8,3 oranla 3m – 5m, %6,7 oranla 3m – 3m ve yine %6,7 oranla 6m – 6m dikim sıklığı yaygın olarak kullanılmaktadır (Şekil 7.17.).

Geleneksel usullere göre tesis edilmiş kapama bağlarda dikim sıklığı; 3 m x 3 m veya 3 m x 4 m aralıklarla yapılmaktadır. Omcalar arası mesafe belirlenirken; bitkilerin su ve besin maddesi gereksinimlerini rahatlıkla karşılayabilmeleri, birbirleriyle rekabet oluşturmamaları, sürüm, ilaçlama vb. kültürel işlemlerin uygulanması esnasında traktörün ve traktöre bağlı ekipmanların bitkilere zarar vermeden ilerlemesi dikkate

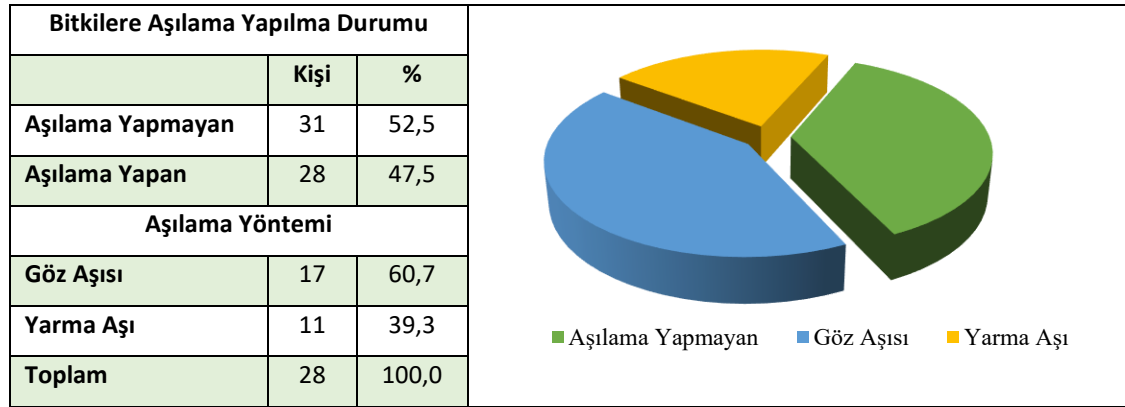
alınmaktadır. Buna karşın modern tekniklerle tesis edilmiş bağlarda dikim sıklıkları (özellikle sıra üzeri mesafesi) azalmakta ve birim alanda daha fazla omca yer almaktadır. Bununla birlikte kök gelişimi rekabet nedeniyle zayıflamakta ve bu nedenle telli terbiye sistemleri kullanılmaktadır. Karışık bahçelerde ise omcalar arası mesafe bahçede yetiştirilen ana meyve türünün dikim sıklığına göre belirlenmektedir. Örneğin; 6 m x 6 m dikim aralığında tesis edilmiş bir antepfıstığı bahçesinde, omcalar arası mesafe de 6 m x 6 m olmaktadır. Zira omcalar; iki antepfıstığı sırasının arasında kalan alanda konumlandırılarak sıralar tesis edilmektedir. Bazen sıra arası mesafe sabit tutulurken, sıra üzeri mesafe daha kısa yapılabilir. Bu durumda 6 m x 2 m, 6 m x 3 m, 7 m x 4 m vb. dikim planları ortaya çıkmaktadır.

Şekil 7. 17. Üreticilerin Dikim Sıklığı

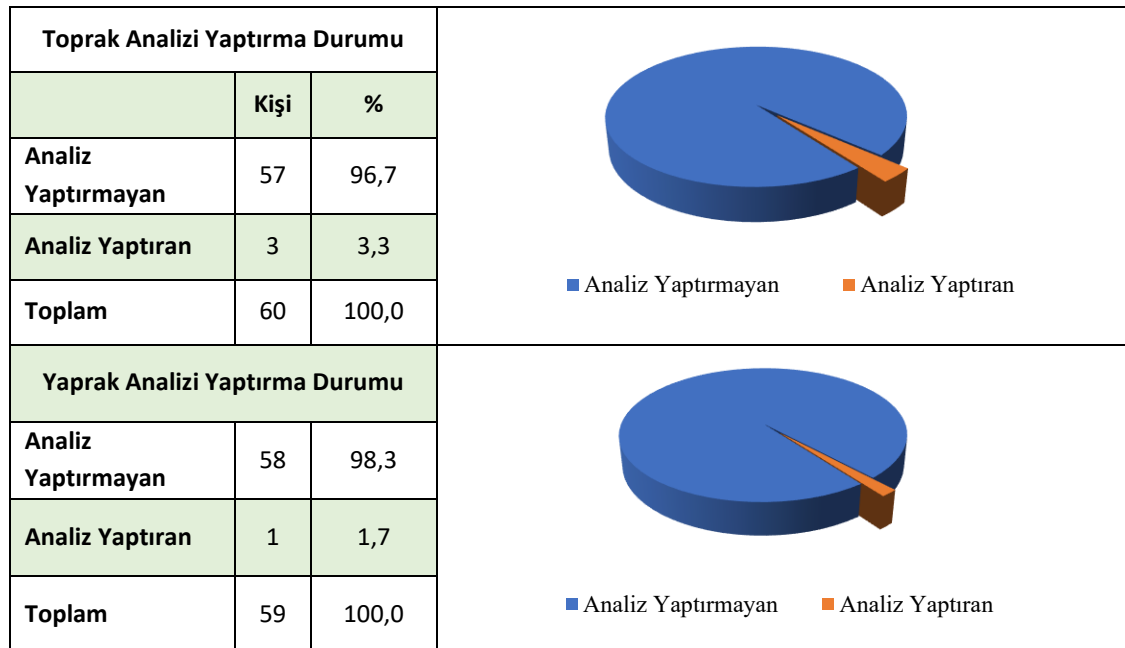
Üreticilerin bağ tesisi sonrasında herhangi bir amaçla aşılama yapıp yapmadıkları sorulduğunda aşılama yapanların oranı %47,5 iken aşılama yapmayanların oranı %52,5 olarak tespit edilmiştir. Aşılama yöntemi incelendiğinde ise aşılama yapan üreticilerden %60,7'si göz aşısı ve %39,3'ü ise yarma aşısı kullanmıştır (Şekil 7.18.).

Şekil 7. 18. Üreticilerin Bağ Tesisi Sonrasında Bitkilere Aşılama Yapılma Durumu ve Aşılama Yöntemi

Bağ tesisi kurulum öncesi ve/veya sonrası toprak analizi yaptıranların oranı %5 ve bağında düzenli olarak yaprak analizi yaptıranların oranı ise yalnızca %1,7 dir (Şekil 7.19.). Geleneksel bağcılık yapan üreticiler, bağların gübreleme ihtiyacının olmadığını düşünmektedirler. Oysaki diğer meyve türlerinde de olduğu gibi bağcılıkta da düzenli toprak ve yaprak analizlerinin yapılması gerekmektedir. Özellikle Azot (N), Çinko (Zn), Demir (Fe) noksanlığına oldukça duyarlı olan asmalarda; söz konusu bitki besin elementlerinin yeterli miktarlarda alınamaması verimde ve üzüm kalitesinde ciddi kayıplara neden olur. Buradan da anlaşılacağı üzere bağ alanlarında üretim geleneksel olarak sürdürülmektedir.

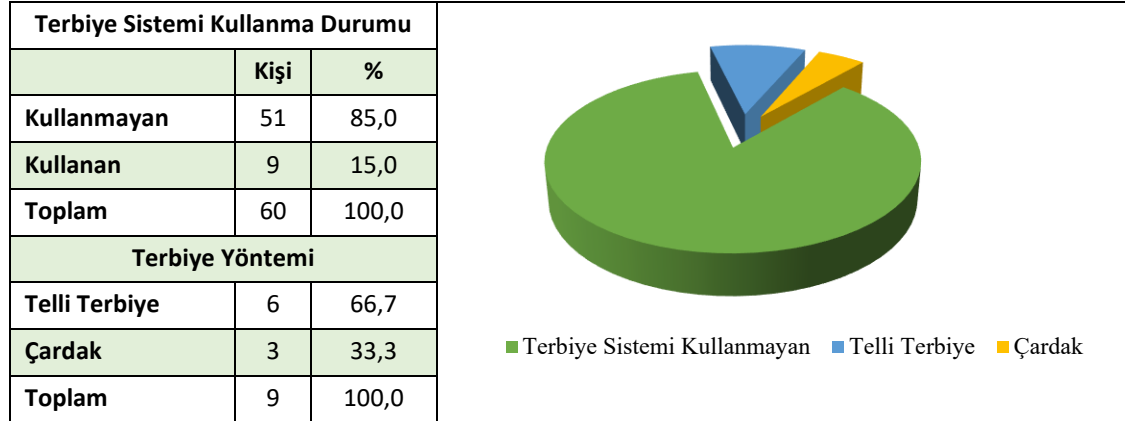
Şekil 7. 19. Üreticilerin Toprak ve Yaprak Analizi Yaptırma Durumu

Bölgede geleneksel bağcılık yapıldığını daha net bir şekilde ortaya koyan diğer faktör ise bağlarda omcalara verilen terbiye şekli ve terbiye sistemi kullanım durumudur. Bağ tesisinde terbiye sistemi kullanımı incelendiğinde; bağ tesislerinin %10,0'unda telli, %5'inde ise çardak olmak üzere toplam %15,0'inde terbiye sistemi kullanılmaktadır (Şekil 7.20.). Buna karşın diğer bağ alanlarında terbiye sistemleri kullanılmamakta ve omcalara, goble veya goble benzeri terbiye şekilleri verilmektedir. TRC3 Bölgesi bu yönüyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin genelini yansıtan bir özelliğe sahiptir. Yüksek telli terbiye sistemleri olarak ifade edilen bu sistemlerin yörede yaygın olmamasının birçok nedeni vardır. Bunlardan en geçerli olanı ve üreticilerin çoğunun telli terbiye sistemlerini tercih etmemelerinin nedeni yatırım sermayesinin yüksek oluşudur. Buna karşın gerek ülkemizin önemli bağcılık bölgeleri olan Ege, Trakya ve Marmara bölgelerinde gerekse dünya da önemli üzüm üreticisi olan ülkelere bu sistemlerin kullanımı yaygındır. Telli terbiye sistemlerinin hem birim alanda daha fazla bitkinin yer almasını sağlaması hem de kültürel işlemleri kolaylaştırması sebebiyle kullanımı önerilmektedir. Ancak unutulmaması gereken husus; ekolojilere göre kullanılacak terbiye sisteminin farklılık göstermesidir. Nitekim bu açıdan TRC3 Bölgesi içerisinde yer alan iller hatta aynı il içerisinde yer alan ilçeler dahi farklılık gösterebilmektedir. Uygun telli terbiye sisteminin seçiminde dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise bağda sulama yapılıp yapılmayacağı ve sulama yapılacak ise kullanılacak sulama sistemidir. Bu açıdan Mardin ve Şırnak illerinin bağlarında Çardak (Pergola) terbiye sisteminin kullanılması, özellikle sulama yapılmayacak ise önerilir. Buna karşın T ve Y şekilli telli terbiye sistemlerinin kullanımı ancak sulama yapılacak ise uygundur. Bu nedenle T ve Y şekilli telli terbiye sistemlerinin, duvar tipi yüksek telli terbiye sisteminin ve benzeri terbiye sistemlerinin desteklenmesine yönelik teşvik, hibe vb. desteklemelerin ön koşulu olarak bağda sulama yapılması sözleşmelere konulmalıdır. Zira bölgenin sıcak-kurak iklimi, sulama yapılmadan bu sistemlerin kullanımına uygun değildir. Buna karşın Batman ve Siirt illerinde ekolojinin vejetasyon periyodunda nispeten daha serin seyretmesi bu illerde T ve Y şekilli telli terbiye sistemlerinin sulama sistemi olmadan da kullanımına imkan sağlamaktadır. Bu nedenle bu illerde telli terbiye sistemlerine verilecek teşvik, hibe vb. desteklemelerde sulama yapılması ön şart olarak sözleşmelere konulmayabilir ancak bu illerde de bağcılıkta

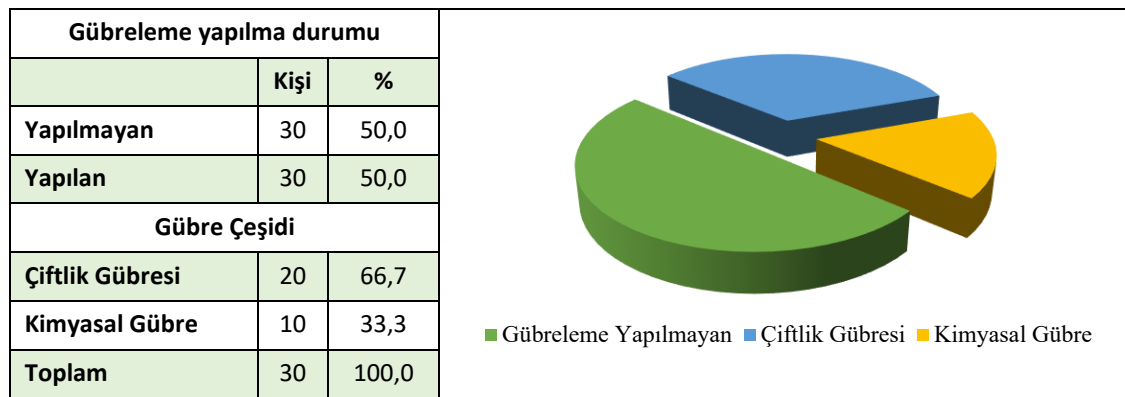
sulamanın sınırlı olarak yapılıyor olması bu şartın konulması ile örnek bağlarda verimliliğin ve kalitenin yüksek olmasını sağlaması açısından önerilmektedir.

Şekil 7. 20. Üreticilerin Terbiye Sistemi Kullanma Durumu ve Terbiye Yöntemi

Bağ alanlarında sulama yapılma oranı %10,0 olup gübreleme yapılan alanların oranı %50,0'dir. Gübreleme yapılan bağ alanlarında çiftlik gübresi kullanımı %66,7 ve kimyasal gübre kullanımı ise %33,3'üdür (Şekil 7.21.). Gübre uygulama şekillerine bakıldığında gübreleme yapılan alanların %93,3'ünde bitki tabanına serpmeye yapılırken %6,7'sinde sulama suyuna karıştırılarak gübreleme işlemi gerçekleştirilmektedir (Şekil 7.22.). Yapraktan gübreleme ise yapılmamaktadır.

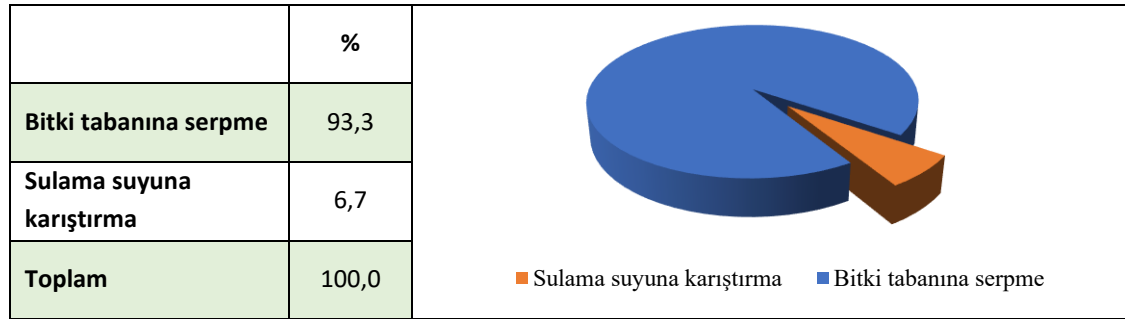
Şekil 7. 21. Üreticilerin Bağ Alanlarını Gübreleme durumu ve kullandıkları gübre çeşidi

Üreticilerin hayvan varlıklarına ilişkin değerlendirmelerin yapıldığı bölümde de belirtildiği üzere, hayvan varlığı arttıkça çiftlik gübresi kullanımı da artış göstermektedir. Bu açıdan bağlarında gübreleme yapan üreticilerin çoğunlukla çiftlik gübresi kullanıyor olmaları bu durumun doğal bir sonucudur. Bölge bağlarında sulama yapılmaması ve

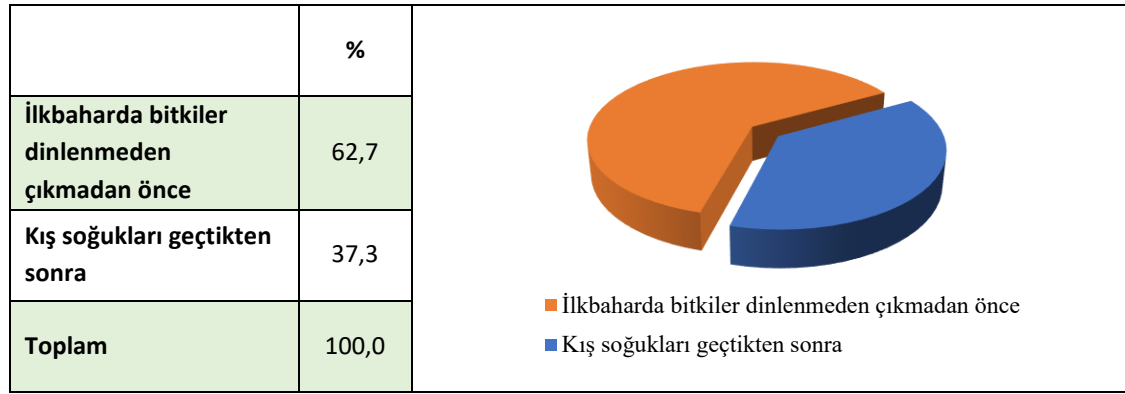
sulama yapılan bağlarda da damla sulama sisteminin yaygın olmayışı, kimyasal gübre kullanımını sınırlandıran bir diğer etkidir. Bağcılıkta kimyasal gübre kullanımı, bağ toprağının besin maddelerince zenginliğine ve omcaların vejetasyon periyodunda gösterdikleri gelişime bağlı olarak değişim göstermektedir. Çiftlik gübresi kullanımı ise olumlu etkileri nedeniyle önerilmektedir. Bölge bağlarında gübre kullanımının arttırılması gereklidir. Kimyasal gübrelerin kullanımının ise ancak toprak ve yaprak tahlillerine bağlı olarak karar verilecek bir konu olduğu yayım çalışmalarında üreticiye aktarılmalıdır.

Şekil 7. 22. Gübreleme Şekli

Üreticilere bağlarında ne zaman budama yaptıkları sorulduğunda %62,7'si ilkbaharda bitkiler dinlenmeden çıkmadan önce yanıtını verirken %37,3'ü ise kış soğuklarının hemen sonrasında budama yaptıklarını belirtmişlerdir (Şekil 7.23.). Geç sonbaharda; omcaların kışlık gözleri dinlenmeye girdikten sonra budama yapan üretici saptanmamıştır. Bu uygulama zamanlaması günümüz bağcılığı açısından da genel kabul görmüştür. Buna karşın ilkbahar geç donlarının görüldüğü yörelerde geç budama veya çift budama yapılmasına yönelik eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. Ayrıca TRC3 bölgesinde bağcılıkta budama ve omcalara verilen terbiye şekli konusunda üreticilerin eksik bilgiye sahip oldukları hem çalışma kapsamında yapılan görüşmelerle hem de ilgili kurumların aktardıkları bilgiler neticesinde saptanmıştır. Bu durum dikkate alınarak bu proje çıktıları arasında üreticilerin bağ budamada dikkat etmeleri gereken hususlara yönelik bir öneriler dizisi hazırlanmış ve raporumuza eklenmiştir.

Şekil 7. 23. Üreticilerin Bağ Budama Zamanı

Üreticilerden arazi işleme nedenlerini önem derecesine göre sıralamaları istenilmiştir. Buna göre arazi işleme nedenlerinde en önemli neden %38,3 ile Kök sistemini havalandırmak olarak saptanmış ve sırasıyla %31,4 ile toprak nemini korumak ve %30,3 ile yabancı otla mücadele amacıyla topraklarını işledikleri sonucuna varılmıştır (Tablo 7.8).

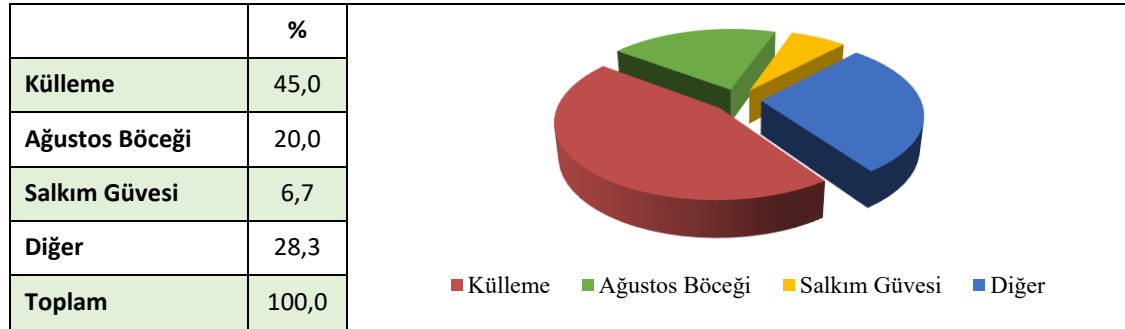
Tablo 7. 8. Üreticilerin Arazi işleme nedeni ve önem derecesi

	1. Tercih		2. Tercih		3. Tercih		Toplam İndeks	
	N	%	N	%	N	%	Puan	%
Kök sistemini havalandırmak	31	51,7	16	26,7	13	21,7	138	38,3
Toprak nemini korumak	15	25,0	23	38,3	22	36,7	113	31,4
Yabancı otla mücadele	14	23,3	21	35,0	25	41,7	109	30,3

Üreticilere bağcılıkta karşılaştıkları başlıca zararlılar ve hastalıklar sorulmuştur. Elde edilen bulgulara göre üreticilerin %45,0'i külleme, %20,0'si Ağustos Böceği, %6,7'si salkım güvesi ve %28,3'ü ise diğer hastalık ve zararlılarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir (Şekil 7.24.). Mücadele yöntemi tercihi sorulduğunda ise %90'ının kimyasal ilaç kullandığı ve ilaçlamaya yönelik ilaç temini ve kullanım hakkında bilgilendirmeyi zirai ilaç bayilerinden aldıkları bilgisine ulaşılmıştır. Üreticiler artık gelenekselleşen bazı fungal hastalıkları ve zararlıları tanımaktalar ancak bunlarla mücadelede kullanılan ilaçlara aynı derecede hakim değillerdir. Külleme ve salkım güvesi, ülkemizde yer alan diğer bağcılık yörelerinde de sıklıkla görülen bağ hastalığı ve zararlısıdır. Buna karşın ağustos böceğinin yörede popülasyonunun bu kadar yüksek olması buna karşı bölgesel

önlemlerin alınması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca literatürde bahsi geçen bağ thripslerinin bu çalışma kapsamında yoğunluklarının daha düşük bulunmuş olması da ayrıca dikkat çekicidir. Bölge alt bölgelere ayrılmalı ve buralarda bağ hastalıkları ve zararlıları haritası çıkarılmalı, önlemler bu haritalandırma sonrasında yeniden ele alınmalıdır.

Şekil 7. 24. Üreticilerin Bağcılıkta karşılaştıkları başlıca zararlı ve hastalıklar

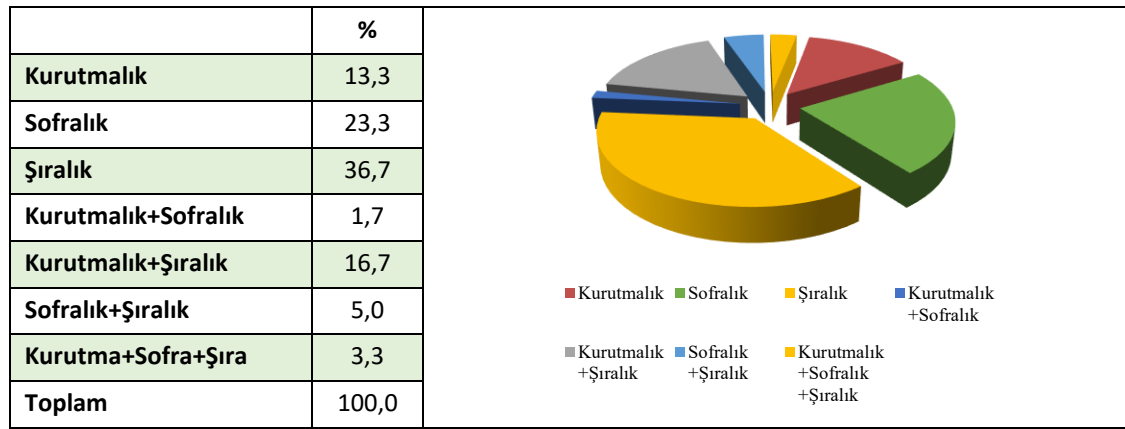

Ankete katılan üreticilerin ürettikleri üzümleri hangi amaçla ürettikleri ve bu amaçla hangi çeşitleri ürettiklerine yönelik sorulan sorular sonucunda sadece kurutmalık üretim yapanların oranı %13,3, sadece sofralık olarak üretim yapanların oranı %23,3 ve sadece şıralık olarak üretim yapanların oranı %36,7'dir. Buradan hareketle tek bir amaçla üretim yapanların oranı %73,3 ve birden fazla amaçla üretim yapanların oranı ise %26,7 olarak tespit edilmiştir (Şekil 7.25.). Kurutmalık olarak yapılan üretimde sırasıyla tercih edilen çeşitler; Benitati (%38,1), Zeyti (%33,3), Kerküş (%14,3) ve Bakari (%14,3) dir. Sofralık olarak yapılan üretimde sırasıyla tercih edilen çeşitler; Mazrone (%88,2) ve Tayfi (%11,8) dir. Şıralık olarak yapılan üretimde tercih edilen çeşitler ise sırasıyla; Mazrone (%64,9), Benitati (%27,0) ve Şire Üzümlü (%8,1) dir (Şekil 7.26.).

Üreticiler üzümlerini genellikle şıralık olarak değerlendirmektedirler. Buna karşın üzüm şırasından elde edilebilecek katma değeri en yüksek ürün olan şarap üretimi az sayıdaki resmi kuruluş tarafından sürdürülmektedir. Bununla birlikte merdiven altı olarak tabir edilen gayri resmi işletmelerde şarap üretimi de yapılmaktadır. Çoğunlukla Mardin ilinde bu tarz bir üretim yaygınken diğer illerde pekmez, köfter, kesme, sucuk, pestil vb. yöresel ürünler, üzüm şırasından üretilmekte ve yerel piyasada, üreticilerin

kendi imkanlarıyla satışa sunulmaktadır. Şıralık olarak üzümlerini değerlendirmeye alışkın olan ve üretim proseslerine hakim olan üreticilerin söz konusu yerel gıda ürünlerini daha steril ortamlarda üretmeleri ve markalaşma ile daha iyi fiyatlardan satabilmeleri için kooperatifleşmeye yönelik adımların atılması gerekmektedir. Ayrıca şarapçılık konusunda da gerekli teşvik, hibe, destek vb. girişimlerin yapılması, şaraplık-şıralık çeşitlerin yörede varlıklarını sürdürmelerine ve daha geniş alanlarda üretilmelerine imkan sağlanmasına yardımcı olacaktır.

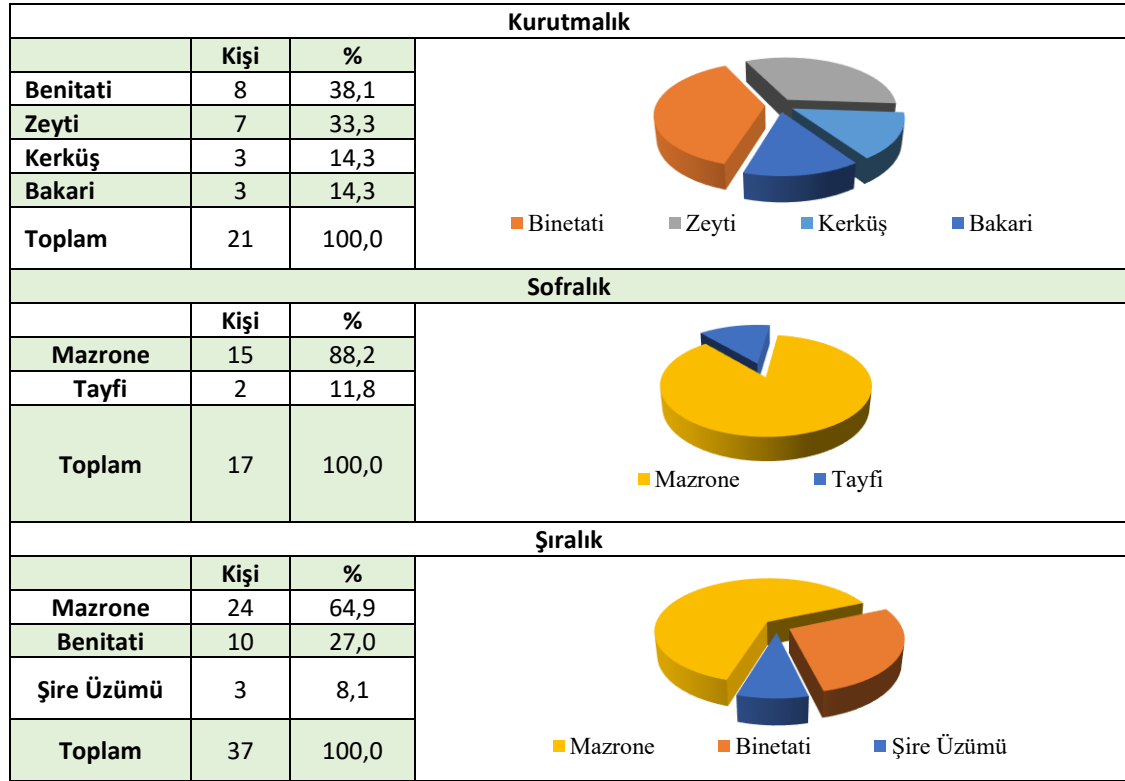
Şekil 7. 25. Üreticilerin Bağcılık Yapma Amaçları

Mazrone üzüm çeşidi TRC3 bölgesinin en önemli üzüm çeşitlerinden biridir. Bu çeşit şıralık-şaraplık değerlendirmeye oldukça uygun bir çeşittir. Bununla birlikte bölgede yürütülmüş bazı çalışmalarda bu çeşidin sofralık olarak da ticari değerinin olduğu ortaya konmuştur. Tayfi çeşidi ise sofralık tüketime uygun çeşitlerden bir diğeridir ve özellikle Siirt ilinde oldukça yaygındır. Zeyti, Hatun Parmağı, Zeynebi vb. sofralık çeşitlerin de yörede yetiştiriciliği yaygındır. Buna karşın sofralık çeşitlerin muhafazasına yönelik yapılmış çalışmaların azlığı, bu çeşitlerin uzak pazarlara sevki ve bu süreçte yola dayanım durumlarının tahmin edilmesinde bazı ticari soruların yanıtsız kalmasına neden olmaktadır. Daha önce Türkiye’de yerel üzüm çeşitlerinin muhafazalarına yönelik yürütülmüş çalışmalarda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin yerel çeşitleri ya hiç incelenmemiş ya da sadece ülke bazında iyi bilinen birkaç çeşide yer verilmiştir. Ancak ticari değeri olan yerel sofralık çeşitlerin standart muhafaza koşullarında kaç gün saklanabilecekleri, bu süreçte yapılarında görülen değişimler, tüketicilerin bu değişimleri duyusal olarak yorumlamaları vb. bilgiler literatürde yoktur. Bu nedenle yörede sofralık üzümlerin muhafazasına yönelik soğuk hava depolarının

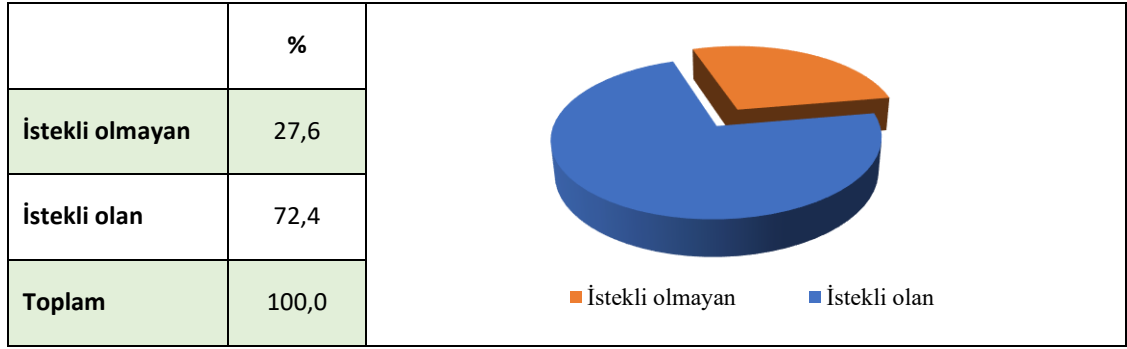
kurulması teşvik edilmeden önce söz konusu araştırmaların yürütülmesine yönelik destekler verilmeli ve bu çeşitlerin muhafazaya karşı tepkileri net olarak ortaya konulmalıdır.

Şekil 7. 26. Üreticilerin Bağcılıkta Üretim Amacı ve Çeşit Tercihi

Ankete katılan üreticilerin bağcılıkta yeniliklere açık olup olmadıklarını sınamak amacıyla yeni çeşit üretimi yapmak isteyip istemedikleri ve mevcut toprak varlıklarında söz konusu üretim için ne kadar alan ayırabilecekleri sorulmuştur. Elde edilen bilgiler ışığında yeni çeşit üretmeye istekli olanların oranı %72,4 ve üretim için deneme amacıyla kullanacakları bağ alanı ortalama 22,4 da olarak hesaplanmıştır (Şekil 7.27.). Bu sonuçlardan hareketle ankete katılan üreticilerin yeniliklere açık oldukları söylenebilir. Ancak bu durumun da sınırlılıkları söz konusudur.

Şekil 7. 27. Üreticilerin Yeni Çeşit Üretimine İstekli Olma Durumu

Üreticilerin bağlarında yeni çeşit yetiştirme konusundaki isteklilikleri, çoğunlukla kendi bağlarında bulunmayan ancak yerel olarak tanınan çeşitlerin yetiştiriciliğine yöneliktir. Buna karşın farklı bölgelerden veya ülkelerden getirilecek çeşitlere aynı düzeyde ilgi duyup duymayacakları, ilgi duyanların ne kadarlık bir bağ alanında bunlara yer verecekleri ancak örnek bağların tesisi sonrasında üreticilerin bu bağları gözlemlmeleri ve bu konuda eğitim almaları sonucunda kendi bağlarında uygulayacakları çeşit değiştirme, yeni çeşide yer açma vb. girişimlerden sonra netleşecektir (Tablo 7.9.).

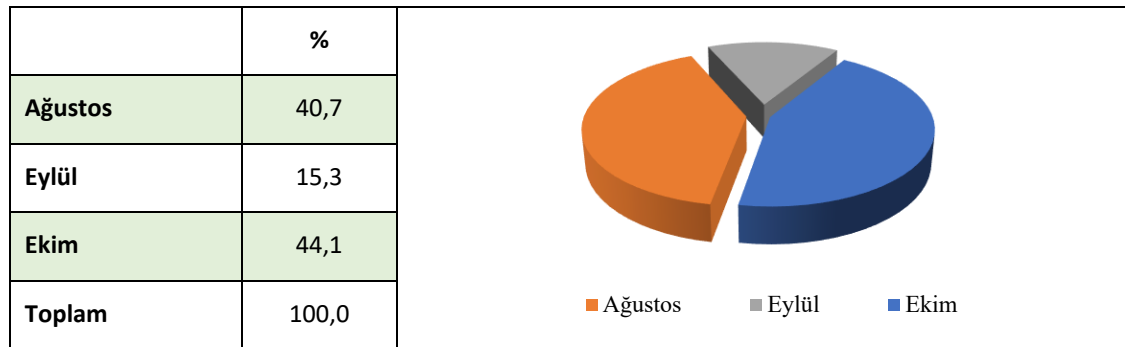
Tablo 7. 9. Yeni Çeşit Üretimine İstekli Olanların Deneme Yapmakta İstekli Oldukları Alan (da)

Minimum	Maksimum	Ortalama
1	110	22,40

Ankete katılan üreticiler hasadı Ağustos ve Ekim ayları arasında gerçekleştirmektedir. Üreticilerin hasat yaptıkları aylar incelendiğinde %40,7'si Ağustos ayında ürününü hasat ederken %15,3'ü Eylül ayında, %44,1'i ise ekim ayında ürününü hasat etmektedir (Şekil 7.28.). Hasadın tamamı elle gerçekleştirilmektedir. Hasatta aile işgücü kullanım oranı %89,8 ve İmece usulü hasat %5,1 olmakla birlikte mevsimlik işçilere yaptırılan hasat oranı %5,1 olarak tespit edilmiştir (Şekil 7.29.). Hasat sonrasında ürününde sınıflandırma yapanların oranı %39,0 dur (Şekil 7.30.). Hasat sonrası ürün depolaması yapılmamaktadır. Üreticilerin %90,0'ı üretmiş oldukları üzümleri işlediklerini belirterek ürün işlemeye yönelik alet ekipman ihtiyaçlarının olduğu ve en temel ihtiyaçlarının pres makinası olduğunu belirtmişlerdir. Elde edilen bu bulgular, üzümlerin ticari değerlendirme şekillerine yönelik elde edilmiş olan bulgularla

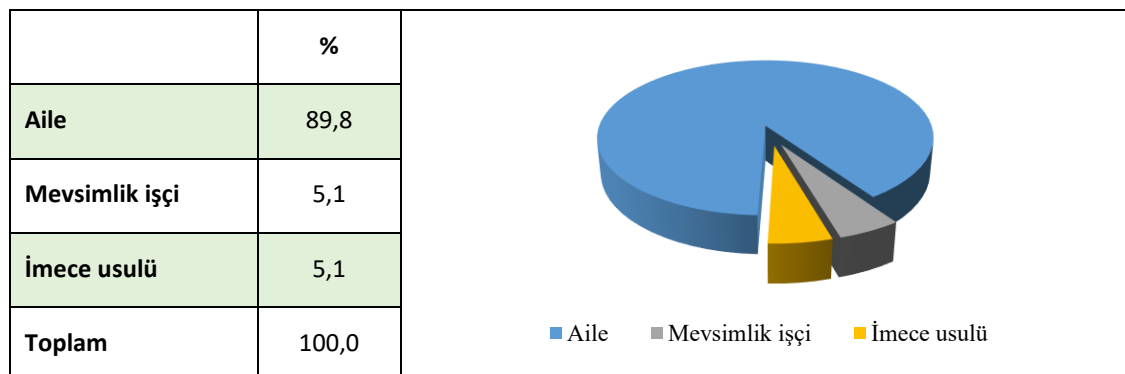
paralellik göstermektedir. Nitekim sofralık olarak üzümlerini değerlendiren üreticiler Ağustos ayında, kurutmalık ve şıralık-şaraplık olarak değerlendiren üreticiler ise daha geç dönemde hasat yapma eğilimindedirler. Bu durumun nedeni hem üzümün işleneceği gıda ürünün üretim prosesi gereğidir hem de yetiştirilen çeşitlerin hasat olumuna ulaşma dönemlerinin farklılık göstermesidir. En uygun üzüm hasat zamanı, üzümün ticari değerlendirme şekli ele alınarak belirlenmelidir.

Şekil 7. 28. Üreticilerin Meyve Hasat Dönemi

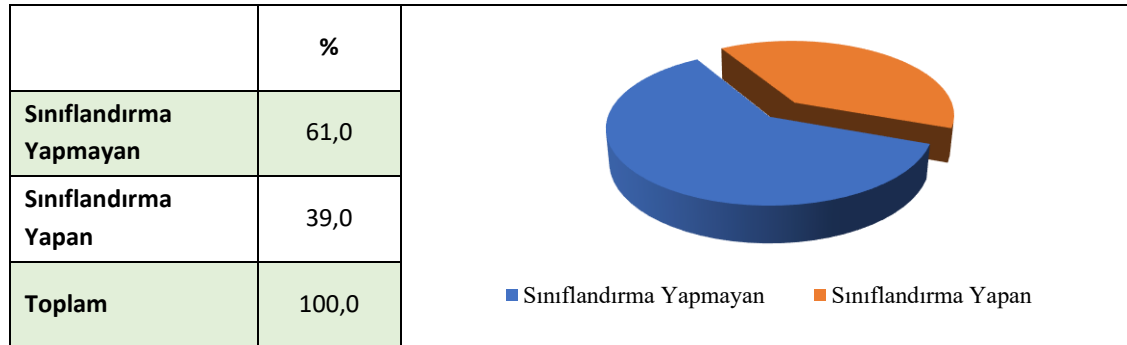
Bağcılık yapan işletmelerin (ailelerin), çoğunlukla hasatta iş gücünü kendileri karşıladıkları görülmektedir. Üreticilerin sosyo-demografik yapılarına ilişkin bulguların sunulduğu bölümde de bu durum dikkat çekmektedir. Genellikle kalabalık aile yapısının yörede görülmesi, üzüm üretiminde de üretilen üzümlerin hasadında da dışarıdan iş gücü teminini gereksiz kılmaktadır. Az sayıda mevsimlik-dönemlik işçi temin eden işletmeler ise nispeten daha büyük işletmelerdir. Yörede bağcılık daha modern şekilde ve geniş alanlarda yapılmaya başlanırsa, işçilik gereksinimi artacağından bağlarda mevsimlik-dönemlik işçi gereksinimi olacak ve yeni bir istihdam olanağı yaratılmış olacaktır.

Şekil 7. 29. Üreticilerin Hasatta İşgücü Kullanımı

Bağlarda üretilen üzümlerin tasnif edilmesi özellikle sofralık tüketime sunulan üzümler ve kurutulacak üzümler için geçerlidir. Şıralık-şaraplık değerlendirme şeklinde ise çoğunlukla tasnif yapılmamakta ve üzümler doğrudan sıkıma gönderilmektedir. Bununla birlikte üzüm tasnifi oldukça zaman alan ve dikkat edilmesi gereken bir işlemdir. Muhafaza depolarına konulan üzümler tasnif ve ayıklama işleminden geçmeden depolara konulamaz. Kurutulmaya alınan üzümler de benzer bir ayıklama söz konusudur. Ayrıca kurutulmuş üzümler de ayrı bir ayıklama ve sınıflandırmaya tabi tutulduktan sonra pazarlanır. Çoğunlukla üzüm tasnif, sınıflandırma, ayıklama, temizleme vb. işler, bağcılığın yoğun olarak yapıldığı yörelerde ve ülkelerde kadın işgücü temin edilerek yapılır. TRC3 bölgesinde sofralık üzümlerin daha geniş alanlarda ve modern üretim teknikleri ile üretilmeleri halinde, söz konusu kadın işgücüne ihtiyaç doğacaktır. Ayrıca bu konuda çalıştırılacak kadınlara üzüm tasnifi konusunda eğitimlerin verilmesi de gerekecektir. Zira iyi bir tasnif, ayıklama, temizleme yapılmaz ise üzümlerin hem muhafaza süreleri azalır hem de pazardaki değerleri düşer.

Şekil 7. 30. Üreticilerin Hasat Sonrası Sınıflandırma Yapılıp Yapmama Durumu

Üreticilerin bağcılık faaliyetleri sırasında oluşan değişken maliyetleri birim alana (1 da) indirgenerek hesaplanmıştır. Buna göre ortalama maliyetler;

- Toprak İşleme (işgücü ve/veya mekanizasyon kullanım maliyetleri) dekara ortalama 117,41 TL

- Gübreleme (Gübre maliyeti ve gübrelemede iş gücü maliyeti) dekara ortalama 65,32 TL
- İlaçlama (İlaç maliyeti ve ilaçlamada iş gücü maliyeti) dekara ortalama 62,78 TL
- Budama (Budamada oluşan maliyetler) dekara ortalama 69,63 TL
- Hasat (işgücü, paketleme ve diğer hasat maliyetleri) dekara ortalama 67,63 TL
- Pazarlama (Nakliye ve diğer pazarlama maliyetleri) dekara ortalama 22,63 TL

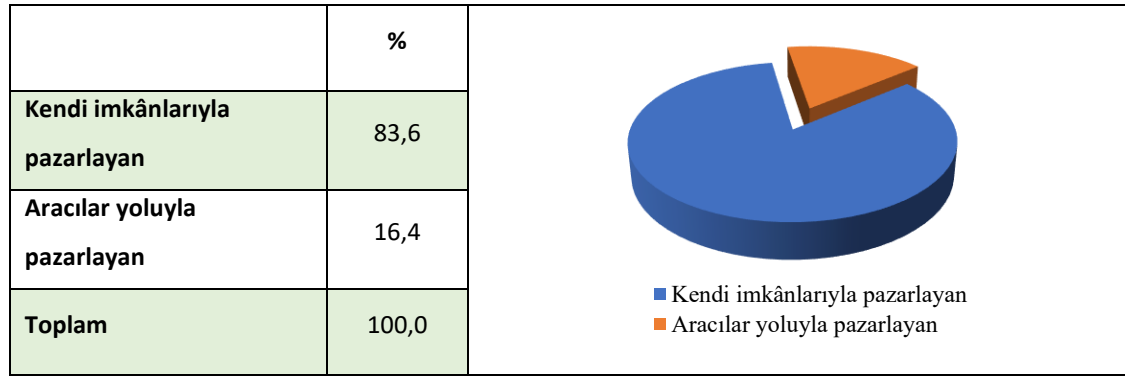
Toplam Değişken Maliyet dekara ortalama 224,93 TL olarak hesaplanmıştır. Görüldüğü üzere en yüksek değişken maliyet toprak işleme iken sırasıyla diğer değişken maliyet kalemleri, budama, hasat, gübreleme, ilaçlama ve pazarlama maliyetlerinden oluşmaktadır (Tablo 7.10).

Tablo 7. 10. Bağcılıkta Değişken Maliyetler

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Toprak İşleme (işgücü ve/veya mekanizasyon kullanım giderleri)	25	378	117,41
Gübreleme (Gübre maliyeti ve gübrelemede iş gücü maliyeti)	15	360	65,32
İlaçlama (İlaç maliyeti ve ilaçlamada iş gücü maliyeti)	12	200	62,78
Hasat (işgücü, kasa ve diğer giderleri)	20	100	69,63
Pazarlama (Nakliye ve diğer pazarlama)	40	100	67,33
Pazarlama (Nakliye ve diğer pazarlama)	5	80	22,63
Toplam Değişken Maliyet	37	918	224,93

Üreticilerin pazarlama şekilleri incelendiğinde %83,6'sı ürününü kendi pazarlarken %16,4'ü ise aracılar (toptancı vb.) yoluyla ürünü pazarlamaktadır (Şekil 7.31.). Ürünü pazarlamasında üretici tarafından bizzat pazarlama işleminin gerçekleştirilmesinin üreticiye olumlu ve olumsuz etkileri olmaktadır. Bu durumu tespiti yönelik sorulan soruda pazarlamada en çok karşılaşılan sorun %51,0 istenilen fiyattan ürünü satamama ve %49,0 alıcı bulamamak olarak tespit edilmiştir.

Şekil 7. 31. Hasat Sonrası Sınıflandırma Yapılıp Yapılmama Durumu

Üreticilerden ürünün pazarlanması noktasında fiyatı etkileyen unsurları önem derecesine göre sıralamaları istenilmiştir. Buna göre fiyatı en çok etkileyen faktörler sırasıyla tat ve aroma (%46,1), renk (%26,3), tane iriliği (%19,4), Salkım sıklığı (%6,4) ve diğer faktörler (%1,8) olarak saptanmıştır (Tablo 7.11).

Tablo 7. 11. Ürün Satışı Esnasında Fiyatı Etkileyen Faktörler ve Önem Derecesi

	1. Tercih		2. Tercih		3. Tercih		Toplam İndeks	
	N	%	N	%	N	%	Puan	%
Tat – Aroma	42	76,4	13	23,6	0	0	152	46,1
Renk	11	20	25	45,5	4	7,3	87	26,3
Tane iriliği	2	3,6	15	27,3	28	50,9	64	19,4
Salkım sıklığı	0	0	2	3,6	17	30,9	21	6,4
Diğer	0	0	0	0	6	10,9	6	1,8

Üreticilerden elde edilen bilgiler ışığında hesaplanan dekara brüt kâr 65 ile 2580 TL arasında değişmekte ve ortalama dekara brüt kâr 586,96 TL olarak hesaplanmıştır (Tablo 7.12). Burada çok düşük olarak gerçekleşen değerlerin temel nedeni yeni verime yatan bahçelerin varlığıdır. Yüksek gelir getiren bahçelerde ise ürünün üretici tarafından işlenerek pazarlanması ve dolayısıyla gerek aracılardan kaynaklanan gelir kayıplarının yaşanmaması, gerekse katma değerden kaynaklanan gelir artışıdır.

Tablo 7. 12. Bağcılık Faaliyetinde Dekara Brüt Gelir (TL/da)

Minimum	Maksimum	Ortalama
65	2580	586,96

7.2. Kurumlar ve Üniversitelerin Görüş ve Öneriler

7.2.1. Mardin İli Bağcılığı Hakkında İlgili Kurum ve Kuruluşların Görüş ve Önerileri

- Mardin ilinde yetiştiriciliği öne çıkan yerel üzüm çeşitleri

- Mazrone (Şıralık-Sofralık)
- Hasani (Sofralık-Kurutmalık)
- Hatun Parmağı /Drejik/Zeynebi/Habdrej (Sofralık)
- Pozulkelp (Kurutmalık)
- Karfoki (Ömerli Karfoki Üzümü olarak coğrafi işaret aldı) (Kurutmalık)
- Siyah Üzüm/Siyahi (Kurutmalık)
- Razakı (Sofralık)
- Atf/Deyvani (Sofralık)

- İhtisaslaşmış araştırma gruplarının Mardin bağcılığı konusundaki çalışmaları yetersiz

- Bağ alanları genel olarak küçük ve bağcılığın ekonomik değeri düşük

- Bağcılıkla uğraşan üreticilerin çoğunluğu orta yaş ve üzerinde bu nedenle yeniliklere açık değiller

- Üreticiler bağcılıkta yeni tekniklere açık olmadıkları için örnek bağların (demonstrasyon bağları) tesisi gereklidir.

- Örnek bağların tesisiyle birlikte, tesisten itibaren en az 3 yıllık bağcılıkla ilgili tekniklerin öğretilmesi (budama, sulama, ilaçlama, gübreleme, hasat, tasnif, ürün işleme vd.) amacıyla uzun vadeli entegre projelerin yürütülmesi gerekiyor.

- Mardin genelinde üzüm pazarlama sorunu bulunmuyor ancak piyasa fiyatları düşük

- Mardin yerel üzüm çeşitlerinin (genetik kaynakların) koruma altına alınması gerekiyor. Bu amaçla Mardin ilinde koleksiyon bağı/bağlarının tesisi gereklidir. Örneğin Deyvani ve Verdani çeşitleri henüz koruma altına alınmamış çeşitlerdir.

- Midyat'ta 3 adet resmi şaraphane mevcut. Bunun haricinde 6 adet kayıt dışı şarap üretim tesisi mevcut. Ancak söz konusu şaraphanelerin üzüm temininde sorunları mevcut. Yeterli miktarda ve kalitede üzüm temin edemedikleri için yakın illerden (Elazığ vb.) üzüm temin etmek zorunda kalıyorlar.

- Modern asma fidanı üretimine yönelik teşvik ve eğitimler verilmeli. Her ne kadar günümüzde yörede filoksera zararlısı tespit edilmemişse de gelecekte bu zararlının bölge bağlarına bulaşma ihtimali göz önüne alınarak; aşılı asma fidanı üretiminde uygun çeşit/anaç affinite çalışmaları yapılmalıdır. Özellikle yerel çeşitlerin Amerikan asma anaçları ile affinitesine ilişkin yeterli çalışmanın olmaması, yörede yetiştiricilik için anaç önerisini teorik bilgi ile sınırlamaktadır. Bu açığın giderilmesi gereklidir. Bununla birlikte bu yörede yüksek sıcaklık, kuraklık ve uzun vejetasyon periyodunun görülmesi nedeniyle 1103 P, 110 R, 99 R ve 140 Ru gibi kuraklığa toleransı yüksek anaçların öncelikli olarak ele alınması ve affinite çalışmalarına bu anaçlarla başlanması daha uygundur.

- Mardin ili şarapçılığı gerek bölgesel gerekse ülkesel çapta belirli bir marka değerine sahiptir. Bu marka değerini oluşturan firmaların sayısı sınırlıdır. Ayrıca ülkemizin farklı yörelerinde üretilmiş şarapların bu bölgede üretilmiş gibi pazarlanması da söz konusudur. Bununla birlikte Mardin'de üstün nitelikli şarap üretiminde halen kat edilmesi gereken yol vardır. Özellikle kayıt dışı üretilen şarapların birçoğu sirkeleşmiş, oksitlenmiş ve yabani mayalar barındırmaktadır. Modern üzüm üretimine yönelik verilmesi gereken eğitimler gibi modern şarap üretim yöntemlerine ilişkin de eğitimler verilmelidir.

- Mardin 'de üzüm üretimine yönelik devlet desteklemeleri yoktur. Verilen gübre ve mazot destekleri yeterli değildir. Devlet desteklemeleri olması halinde bağcılığın yörede yaygınlaşacağı düşünülmektedir.

- Üzüm üretiminde ilaçlama sorunları söz konusudur. Bağcı üreticiler hastalık ve zararlı etmenleriyle yeterli mücadele etmezken, bazı ise gerekli olandan çok daha yüksek dozda ve sayıda ilaçlama yapmaktadırlar. Bu durum bağ hastalık ve zararlılarının üreticiler tarafından yeterince bilinmediklerine ve bunlarla mücadele yöntemlerine dair

yeterli bilgi ve birikime sahip olmadıklarına işaret etmektedir. Bu nedenlerle yörede mutlaka bu konularla ilgili eğitim ve yayım çalışmaları yürütülmelidir.

- Midyat ilçesinde bağ sahipleri çoğunlukla sahip oldukları bağları üretim amaçlı değerlendirmemekte yalnızca arazinin maddi değerini dikkate alarak yatırım aracı olarak görmektedirler.

- Midyat ilçesinde bağ alanlarının çoğu imara açılmış ve mevcut bağların sökülmesi ile sonuçlanan bir sürece girilmiştir.

- Midyat ilçesinde üreticilerin bağlarına ulaşım sorunları söz konusudur. Birçok üretici gerek kültürel işlemleri uygulamak gerekse hasat yapmak için bağlarına rahat ulaşamamaktadırlar.

- Midyat ilçesinde üzüm işleme tesisi mevcuttur.

- Midyat ilçesinde üzümlerin pazarlanması için yeterli Pazar mevcut değildir. Bu açığın giderilmesi gerekmektedir. Ayrıca küçük aile işletmeciliğinin desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü ilçede bağcılıkla uğraşan işletmelerin çoğunluğunu küçük aile işletmeleri oluşturmaktadır.

- Midyat ilçesinde hastalık ve zararlılarla mücadelede erken uyarı sistemlerinin gerekliliği ilgili kurumlarca bildirilmiştir. Erken uyarı sistemine yönelik yatırımların yapılması ve eğitimlerin verilmesi gerekmektedir.

- Artuklu ilçesinde uygulanan bağcılık teknikleri oldukça eskidir. Bu ilçede de örnek bağ tesisi ve sonrasında uygulamalı bağcılık eğitimi gereklidir. İlgili kurumlar bu çapta bir projenin en az 3 üretim sezonu süresince sürdürülmesi gerektiğini bildirmişlerdir.

- Mardin ilinde yoğun miktarda sofralık üzüm üretimi yapılmakta ancak yörede üzüm muhafazasına yönelik muhafaza depoları yoktur. Ayrıca yerel üzüm çeşitlerinin muhafazasına yönelik yeterli akademik çalışma da yoktur.

- Mardin ilinde bağcılığa yönelik bir eğitim takviminin oluşturulması gerekmektedir.

- Mardin ilinde yüksek telli terbiye sistemlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu amaçla yapılacak terbiye sistemlerinin kurulumunda iki husus öne çıkmaktadır. Ege, Trakya vb. bölgelerde tesis edilen “T” “V” “Y” tipi telli sistemler kurulacak ise mutlaka sulama sistemi ve gölgeleme materyali (net örtü) kullanılmalıdır. Ancak “Pergola-Çardak” sistemi kurulacak ise sulama ve gölgeleme zorunlu değildir.

- Genel olarak yöre bağcılığında sulama yapılması gerekmektedir. Bu amaçla modern sulama sistemlerinin tesisi ve sulama uygulamalarına ilişkin teşviklerin verilmesi ve eğitimlerin yapılması gerekmektedir.

- Mardin ilinde yetiştirilen bazı üzüm çeşitleri (Bahdo, Tayfi, Gevra, Bakari) salamuralık yaprak üretimi için uygundur. Yörede salamuralık yaprak üretimi ve pazarlanması konusunda gerekli girişimlerin yapılması gerekmektedir.

7.2.2. Siirt İli Bağcılığı Hakkında İlgili Kurum ve Kuruluşların Görüş ve Önerileri

- Siirt ilinde yetiştiriciliği öne çıkan yerel üzüm çeşitleri
- Benitati/Bineytati (Sofralık)
- Tayfi (Sofralık)
- Hatun Parmağı /Drejik/Zeynebi/Habdrej (Sofralık)
- Sinciri/Sincerisi/Sincerisi/Sincari (Sofralık-Şıralık)
- Sorava/Sorave (Sofralık)

- Siirt ilinde 37 yerel üzüm çeşidi yetiştirilmektedir. Bunlardan 19 adedinin ticari değeri vardır. Siirt Üniversitesi Ziraat Fakültesi (Dr. Öğr. Üyesi. Tuba UZUN) bu çeşitleri üniversite bünyesinde koruma altına alma (koleksiyon bağı kurma) ve çoğaltma ile ilgili çalışmalara başlamışlardır. Özellikle Teruar (Terroir)'in korunması için bunun benzeri aynı ilde koleksiyon bağı kurma çalışmaları diğer illerde de yaygınlaştırılmamıştır.

- Dini inanışlar nedeni ile Siirt ilinde şaraplık üzüm yetiştiriciliği sınırlıdır.

- Bağcılıkla uğraşan üreticilerin teknik bilgi eksiklikleri vardır. Bu amaçla Siirt Üniversitesi'nin 3 yıldır başlatmış olduğu yayım çalışmaları vardır.

- Bağcılığa yönelik devlet desteklemeleri sınırlıdır ve yeterli değildir. Devlet desteklemeleri olması halinde bağcılığın yörede yaygınlaşacağı düşünülmektedir.

- Mardin ilinin aksine Siirt ilinde "T" "V" ve "Y" tipi telli terbiye sistemlerinin kurulumu yapılabilir. Bu terbiye sistemlerinin kurulumu ile birlikte "Kordon" ve "Guyot" terbiye şekillerinin omcalara uygulanması gerekmektedir. Söz konusu terbiye şekillerinin uygulanmasına yönelik eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. Çardak/Pergola terbiye sistemi ise nispi nemin yüksek olması nedeniyle Siirt ili bağları için uygun değildir.

- Modern asma fidanı üretimine yönelik teşvik ve eğitimler verilmeli. Her ne kadar günümüzde yörede filoksera zararlısı tespit edilmemişse de gelecekte bu zararlının bölge bağlarına bulaşma ihtimali göz önüne alınarak; aşılı asma fidanı üretiminde uygun çeşit/anaç affinite çalışmaları yapılmalıdır. Özellikle yerel çeşitlerin Amerikan asma

anaçları ile affinitesine ilişkin yeterli çalışmanın olmaması, yörede yetiştiricilik için anaç önerisini teorik bilgi ile sınırlamaktadır. Bu açığın giderilmesi gereklidir. Ayrıca Mardin ili için önerilen kuraklığa dayanıklı Amerikan asma anaçları yerine, Siirt ilinde taban suyu yüksek olan alanlara önerilen anaçların (41B,SO4, 5BB gibi anaçların) kullanılması daha uygundur.

- Siirt ilinde bağcılıktan yeterli gelir elde edilmemesi nedeniyle bağ alanlarının bir bölümü Antepfıstığı üretimine yönelik olarak yeniden tesis edilmekte ve bağ alanları küçülmektedir.

7.2.3. Batman İli Bağcılığı Hakkında İlgili Kurum ve Kuruluşların Görüş ve Önerileri

- Batman ilinde yetiştiriciliği öne çıkan yerel üzüm çeşitleri
- Zeyti (Kurutmalık-Sofralık)
- Hasani (Sofralık-Kurutmalık)
- Mazrone (Şıralık-Sofralık)
- Kerküş (Kurutmalık)
- Benitati/Bineytati (Sofralık)

- Batman ilinde yer alan bağların çoğu yaşıldır. Bu nedenle verimlilikleri oldukça düşüktür.

- Siirt ilinde de olduğu gibi bağ alanları sökülmekte ve Antepfıstığı üretimine geçilmektedir.

- Daha önce Gerçüş ilçesinde yürütülen bir proje ile Çardak terbiye sisteminde bir bağ kurulmuştur ancak yeterli eğitim ve yayım çalışmaları yürütülmediği için gerek üreticiler gerekse bu alanda teknik bilgi vermesi gereken personeller bu sistemin yaygınlaştırılması konusunda istekli değildir.

- Batman ilinde yeni bağ tesisi çoğunlukla bağda anaç üzerine aşılama yaparak ya da doğrudan çelikle çoğaltmayla yapılmaktadır. Fidancılık konusunda yeterli bilgi ve üretim yapan kuruluş yoktur.

- Batman ilinde üzüm üretiminin artış gösterdiği, ekstrem iklimsel olayların görüldüğü yıllarda üzümlerin pazarlanmasında ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Üreticiler ürünlerini pazarlayamamaktadırlar.

- Özellikle sofralık üzümlerin muhafazasına yönelik yeterli muhafaza depolarının bulunmaması (ki ilde üzüm muhafazasına yönelik hiç depo yoktur), ürünlerin piyasa değerinin çok altında satılmasına ve üreticilerin gelir kaybına neden olmaktadır.

- Batman ilinde bağlar çok parçalı ve küçüktür. Bu durum bağcılığın yeterli gelir getirmemesinden kaynaklanmakta ve yeni bağların tesisi hususunda da üreticilerin tereddütlü olmasına neden olmaktadır.

- Batman ili yerel üzüm çeşitlerinin korunma altına alınmasına yönelik henüz ilde bir koleksiyon bağı oluşturulmamıştır. İlde mutlaka bir koleksiyon bağı kurulmalı ve yerel üzüm çeşitleri ve tipleri aynı yörede koruma altına alınmalıdır.

7.2.4. Şırnak İli Bağcılığı Hakkında İlgili Kurum ve Kuruluşların Görüş ve Önerileri

- Şırnak ilinde yetiştiriciliği öne çıkan yerel üzüm çeşitleri
- Mazrone (Şıralık-Sofralık)
- Kerküş (Sofralık-Kurutmalık)
- Tayfi (Sofralık)
- Raşe Kevar

- Şırnak ilinde bağcılığın yoğun olarak yapıldığı İdil ilçesinde üreticilerin telli terbiye sistemlerine geçiş konusunda ilgileri vardır ancak tel sisteminin tesis maliyetinin yüksekliği nedeniyle üreticiler, bu alanda teşvik ve destekleme beklemektedirler.

- Şırnak ili bağları için en uygun telli terbiye sisteminin belirlenmesi ve akabinde söz konusu sistemin yaygınlaştırılması için destek verilmelidir.

- İdil ilçesinde fiili olarak organik bağcılık yapılmaktadır ancak sertifikasyon sürecine geçilmesi konusunda üreticiler destekleme beklemektedirler.

- İdili ilçesinde şaraplık üzüm üretimi önemli ölçüde sürdürülmekte ve standart şaraplık çeşitlerden Boğazkere, Öküzgözü, Kalecik Karası ve yerel çeşitlerden Mazrone oldukça iyi performans sergilemektedir.

- Özellikle yörede yaban hayatının bağları ve ürünleri (üzümleri) tehdit etmesinden dolayı bağların etrafına tel örgülerin çekilmesi gerekmektedir. Üreticiler, tel örgülerin bağların etrafına kurulması için destek talep etmektedirler.

- Diğer illerde de olduğu gibi modern bağcılık konusunda eğitim ve yayım çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

8

STRATEJİ

VE

ÖNERİLER

8. STRATEJİ VE ÖNERİLER

8.1. Strateji ve Aksiyon Planı

TRC3 Bölgesi'nin bağcılık verileri genel olarak değerlendirildiğinde; bölge bağlarından bir yılda elde edilen toplam yaş üzümün, yıllık Türkiye üzüm üretiminin %5'ini karşıladığı görülmektedir. Bununla birlikte bölgede çoğunlukla yerel üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Ticari değerlendirme şekillerine göre çeşitler sınıflandırıldığına ise; Mardin ilinde her üç değerlendirme şekline (sofralık, kurutmalık ve şaraplık-şıralık) yönelik olarak da üzüm yetiştiriciliği yapılmasına karşın diğer illerde üretim sofralık ve kurutmalık üzüm çeşitleri üzerinde yaygınlaşmıştır. Bununla birlikte Süryani nüfusun bağlarının yer aldığı yörelerde her üç değerlendirme şekline de uygun çeşitlerin varlığı; az miktarlarda dahi olsa üzümlerin şaraba işlendiğini düşündürmektedir.

TRC3 Bölgesi'nde bağcılığın yapısı; geleneksel usullere göre ve genel olarak kuru bağcılık şeklinde yapılmaktadır. Bağların verimlilik değerleri de bu bulguyu destekler niteliktedir. Bölge bağlarının hemen hemen tamamı Türkiye ortalamasının altında yaş üzüm verimliliğine sahiptir. Buna karşın bölge; bağcılık açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

TRC3 Bölgesinin bağcılık açısından güçlü yönleri şu şekilde sıralanabilir;

- Bölgede çok sayıda yerel ve mahalli üzüm çeşidinin varlığı,
- Yerel çeşitlerin yetiştirildikleri yörelerde tam adaptasyon sağlamış olmaları,
- Üreticilerin (her ne kadar geleneksel usullere göre bağcılık yapıyorsa da) üzüm yetiştiriciliği konusunda temel bilgi birikimine sahip olmaları,
- Bölgeye vejetasyon periyodu boyunca sürdürülebilir bağcılık için gerekli olan yağışın (alt sınırdaki dahi olsa) düşmesi,

- Bölgenin Mart-Eylül ayları arasında erkenciden orta geççiye kadar olan geniş bir yelpazede asma çeşitlerinin gereksinim duydukları etkili sıcaklık toplamına ve güneşlenme süresine sahip olması,

- Organik üzüm üretimi için gerekli koşulların çoğunun, mevcut üreticiler tarafından hali hazırda karşılanıyor olması,

--Yerel pazarda (ülke içinde) kısmen tanınan şaraplarının (Süryani şarabı çeşitleri) olması ve turizm sektörünün bu ürünleri tanıtmada doğal bir iş ortağı olmasıdır.

TRC3 Bölgesi bağcılığının geliştirilmesi için atılması gereken adımlar iki temel başlıkta toplanabilir.

Birinci basamakta ana hedef bağlardaki düşük verimliliğin sebeplerinin net olarak ortaya konması ve bu durumun düzeltilmesi için hızlı bir şekilde yayım çalışmalarının yapılmasıdır. Bu amaçla yürütülen bu çalışmada elde ettiğimiz bulgular; bağlarda kültürel işlemlerin yeterince uygulanmadığına işaret etmektedir. Ayrıca birim alanda daha fazla omcanın yetiştirilmesini sağlayan yüksek terbiye sistemlerinin de yörede yaygın olmadığını göstermektedir. Buradan yola çıkarak ikinci basamakta ana hedef; modern bağcılığa geçiş için üreticilerin teşvik edilmesi ve bazı sabit masraflarının hibe veya benzeri bir yöntemle (en azından bir bölümünün) karşılanması olmalıdır. Nitekim modern terbiye sistemlerinin tesis masraflarının yüksekliği dikkate alındığında; üreticilerin yalnızca bağcılıktan elde ettikleri gelirle (ki bölgede Türkiye ortalamasına göre düşük üzüm verimliliği ve buna bağlı olarak birim alanda potansiyelinden daha az üzüm üretimi elde edilmekte) bu masrafları karşılaması olanaksız görünmektedir.

TRC3 bölgesinde yapılan, bağcılıkla ilgili bilimsel çalışmaların yetersizliği dikkat çekmektedir. Özellikle farklı ekolojilerde bağlardan yüksek verim elde edilmesine yönelik yürütülen çalışmalarda farklı sonuçlar elde edildiği bilinmektedir. Bu durum; bağcılıkta kültürel işlemlerin uygulanmasında yöreden yöreye farklılıkların görülebileceğini ve yetiştiricilik yapılan yöreye-çeşide en uygun olan, verimliliği ve kaliteyi arttıran işlemlerin tespit edilmesi için söz konusu yörelerde bilimsel çalışmaların arttırılması gerektiğini göstermektedir. Bu sayede elde edilen bulgulardan yola çıkılarak; üreticiler yönlendirilebilmektedir. TRC3 Bölgesi'nde yer alan Mardin ilinde;

bağcılıkla ilgili yapılmış çalışmalar kısmen bu ilde yer alan bağlar ve yöre çeşitleri hakkında bilgi sunmaktaysa da diğer illerde yürütülen çalışmalar oldukça azdır. Her ne kadar Güneydoğu Anadolu Bölgesi yerel üzüm çeşitlerinin koruma altına alınması ve bunların verimliliklerinin belirlenmesi amacıyla Gaziantep Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü çalışmalar yürütmekte (Gaziantep'te tesis edilen bağlarda) ise de yerel çeşitlerin verimlilikleri ve üzüm kalitelerine yönelik çalışmaların, bu çeşitlerin ilk olarak kültüre alındığı yörelerde yapılması daha uygundur. Mardin ili yerel çeşitlerinden Hatun Parmağı üzüm çeşidinin klon seleksiyonuna alınması örneğinde olduğu gibi; hem bu ilde hem de diğer illerde yerel üzüm çeşitlerinin klon seleksiyonuyla verimli ve kaliteli klonlarının belirlenmesi gerekmektedir. Ancak klon seleksiyonuna yönelik bu çalışmaların da çeşitlerin saptanmış olduğu yörelerde yapılması gerekmektedir. Nitekim belirli bir çeşidin verimli klonlarının belirlenmesi amacıyla başka bir bölgeye götürülmesi ve denemelerin bu yeni bölgede yürütülmesi sonucunda; yeni götürüldüğü bölgeye uygun klonlarının saptanmış olması riski vardır. Söz konusu illerde, yürütülen çalışmaların yeterli düzeyde olmaması; üreticilerin doğru yönlendirilmesi için gerekli olan bilgi birikiminin henüz istenilen düzeylere ulaşmadığını göstermektedir. Yakın gelecekte bu eksikliğin giderilmesi amacıyla gerek üniversitelerce gerekse kamu kurumları aracılığıyla yeni projelerin yürütülmesi, bu amaçla yapılan nitelikli çalışma başvurularının desteklenmesi gerekmektedir.

Yukarıda bahsi geçen hususlar dikkate alınarak, TRC3 Bölgesi'nin bağcılık açısından zayıf yönleri ve çözüm önerileri şu şekilde sıralanabilir;

- Bölgede her ne kadar geniş bir asma genotipi varlığı söz konusu ise de bu çeşit ve tiplerin aynı yörede koruma altına alındığı ve eşit şartlarda kıyaslandığı bir bağ alanı mevcut değildir. Bu çeşitlerin farklı yörelerde tek bir bağda toplanıp karşılaştırıldığı çalışmalar (Gaziantep Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü ve Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü bağları) olmasına karşın; yeni götürüldükleri yörelerde elde edilen bulgular, bu çeşitlerin kendi ekolojilerindeki durumlarını tamamen yansıtamazlar. Bu nedenle bölgede yer alan illerde; her ilde yer alan yerel üzüm çeşitleri ve tiplerinin kendi ilinde korunduğu bağların kurulması ve bu bağlarda söz konusu çeşitlerin birbirlerine göre üstün ve zayıf yönlerinin ortaya konduğu çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

- Bölgenin iklim özellikleri (yarı-kurak, kurak ekoloji) ve asmaların ekonomik üretim için gereksinim duydukları su miktarı dikkate alındığında; yüksek verim ve kalitede üzüm üretimi için bağların sulanması bir zorunluluktur. Bölgede yetiştirilen çeşitlerin sulama-verim, sulama-kalite ilişkileri ve su ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik yürütülen çalışmaların yetersiz olduğu söylenebilir.

Ayrıca bölgede susuz bağcılık yürütülmesi; hem bağlarda düşük verimliliğe neden olmakta hem de sulu bağcılık yürütmek isteyen üreticilerin bilgi edinme taleplerinin farklı ekolojilerde elde edilmiş bulgular dikkate alınarak karşılanmasına neden olmaktadır. Bu durum hem su tasarrufunun sağlanamamasına hem de yöreye özgü bir sulama programının oluşturulamamasına neden olmaktadır. Bu nedenlerle; bölge bağlarının ayrı ayrı bitki su tüketimlerinin belirlenmesi, optimum sulama aralıklarının saptanması ve birim suya karşılık elde edilecek ürün miktarının saptanması için her ilde ayrı ayrı bilimsel araştırmaların yürütülmesi gerekmektedir. Bu sayede üreticilerin sulu bağcılığa geçişte karşılaşmaları muhtemel sorunları çözmede, kısıtlı su kaynaklarının korunmasına yönelik su tasarrufunun sağlanmasında ve üreticilerin bağcılıkta sulama yöntemleri ile bağcılıkta kullanılan sulama sistemlerine dair bilgi gereksinimlerinin karşılanmasında yeterli bilgi birikimi sağlanmış olacaktır.

- Bölgede yer alan bağlarda, asmaları beslemeye yönelik yeterli ve uygun gübreleme yapılmadığı dikkat çekmektedir. Nitekim hem verimlilik değerleri hem de diğer bölümlerde sunulan saha bulguları da buna işaret etmektedir. Bu nedenle üreticilerin bağlarında periyodik olarak toprakta ve yapraklarda besin elementi tayinlerinin yapılması teşvik edilmelidir. Bu sayede bağlarda uygun gübreleme programları oluşturulabilir ve özellikle salkımlarda tane tutumu ve sürgünlerde somak oluşumu arttırılarak verimlilik %10-30 dolaylarında yukarıya çekilebilir.

- Yüksek terbiye sistemleri bölgede oldukça az sayıdaki üretici tarafından kullanılmaktadır. Bu nedenle birim alanda yer alan bitki sayısı da oldukça azdır. Her ne kadar omca başına elde edilen verimlilik yüksek olsa da birim alandan elde edilen ürün miktarı yeterli değildir. Bitkisel üretimde son yıllarda ana hedeflerden biri; birim alandan en kaliteli ve en fazla ürünü elde etmektir. Bu amaçla her ne kadar omca başına

verimlilik düşük olsa da birim alandan daha fazla ürün elde edilen telli terbiye sistemlerinin bölgede yaygınlaştırılması gerekmektedir.

- Bölgede yer alan illerde en çok dikkat çeken hususlardan biri de üretilen üzümlerin ticari değerlendirme şekillerinin katma değerinin düşük olmasıdır. Her ne kadar Mardin ili bu bakımdan diğer illere göre farklılık göstermekteyse de ilde üretilen ürünlerin tanınırlığının düşük olması özellikle uluslararası pazarda rekabet gücünü azaltmaktadır. Bölgede, hali hazırda coğrafi işaret almış ve coğrafi işaret başvurusunda bulunulmuş üzüm çeşitleri; mevcut yerel çeşitlerin sayısı dikkate alındığında, sayıca oldukça düşüktür. Son yıllarda ülkemizde hızla artan; üzümlerin coğrafi işaret (menşei) alması konusunda bölge illerindeki kamu kurumları ve üniversiteler teşvik edilmeli ve yerel çeşitlerin coğrafi işaretleri alınarak hem ulusal pazarda hem de uluslararası pazarda bilinirlikleri arttırılmalıdır. Ayrıca; bölgede üretilen üzümlerin katma değeri yüksek ürünlere işlenmesinin sağlanması, bu amaçla faaliyet gösteren firmaların ve girişimcilerin desteklenmesi gerekmektedir.

- Her ne kadar bölgede üzüm üretimi çoğunlukla sofralık tüketime yönelik yapılmaktaysa da bu üzümlerin depolanacağı ve piyasada yüksek fiyatlardan alıcı bulacağı döneme kadar muhafaza edileceği, soğuk hava deposu sayısı oldukça azdır. Bu nedenle üzüm muhafazasına yönelik tesis edilmiş soğuk hava depolarının sayısının arttırılması gerekmektedir. Ayrıca mevcut soğuk hava depolarında kontrollü atmosfer uygulamasının yapılabilmesi için gerekli teknik ve maddi destek sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, Bölge’de sofralık ve şıralık/şaraplık amaçlı olarak üretilen üzümlerin etkin olarak değerlendirilemediği ancak kuru üzüm üretiminin etkin olarak değerlendirildiği söylenebilir. Sofralık ve şaraplık üzümlerde bu etkin olmayan değerlendirmenin birçok teknik, ekonomik ve sosyal nedenleri bulunmaktadır. Ancak üretim ile ilişkilendirilebilecek ekonomik sorunlar ve çözümü için yapılabilecekleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

STRATEJİ 1: Giderek azalan bağ alanlarının artırılması ve profesyonel anlamda üretim yapan büyük bağların kurulması

Aksiyon Adımı 1: Bağ alanlarının amaç dışı kullanımı önlenmeli. Bunun için ruhsatsız

yapılan bağ evleri için caydırıcı cezaların getirilmesi ayrıca ruhsata bağlı bağ evlerinin inşası için ise mevcut alana göre belirli metrekare büyüklüğünde evlerin inşasına izin verilmeli. Bunun için ise valilikler bünyesinde kurulan toprak koruma kuruluna yetki verilerek takibi sağlanmalı.

Aksiyon Adımı 2: Tarım ve Orman Bakanlığı ile Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından açılan hibe programlarına üreticiler tarafından proje yapılıp sunulması. Bu projelerin yöredeki üreticiler tarafından yazılıp sunulması belirli bir bilgi birikimini gerektirdiğinden bu projelerin hazırlanıp sunulmasına yönelik üreticilere destek verilmeli. Bölgede örnek çiftçiler seçilerek, bunlar için DİKA tarafından açılacak bir uygun program çerçevesinde hibe programlarına projeler yazdırılmalı ve hayata geçirilmeli.

Aksiyon Adımı 3: Bölgede yer alan iller dikkate alınarak, her ilde yer alan yerel üzüm çeşitleri ve tiplerinin kendi ilinde korunduğu bağların kurulması ve bu bağlarda söz konusu çeşitlerin birbirlerine göre üstün ve zayıf yönlerinin ortaya konduğu çalışmaların yürütülmesi.

STRATEJİ 2: Düşük Verimin Artırılması

Aksiyon Adımı 1: Bölgede yok denecek kadar az olan telli terbiye sistemi uygulayan kapama bahçe tesisleri yaygınlaştırılmalı. Tarım İl Müdürlüğü, STKlar ve Üniversite ile DİKA işbirliğinde “Bağcılığı Geliştirme Projesi” adı altında belirli köylerde örnek telli terbiye sistemini uygulayan kapama bahçeler tesisi edilmeli. Bu bahçelerin tesisi için genç istekli kişiler seçilerek bunlar için Tarım Orman Bakanlığı ve TKDK gibi kurumlara hibe başvurusunda bulunularak destekler sayesinde örnek kapama bahçeler hayata geçirilmeli. Tesis edilen bu örnek işletmelere 3 yıl boyunca budama, gübreleme, ilaçlama ve diğer konularda teknik destek verilmeli.

Aksiyon Adımı 2: Sulama imkanlarının olduğu yerlerde modern sulama sistemlerinin kullanımının yaygınlaştırılması konusunda üreticilere mali destek yanında eğitim ve yayım çalışmaları verilmelidir.

STRATEJİ 3: Üzüm Üreticilerinin Bilinçlendirilmesi

Aksiyon Adımı 1: Bölgedeki üniversitelerin ilgili bölümleri, Tarım ve Orman İl

Müdürlüğü, Ticaret ve Sanayi Odası, Ticaret Borsası, Ziraat Odası'nın bir araya gelerek bir eğitim takvimi oluşturmaları ve görev dağılımı yapmaları

Aksiyon Adımı 2: “Verimlik”, “Ürün Kalitesi”, “İlaç-Gübre Kullanımı”, “Hasat Uygulamaları”, “İyi Tarım”, “Organik Tarım” gibi sertifikalı eğitimlerin verilmesi

Aksiyon Adımı 3: Eğitimlere katılan üreticilerin gelişiminin sürekli olarak takip edilmesi için bir “İnceleme Ekibi”nin kurulması

Aksiyon Adımı 4: Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nde bulunan Bitkisel Üretim ve Bitki Sağlığı biriminin içinde bir “Üzüm Üretimi Danışma Merkezi” kurulması

STRATEJİ 4: Üzüme Bağlı Ürün Yelpazesinin Genişletilmesi Üretimde Standardizasyonun Sağlanması

Aksiyon Adımı 1: Bölgeye özgü yöresel ürünlerin hammadde, üretim ve paketlenme hususlarında kalite normlarının belirlenmesi

Aksiyon Adımı 2: Belirlenen kalite standartlarına göre bölge Ticaret ve Sanayi Odalarına bağlı Kalite Yönetim Temsilciliği tarafından kalite yönetim sisteminin kurulması ve işletmelerin denetim altında tutulması

Aksiyon Adımı 3: Kaliteli hammadde için üreticiler ve işletmeler arasında sözleşmeli üretim modelinin oluşturulması. Bunun için üretici ve sanayiciyi bir araya getirerek ara yüz görevi görecek kamu ve STK temsilcilerinden oluşan bir kurulun kurulması.

Aksiyon Adımı 4: Özellikle şarap konusunda geleneksel metotlar ile üretim yapan küçük ve rekabet gücü zayıf işletmelerden ürün standardı olan butik markalar çıkarılması konusunda teknik destek sağlanmalı.

Aksiyon Adımı 5: Bölgede butik şarapçılığın geliştirilmesi için işletmeler teknik, yönetsel ve pazarlama konusunda destekler sağlanmalı.

Aksiyon Adımı 6: Bölgede Organik ve İyi Tarım yapan işletmelerin sayısının artırılması için çalışmalar yapılmalı.

Aksiyon Adımı 7: Üzümden elde edilen geleneksel içecekler, yöresel yiyecekler, pekmez, kuru üzüm, üzüm çekirdeği yağı, üzüm suyu konsantresi, sirke, marmelat/reçel, salamura asma yaprağı, üzüm işleme tesisi, posanın değerlendirildiği ara ürünler gibi işletmelerin kurulması için herkesin kullanımına sunulan fizibilite

raporlarının hazırlanması.

STRATEJİ 5: Yörede Yaş Üzümün Muhafaza Edilebileceği Soğuk Depolama Sisteminin Yaygınlaştırılması

Aksiyon Adımı 1: Yörede en uygun soğuk depolama sisteminin ne tür (konvansiyonel, atmosferik) olduğu, kaç depoya ihtiyaç duyulduğu, ne kadar tonajlı bir depo kurulacağı ile ilgili bir fizibilitenin hazırlanması

Aksiyon Adımı 2: Tarım ve Orman İl Müdürlüğü ve Mardin TKDK İl Koordinatörlüğü'nün soğuk hava depolarının kurulması için Mardin ili başta olmak üzere bölge illerinde üreticilerin ve kooperatiflerin katıldığı bir toplantı düzenlemesi ve yatırımcıların belirlenmesi.

Aksiyon Adımı 3: Belirlenen bu uygun yatırımcılar için projelerinin hazırlatılarak Tarım Orman bakanlığı tarafından açılan KKYDP programına ve TKDK tarafından açılan programa başvurunun yapılarak depoların faaliyete geçirilmesi

STRATEJİ 6: Üzüm ve üzüm ürünleri konusunda Mardin ili başta olmak üzere bölgeye ilgi çekmek için ulusal ve uluslararası alanlarda yörede yetiştirilen üzüm çeşitlerinin tanıtılması

Aksiyon Adımı 1: Turlar aracılığı ile Mardin'e gelen turistlerin bağlara götürülmesi orada kahvaltı ettirilmesi ve başta şarap olmak üzere diğer yöresel ürünlerin tattırılması.

Aksiyon Adımı 2: Üzüm sektöründe düzenlenen konferansların, farkındalığı artırma etkinliklerinin, festivallerin ve fuarların takip edilerek yörede yetiştirilen üzümlerin tanıtımının yapılması

Aksiyon Adımı 3: Bölgede faaliyet gösteren Ticaret Borsaları tarafından yöreye özgü önemli üzüm çeşitlerinin coğrafi işaret sertifikasının alınması

Aksiyon Adımı 4: Yöresel üzüm çeşitleri ile ulusal ve uluslararası fuarlara katılımın sağlanması

Aksiyon Adımı 5: Mardin Belediyesi ve STK'lar eşliğinde 2022 yılında ulusal bir bağ ürünleri

(şarap, üzüm, sirke, pekmez, pestil, cevizli sucuk vb.) festivalinin organize edilmesi ve ilerleyen yıllarda festivalin uluslararası boyuta taşınması

Aksiyon Adımı 6: Bölgeye özgü üzüm ve üzüm ürünleri tablosu yaptırılması ve başta İstanbul olmak üzere çeşitli büyükşehirlerde manav, pazar ve marketlere asılması

Aksiyon Adımı 7: Mardin belediyesi öncülüğünde başta İstanbul olmak üzere büyükşehirlerdeki AVM'lerde “Mardin Üzümü Tanıtım Günleri” düzenlenmesi ve ürün tadımlarının yapıldığı stantların kurulması.

8.2. Değerlendirme ve Sonuç

Yapılan çalışma sonucunda bölgede yapılmakta olan bağcılık faaliyetlerinin atadan kalma geleneksel yöntemlerle yapılmakta olduğu ve modern tesislerin son birkaç yıldır kurulmaya başladığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle bölgede kapama bahçelerin az sayıda olduğu, genel anlamda bağ dikimini daha çok zeytin arasına dikim şeklinde tesis ettikleri ve terbiye sistemi kullanmadıkları tespit edilmiştir. Benzer şekilde diğer bölgelere kıyasla üzüm verimi de çok düşüktür.

Çalışmaya katılan üreticilerin neredeyse tamamı elde ettikleri üzümleri işleyerek pazarlama yolunu tercih ederken ürün işlemeye yönelik olarak daha çok pres ihtiyacı duyduklarını belirtmişlerdir. Bölgede bağcılık faaliyetinin birçok amaçla yürütüldüğü buna karşın üretilen çeşitlerde amaca uygun çeşit seçiminin yapılmadığı bunun aksine alışıla gelmiş çeşitlerin üretilmekte olduğu gözlemlenmiştir.

Bölge halkının inançları dolayısıyla oluşan farklılık üzümün değerlendirilmesi noktasında da gözlemlenmektedir. Üreticiler çeşitli nedenlerden dolayı açıkça belirtmeseler de bölgede şaraplık üzümün yanı sıra şarap üretiminin de yapılmakta olduğu gözlemlenmiştir.

Bağcılık faaliyetinde profesyonel destek almadıkları, kapama bahçe olmayışı, verim düşüklüğü, amaca uygun çeşit kullanılmaması gibi sebepler neticesinde elde edilen gelirinde düşük olduğu ve dekara brüt gelirin ortalama 586,96 TL olduğu hesaplanmıştır. Burada aile iş gücü karşılığı gibi sabit masrafların göz ardı edildiği düşünüldüğünde net kârın çok düşük olacağını tahmin etmek güç değildir.

Bölgede geleceğe yönelik bağcılığın geliştirilmesi ve iyileştirilmesi noktasında yapılması planlanan çalışmalarda öncelikli konular aşağıda belirtilen hususlardan tercih edilmelidir.

- Bölge genelinde ve iller düzeyinde yürütülecek yayım çalışmalarında öncelikli olarak; üretim yöntemleri, çeşit seçimi, bahçe tesisi, terbiye sistemleri ve uygulanması,

Üretim kayıtlarının tutulması, örgütlenme ve örgütlenmenin önemi, ürün işleme ve hijyen konularına öncelik verilmelidir.

- Bölgenin gen kaynağı açısından zengin oluşu, i ve dış pazarda talep potansiyeli ve pazar değeri yüksek olan çeşitlerin belirlenerek bu çeşitlere yönelik kapama bahçelerin tesis edilmesi teşvik edilmelidir. Bu durum aynı zamanda kırsal kalkınma için bir destek niteliği taşımakta ve tarım arazilerinden optimum düzeyde fayda sağlanması açısından önem arz etmektedir.

- Kırsal kalkınmayı desteklemek ve yerel istihdama katkı sağlamak için bölgede üzüm üretiminde markalaşmanın sağlanması ve bu bağlamda üretimden nihai müşteriye kadar pazar zincirini sağlıklı bir şekilde yürütebilecek işletmelerin kuruluşu desteklenmelidir.

- Bölgede retici örgütlerinin olmayışı bir sorun olmakla birlikte, üretici örgütlerinin varlığı büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda üretici örgütlerinin kurulması ve örgüt bünyesinde üreticilerin kaliteli üretim yapmalarını sağlayacak üzüm işleme tesislerinin kuruluşu desteklenmelidir.

- Bölgede gerek üzüm çeşitlerini tanıtmak gerekse bağcılık faaliyetinin ön plana çıkmasını sağlamak için reklam çalışmaları yürütülmeli ve Nevşehir ilinde gerçekleştirilmekte olan bağ bozumu şenliklerine benzer nitelikte faaliyetlerin yürütülmesi desteklenmelidir.

- Gen kaynaklarının korunumu noktasında bölge dışından getirilecek yeni çeşitler yerine mevcut çeşitlerin piyasada rekabet edebilir ölçeğe taşımak adına ışlah çalışmalarının yürütülmesi desteklenmelidir.

- Bölgede uzmanlarca belirlenecek çeşitlerin üretimini artırmaya yönelik sertifikalı fidan yetiştiriciliğinin desteklenmesi ve bağ tesisi için önem arz eden ana materyal kaynağının oluşturulmasına katkı sağlanmalıdır.

EK1.

TRC3 Bölgesi Bağlarında Budama Yapılırken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Bağcılıkta budama, kültürel uygulamalar içerisinde verimliliği ve ürün kalitesini etkileyen temel faaliyetlerden biridir. Bu projenin yürütüldüğü illerde, üreticilerle yüz yüze yapılan görüşmeler sonucunda; yöre bağlarında budamanın çoğunlukla ilkbahar aylarında ve kışlık gözler uyanmadan yapıldığı saptanmıştır. Buna karşın üreticilerin önemli bir kısmı budamayı kış soğukları geçtikten sonra yaptıklarını bildirmişlerdir. Bölgede araştırma yapan kamu kurumlarından alınan bilgilere göre; bazı yörelerde üreticilerin budama yapmadıkları ve birkaç yıl içinde çalılışan omcaları yakmak ve sonrasında toprak altında kalan gövde dokularında yer alan anventif gözlerin sürgün oluşturması ile yeniden tesis etmek gibi bir uygulamayı sürdürdükleri öğrenilmiştir. Ayrıca yerel terbiye şekillerinin uygulanması esnasında, bir sonraki yılın ürün dalını oluşturacak sürgünlerin daha kalın gelişmesi için kış budamalarında bir yaşlı dallara kıvrırma, dolama vb. işlemler uygulayarak dal üzerinde küçük yara dokuları oluşturdukları edinilen bilgiler arasındadır. Bununla birlikte bağcılıkta özellikle bir yaşlı dalların budanmasında en önemli konu, budama yapılacak çeşidin hangi gözlerinin verimli olduğunun bilinmesidir ki yerel çeşitlerde bu gözlerin belirlenmesine yönelik çalışmalar kısıtlıdır. Omcalara verilen terbiye şekli ise bir diğer önemli konudur. Nitekim terbiye şekillerine göre budama uygulamaları değişiklik göstermektedir. Aşağıda, bağcılıkta budama yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlar maddeler halinde sunulmuştur;

- Omcalara verilen terbiye şekline göre bir omca üzerinde bırakılması gereken ürün ve yenileme dalı sayısına ve bunların konumuna, birbirleriyle mesafelerine dikkat edilmelidir.
- Budama yapılan çeşidin göz verimliliğine göre bir yaşlı dallarda kesim yapılacak boğum arası yani dal üzerinde bırakılacak göz sayısı bilinmeli ve bu düzeyden kesim yapılmalıdır.
- Kollar ve kalın dallar kesilirken olabildiğince az yara yüzeyi oluşturulmalı ve kesim sonrasında yara yüzeyleri aşı macunu vb. materyallerle kaplanmalıdır.

- Bir yaşlı dalların kesiminde, göze ters yönde yaklaşık 45° eğilimli, tek seferde kesim yapılmalıdır. Kesim, gözün arkasında yer alan dokulara zarar verilmeyecek şekilde yapılmalıdır.
- Budama sonrasında, budama artığı olan materyaller bağın içinde bekletilmeden çıkarılmalı ve yakılmalıdır. Eğer budama artıklarının başka amaçla değerlendirilmesi düşünülüyorsa, bağa uzak bir mesafede istiflenmelidir.
- Budama öncesinde veya sonrasında bir yaşlı dallar kesinlikle kıvrılmamalı, dolanmamalı yani dallar üzerinde gözle görülmeyecek büyüklükte dahi olsa yaralar oluşturulmamalıdır.
- Bağ toprağının ve bağın verimlilik kapasitesine göre budama sertliği belirlenmeli, gereğinden fazla ürün yükü (budama şarjı) oluşturulmamalıdır.
- Budamaya öncelikle omcaların alt bölümlerinden başlanmalı, eğer yeni bir gövde, kol oluşturulmayacak ise dip sürgünleri tamamen kesilmelidir. Yeni bir gövde, kol oluşturulması planlanıyor ise kuvvetli dallar bu amaçla değerlendirilmelidir. Aşılı omcalarda ise dip sürgünlerin tamamı, gelişme kuvvetine bakılmaksızın kesilmelidir.
- Budama öncesinde, sonrasında ve her omca budandıktan sonra kesim aletleri alkollü su (en az %80 alkol içeren) ile dezenfekte edilmelidir.
- Daha önce nerede ve hangi ağaçların budanmasında kullanıldığı bilinmeyen kesim aletlerinin kullanımından kaçınılmalıdır.
- Erkencilik isteniyor ise kış soğukları geçtikten hemen sonra (Şubat ayında), eğer biraz daha geç olgunlaşma isteniyor ise kış gözleri uyanmadan hemen önce (Mart sonu) budama yapılmalıdır.
- Budama ile omcalarda fizyolojik dengenin korunması gerektiği unutulmamalı, çok yaşlı dallar ve kollar varsa gençleştirme amacıyla kesilmeli, yeni kolların oluşumu sağlanmalıdır.
- Hastalıklı, zayıf gelişen, kurumuş dallar ve kollar dipten kesilmeli, bunlar kesildikten sonra mutlaka aletler dezenfekte edilmelidir.
- Bağ kanseri, kav, yaprak kıvrılma virüs hastalığı vb. virüsler etkenleri görülen omcalarda budama yapılmamalı, bunlar sökülerek bağdan uzak bir bölgede yakılmalıdır. Bu omcaların söküldüğü yerlere kireç dökülmeli ve yeniden asma dikmek için en az 2 yıl beklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akaalp, H., 2007. Mardin İli Bağ Yetiştiriciliğinin Analizi. Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 61s.
- Aslan, K.A., 2018a. Mardin, Şırnak, Siirt İllerine Ait Asma Gen Kaynaklarının SSR (Simple Sequence Repeats)'a Dayalı Genetik Karakterizasyonu. Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 49s.
- Aslan, A., 2018b. Siirt ve Batman İlleri Üzüm Çeşitlerinin Verim ve Kalite Özelliklerinin Belirlenmesi. Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 101s.
- Aydın, Y., 2019. Batman İli Toprak ve Su Kaynaklarının Tarımsal Açından Değerlendirilmesi. Yyü Tar Bil Derg., 29(1): 178-186.
- Çakır, A., Karakaya, E., Uçar, H.K., 2015. Mardin İli Savur İlçesi Bağ İşletmelerinin Mevcut Durumu ve Potansiyeli. Iğdır Üni. Fen Bilimleri Enst. Der., 5(1): 9-19.
- Çakır, A., Karaca Sanyürek, N., Karakaya, E., Ay, Ş., 2017. Nusaybin (Mardin) İlçesi Bağcılığı Sorunları ve Çözüm Önerileri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 34(1): 15-25.
- Dölek, T., 2017. Siirt Yöresinde Yetiştirilen Bazı Üzüm Çeşitlerinin Göz Verimliliklerinin Belirlenmesi ve Farklı Göz Şarjı Uygulamalarının Verim ve Kaliteye Etkisi. Siirt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Siirt, 41s.
- Elma, C., 2015. Siirt Yöresinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Morfolojik, Biyokimyasal ve Moleküler Karakterizasyonlarının Belirlenmesi. Siirt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Siirt, 67s.
- Erez, M.E., Fidan, M., Pınar, S.M., İnal, B., Kaya, Y., Altıntaş, S., 2017. Siirt İlinde Yetiştirilen Bazı Üzüm Çeşitlerinin Tanımlanması ve Kalite Değerlerinin Belirlenmesi. Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi, 4(1): 31-42.
- FAO, 2021. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <http://www.fao.org/faostat/en/#home> (Erişim Tarihi: 20.05.2021)
- Gazioğlu Şensoy, İ.R., Kısaca, G., Başı, E.Ö., Yılmaz, Y., 2020. Siirt İli ve Bazı İlçelerinde Mevcut Bağcılık İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve Tarımsal Uygulamalara Yaklaşımlarının Belirlenmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi, 30(2): 289-298.
- Güler, B., 2007. Pervari (Siirt) Yöresinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van, 84s.
- Güler, I., Kunter, B., Cantürk, S., Keskin, N., 2015. Mardin - Elmabahçe Köyü (Tizyan) Üzüm Çeşitlerinin Tanıtılması Ve Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi. Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi A, 27: 608-617.
- Gürsöz, S., 1993. GAP Alanına Giren Güneydoğu Anadolu Bölgesi Bağcılığı ve Özellikle Şanlıurfa İlinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Nitelikleri ile Verim ve Kalite Unsurlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Adana, 363s.
- Kaplan, N., 1994. Diyarbakır ve Mardin İllerinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma. Türkiye II. Ulusal Bahçe Bit. Kongresi, Sebze-Bağ-Süs Bitkileri, Ç.Ü. Zir. Fak. Bahçe Bit. Böl., Adana, Cilt: II, 529-532s.

- Kaplan, M., Özgen, İ., Kılıç, M., 2016a. Mazıdağı İlçesi (Mardin) Bağlarında Salkım güvesi [*Lobesia botrana* (Denis & Schiffermüller) (Lepidoptera: Tortricidae)]'nin Ergin Popülasyon Değişimi ve Salkım Bulaşıklığının Belirlenmesi. *Meyve Bilimi*, 3(1): 10-16.
- Kaplan, M., Bayhan, E., Atakan, E., 2016b. Mardin İli Bağ Alanlarındaki Thysanoptera Türleri, Mevsimsel Yoğunlukları ve Yayılış Alanlarının Belirlenmesi. *Türk. entomol. bült.*, 6(2): 161-168.
- Karataş, H., Değirmenci Karataş, D., Aslan, A., 2018. Siirt İli Bağcılık Potansiyeli. *Bahçe*, 47 (Özel Sayı 1: Türkiye 9. Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu): 311-314.
- Kırs, T., 2019. Gercüş (Batman) Yöresinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Van, 112s.
- Özgen, İ., Karsavuran, Y., Zeybekoğlu, Ü., Karavin, M., 2009. Diyarbakır, Elazığ Ve Mardin İlleri Bağ Alanlarındaki Auchenorrhyncha (Homoptera, Insecta) Türleri. *HR.Ü.Z.F.Dergisi*, 13(3): 17-22.
- Özgen, İ. ve Karsavuran, Y., 2010. Diyarbakır, Elazığ ve Mardin İlleri Bağ Alanlarında Bulunan Cicadellidlerin Predatör ve Parazitoitleri ile Yayılış Alanları. *Türk. Biyo. Müc. Derg.*, 1(2): 129-138.
- Sönmez, F., Uyak, C., Tüfenkci, Ş., 2013. Siirt ve İlçelerinde Yetiştirilen Yerel Üzüm Çeşitlerinin Beslenme Sorunlarının Yaprak ve Toprak Analizleri ile Belirlenmesi. *Iğdır Üni. Fen Bilimleri Enst. Der.*, 3(3): 73-78.
- Tanrısever, S., 2019. Mardin İlinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Verim ve Kalite Özelliklerinin Belirlenmesi. *Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Diyarbakır, 89s.
- Temel, Z. ve Şengül, H., 2018. Mardin İli Midyat Yöresinde Süryani Ev Şarapçılığı Üzerine Sosyo –Ekonomik Bir Değerlendirme. *Ç.Ü Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 36(7): 97-108.
- TÜİK, 2021. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.05.2021)
- Uyak, C., 2010. Siirt Yöresinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi*, Van, 223s.
- Uyak, C., Doğan, A., Kazankaya, A., 2011a. Siirt İli Bağcılığının Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Yyü Tar Bil Derg.*, 21(3): 225-234.
- Uyak, C., Doğan, A., Kazankaya, A., 2011b. Siirt (Pervari) Yöresinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Yyü Tar Bil Derg.*, 21(3): 158-173.
- Uyak, C., Doğan, A., Kazankaya, A., 2011c. Şirvan ve Eruh (Siirt) İlçelerinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Iğdır Üni. Fen Bilimleri Enst. Der.*, 1(3): 27-40.
- Uyak, C., Doğan, A., Kazankaya, A., 2011d. Siirt (Merkez)'de Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Iğdır Üni. Fen Bilimleri Enst. Der.*, 1(3): 15-26.
- Uzun, T., Hallaç, B., Altın, A., Kaya, G., 2020. Midyat/Mardin ve Beşiri/Batman İlçelerinde Satışa Sunulan Bazı Kuru Üzüm Çeşitlerinin Fizikokimyasal Özelliklerinin Karşılaştırılması. *Turk J Agr Eng Res.*, 1(2): 404-414.

- Ünal, M.S., 2018a. Uludere/Şırnak İlçesi Bağcılığına Bir Bakış. 1. Anadolu Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresi. 28-29 Aralık, Diyarbakır,
- Ünal, M.S., 2018b. İdil/Şırnak İklim Yapısının Bağcılığa Uygunluk Yönünden Değerlendirilmesi. Şehr-i Nuh Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresi, 8-9 Eylül, Cizre-Şırnak,
- Ünal, M.S., 2018c. İdil Bölgesi Üzüm Çeşitlerinin Salamura Yaprak Yapımına Uygunluğunun Araştırılması. Şehr-i Nuh Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresi, 8-9 Eylül, Cizre-Şırnak,
- Ünal, M.S., 2019a. Şırnak İli Bağcılığının Mevcut Durumu ve Potansiyeli. Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology, 7(12): 2184-2189.
- Ünal, M.S., 2019b. İdil/Şırnak Ekolojisinde Yetiştirilen Yerel Üzüm Çeşitlerinin Etkili Sıcaklık Toplamı İsteklerinin Belirlenmesi. Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi, 5(1): 46-53.
- Ünal, M.S., Sağlam, H., Kırkaya, H., 2019. Şırnak İli İdil İlçesinde Yetiştirilen Mahalli Üzüm Çeşitlerinin Değerlendirilme Şekilleri. Bahri Dağdaş Bitkisel Araştırma Dergisi, 8(1): 158-162.
- Ünal, M.S. ve Yıldırım, M., 2019. Şırnak İli İdil ilçesinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Bazı Ampelografik Özelliklerinin Tespiti. BŞEÜ Fen Bilimleri Dergisi, 6: 190-203.
- Ünal, M.S., 2020. Şırnak Yöresel Üzüm Çeşitlerinin Bazı Özelliklerinin Belirlenmesi. ÇOMÜ Zir. Fak. Derg., 8(2): 277-287.
- Ünal, M.S. ve Yıldırım, M., 2020. Şırnak İli İdil ilçesinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Bazı Ampelografik Özellikleri. ÇOMÜ Zir. Fak. Derg., 8(1): 61-72.
- Ünal, M.S. ve Uçaş, C., 2019. Mardin İli Bağcılığı, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Tavsiyeleri. Zeugma 3. Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresi, 22-24 Kasım, Gaziantep,
- Ünal, M.S., Uçaş, C., Sezgin, H., 2020. Midyat/Mardin İlçesinde Yöresel Üzüm Çeşitlerini Değerlendirilme Şekilleri. Bahri Dağdaş Bitkisel Araştırma Dergisi, 9(2): 268-279.
- Yalçın, N., 2021. Mardin İli Bağcılığının Genel Yapısının Belirlenmesi ve Yerel Çeşitlerin Kısa Ampelografik Özellikleri. Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa (Basılmamış).
- Yıldırım, H. ve Onay, A., 2012. Batman İli Meyveciliğine Genel Bir Bakış. Batman University, Journal of Life Sciences, 1(2): 149-160.

DİCLE KALKINMA AJANSI

Adres:

Yenişehir Mahallesi Kızıltepe Caddesi

No: 6/1 Artuklu / MARDİN

Telefon:

0 (482) 212 11 14

Faks:

0 (482) 213 14 95

Web:

www.dika.org.tr

Kalkınma Ajansı Yayınları Bedelsizdir. Satılamaz